

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

KUR'ÂN-I KERİM'DE "MA'A" KELİMESİNİN
KULLANIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAKHYOKHON NOSIROV

İSTANBUL, 2021

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

KUR'ÂN-I KERÎM'DE "MA'A" KELİMESİNİN
KULANIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAKHYOKHON NOSIROV

(160111011)

Danışman

(Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN)

İSTANBUL, 2021

07/07/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 160111011 numaralı Yakhyokhon NOSIROV'un hazırladığı "Kur'ân-ı Kerim'de Ma'iyet Kavramı" konulu Temel İslam Bilimleri Tezli Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 07/07/2021 Çarşamba günü saat 11:00 'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının "Kur'ân-ı Kerim'de "Ma'a" Kelimesinin Kullanımı" şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN	07/07/2021	KABUL
Prof. Dr. Mustafa ÖZEL	07/07/2021	KABUL
Prof. Dr. Ali BULUT	07/07/2021	KABUL
(İkinci Danışman) *	.../ .../20...	.....
*	.../ .../20...	.....

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yakhyokhon Nosirov

İmza

TEŐEKKÖR

Konu seçiminden son Őeklini almasına kadar bu çalışmada bŧyŧk emeği olan tez danıŐmanın ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN'a, bu gŧnlere eriŐmemde bana en bŧyŧk desteği sağlayan tŧm hocamalarıma Őukranlarımı sunarım.

Yakhyokhon Nosirov

KUR'ÂN-I KERÎM'DE “MA‘A” KELİMESİNİN KULLANIMI

Yakhyokhon Nosirov

ÖZET

“Kur'ân-ı Kerîm'de “Ma‘a” Kelimesinin Kullanımı” başlıklı bu çalışma, giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde; ma‘a kelimesinin sözlük anlamı açıklanmış, mâna açısından ilgili olduğu kelimeler ve bunların anlamları zikredilmiştir. Daha sonra Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği yerlere göre ifade ettiği mânalar beyan edilmiştir.

İkinci bölümde, Allah'ın kullarıyla olan beraberliği ele alınmıştır. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edilen Allah'ın kullarının geneline ve özel bir bölümüne yönelik beraberliğinden ve bu beraberliğin nasıl anlaşılması gerektiğinden bahsedilmiş, ardından müfessirlerin bu husustaki değerlendirmelerinden ve söz konusu beraberliğin kulun inancı ve davranışları üzerindeki etkisinden söz edilmiştir. Diğer taraftan Allah'ın özel olan beraberliğinin, peygamberler ve sâdik müminler ile olduğu, bu beraberliği elde etmenin şartları ve bunu tahsil edenlerin özellikleri zikredilmiştir.

Üçüncü bölümde ise tıpkı ikinci bölümde olduğu gibi peygamber kıssalarından hareketle kulların birbirleriyle olan beraberliğinin övüldüğü ve yerildiği âyetler etraflıca incelenmiş ve çıkarılan sonuçlar belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konulu Tefsir, Ma‘iyyet, Beraberlik, Tefsir.

THE UTILIZE OF THE WORD (WITH) IN THE QUR'AN

Yakhyokhon Nosirov

ABSTRACT

The study entitled “The utilize of the word (with) in the Qur’an” contains introduction and three measure chapters and conclusion. In the first chapter; the researcher gives more explanation and clarity on the literal meaning of “Ma’iyyah” “togetherness” as well the contextual meaning, the author also looks into the definitions of the related words and then discusses on how it’s been mentioned in the Holy Qur’an.

In the second chapter, the author defines the concept of togetherness with Allah “Ma’iyyatullah” and demonstrate its classifications as mentioned in the holy Qur’an; General and Special togetherness, with elaboration on its correct meaning that is appropriate to Allah, and then followed with the commentaries of the scholars of *tafsir* with concentration on its impact on the believe and behaviour of Muslims. With mentioning of the conditions for attaining God’s special togetherness, and the attributes of those who attain this togetherness.

In the third chapter, the researcher discusses the issue of togetherness amongst the believers themselves, it is elaborated that this type of Ma’iyyah was also mentioned in the Holy Qur’an, some were commendable and some were criticized. The commendable togetherness was that with prophets where some examples are mentioned, couple with the Ma’iyyah of Believers between them. However, the criticized Mai’ayyah is the Mai’ayyah between oppressors, disbelievers and hypocrites with some examples couple with some elaborations of its consequences.

Keywords: objective *tafsir*, together hood, *tafsir*.

ÖNSÖZ

İnsanlığa son ilâhî hitap olan Kur'ân-ı Kerîm'e hizmet etmek ve mânasının murâd-ı ilâhî doğrultusunda anlaşılmasını sağlamak amacıyla geçmişten günümüze âlimler tarafından çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in ihtiva ettiği konuların biraraya getirilerek açıklandığı bu çalışmalar sayesinde ilâhî mesajların doğru şekilde anlaşılması, üzerinde tefekkür edilmesi ve doğru şekilde hayata tatbiki mümkün olmuştur. Bu bağlamda telif edilen çalışmaların bir kısmında âyet-i kerîmeler kelime kelime açıklanıp tefsir edilirken bir kısmında belagat yönleri açıklanmış, bir kısmında ise hüküm ifade eden âyetlerden çıkarılan hükümler biraraya getirilmiştir.

Bunların yanı sıra Kitâbullah'da yer alan konuların araştırılıp biraraya getirilerek konu merkezli tefsir çalışmaları da yapılmaktadır. Konulu tefsir olarak bilinen bu çalışmalar, Kur'ân-ı Kerîm'i bu asrın insanına ilmî ve sistematik bir şekilde sunmak, yüceliğini ve konularını sunuş şeklindeki güzelliğini ortaya koymak için gerekli metodolojik bir araçtır. Bu araç sayesinde belirli bir konu hakkında olup da Kur'ân-ı n muhtelif yerlerinde zikredilen âyetlerin birarada değerlendirilmesi mümkün hale gelmektedir. Günümüzde Merkezü't-Tefsîr li-Dirâseti'l-Kur'âniyye'nin yayınladığı, *Mevsûatü't-tefsîri'l-mevdû'î li'l-Kur'âni'l-Kerîm*¹ adlı çalışma, bu tür çalışmalara örnek verilebilir.

Bu çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde zikredilen "beraber" anlamındaki "ma'a" (مع) kelimesinin kullanımı ele alınarak bu hususta mütevazı bir konulu tefsir çalışması ilim dünyasına sunulacaktır.

Gayret bizden, muvaffakiyet Yüce Allah'tandır.

---

¹ Merkezü Tefsîr li-Dirâseti'l-Kur'âniyye, **Mevsûatu't-Tefsîri'l-Mevdû'î li-l-Kur'âni'l-Kerîm**, Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye, Riyad, 1. bs., 1440/2019.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. TEZDE GEÇEN KAVRAMLAR.....	3
1.1. “مع” (MA‘A) KELİMESİNİN SÖZLÜK ANLAMI	3
1.2. MA‘A KELİMESİNİN İFÂDE ETTİĞİ DİĞER MANÂLAR	5
1.3. KUR’ÂN-I KERÎM’DE YER ALAN MA‘A İFADELERİ.....	7
İKİNCİ BÖLÜM	10
2. ALLAH’IN KULLARIYLA OLAN BERABERLİĞİ.....	10
2.1. ALLAH’IN KULLARIYLA OLAN BERABERLİĞİNİN ANLAMI	10
2.1.1. Allah’ın Kullarıyla Genel Olan Beraberliği	12
2.1.1.1. Allah’ın Kullarıyla Genel Olan Beraberliğini İfade Eden Âyetler	13
2.1.1.2. Allah’ın Kullarıyla Genel Olan Beraberliğinin Kul ve Davranışı Üzerindeki Etkisi	16
2.1.2. Allah’ın Kullarıyla Özel Olan Beraberliği	18
2.1.2.1. Allah’ın Kullarıyla Özel Olan Beraberliğinin Anlamı	19
2.1.2.2. Allah’ın Kullarıyla Özel Olan Beraberliğini İfade Eden Âyetler	20
2.1.2.3. Allah’ın Bazı Kişilerle Sınırlı Olan Özel Beraberliği.....	23
2.1.2.3.1. Allah’ın Meleklerle Özel Olan Beraberliği.....	23
2.1.2.3.2. Allah’ın Peygamberler ile Özel Olan Beraberliği	25
2.1.2.3.3. Allah’ın Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn’la (a.s.) Özel Olan Beraberliği.....	25
2.1.2.3.4. Allah’ın Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Özel Olan Beraberliği.....	28
2.1.2.4. Allah’ın Özel Olan Beraberliğini Kazanma Şartları.....	30
2.1.2.5. Allah’ın Bir Toplulukla Şartlı Olan Beraberliği	40
2.1.2.6. Allah’ın Özel Olan Beraberliğinin Kulun Davranışları Üzerindeki Etkileri	43

2.2. KULUN ALLAH İLE OLMASININ İFÂDE ŞEKLİ.....	44
2.2.1. Kur’ân-ı Kerîm’de Allah ile Birlikte Başka İlahlar Edinmenin Yasaklanması	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
.3 KULLARIN BİRBİRLERİYLE OLAN BERABERLİĞİ	53
3.1. KULLARIN ARASINDAKİ ÖVÜLEN VE EMREDİLEN BERABERLİK. 55	
3.1.1. Peygamberlerin Birbirleriyle Olan Beraberliği	55
3.1.2. Peygamberlerin Kavimleri İle Olan Beraberliği.....	62
3.1.2.1. Peygamberle Beraberliğin Maksadı.....	66
3.1.2.2. Nûh (a.s.) ile Olan Beraberlik	69
3.1.2.3. Hûd (a.s.) ile Olan Beraberlik	73
3.1.2.4. Sâlih (a.s.) ile Olan Beraberlik.....	75
3.1.2.5. Şuayb (a.s.) ile Olan Beraberlik.....	77
3.1.2.6. İbrâhim (a.s.) ile Olan Beraberlik	78
3.1.2.7. Mûsâ (a.s.) ve Hârûn (a.s.) ile Olan Beraberlik	80
3.1.2.8. Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) ile Olan Beraberlik	82
3.1.2.9. İsa (a.s.) ile Olan Beraberlik	85
3.1.2.10. Muhammed (s.a.v.) ile Olan Beraberlik	86
3.1.2.11. Peygamberlerle Beraberliğin Edep ve Hükümleri.....	90
3.1.3. Müminlerin Birbirleriyle Olan Beraberliği.....	93
3.1.4. Peygamberlerin ve Müminlerin Beraberliğinin Özeti ve Eğitime Katkısı.....	94
3.2. KULLARIN ARASINDAKİ YASAKLANAN VE YERİLEN BERABERLİK	97
3.2.1. Kâfirlerle Beraberlik	97
3.2.2. Zâlimlerle Beraber Olma	99
3.2.3. Münafıkların Beraberlik İddiaları.....	100
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	107

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.s.	Aleyhisselâm
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
s.	Sayfa/sayfalar
H.z.	Hazreti
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve sellâm
t.y.	Basım tarihi yok
y.y.	Basım yeri yok
v.d.	ve diğçerleri

GİRİŞ

A. Konunun Önemi:

Konunun önemi, Kur'ân-ı Kerîm'in konulu bir tefsiri olmasından kaynaklanmaktadır. “Kur'ân-ı Kerîm'de “ma'a” kelimesinin kullanımı” başlığını taşıyan bu çalışma, inananlara Kur'ân-ı Kerîm'in muhtelif yerlerinde ifade edilen Allah'ın kullarla beraberliğinin nasıl anlaşılması gerektiğini, bunun dünya hayatındaki önemini ve Allah'ın özel olan birlikteliğini tahsil etme yollarını açıklamakta, diğer taraftan kulun peygamberler ve sâlih müminlerle beraber olması; münafıklar, kâfirler ve zâlimlerle birarada olmaktan kaçınması gerektiğini göstermektedir. Çünkü insan, dünyada sevdiği kişiyle beraberdir ve kıyâmet gününde onunla dirilecektir.

B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları:

Çalışmamızın, Kur'ân-ı Kerîm'in konulu bir tefsiri olması hasebiyle konulu tefsirin ilmî metoduna uyularak aşağıdaki adımlar takip edilmiştir:

1- Konu seçildikten sonra “مع” (ma'a) lafzının geçtiği âyetler biraraya getirilmiş ve ilgili âyetlerin delâlet ettiği konulara göre bölümlere ayrılmıştır. Daha sonra konuların altında bir veya iki âyet örnek olarak zikredilmiştir.

2- Âyetlerin delâlet ettiği konuyu ihtiva eden âyetler zikredildikten sonra Taberî (ö. 310/923), Kurtubî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), Hâzin (ö.741/1341), İbn Kesîr (ö. 774/1373) ve Vehbe ez-Zuhaylî (1938-2015) gibi kadîm ve muasır müfessirlerin muteber tefsir kitaplarına başvurulmuştur.

3. Ele alınan âyet hakkında yapılan yorumların aynı veya birbirine yakın olması durumunda daha kapsamlı olan âyet tefsiri tercih edilmiş, yapılan yorumların birbirinden farklı olması halinde ise her bir açıklamaya işaret edilmiştir.

4- Allah'ın kullarıyla olan beraberliğini açıklama ve tefsir etme sadedinde müfessirlerin sözlerine odaklanılmış, kelâmcıların konuyla ilgili yaklaşımlarına değinilmemiştir.

5- Peygamberlerin kimlerle beraber olduğu detaylı olarak incelenmiş ve kavimlerinin yanında yer alan bütün peygamberler zikredilmiştir.

6- Çalışmada yer alan her bir âyetin meâli için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılan *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*'ne² müracaat edilmiştir ve bazen az değişiklik yapılmıştır.

7- Âyetlerin tefsiri sadedinde zikredilen hadis rivayetlerinden senedi sahih ve hasen olan hadisler tercih edilmiş, çalışmada zayıf hadislere yer verilmemiştir.

---

² *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, haz. Halil ALTUNTAŞ - Muzaffer ŞAHİN, *Diyanet İşleri Başkanlığı*, XII. bs., Ankara 2011.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEZDE GEÇEN KAVRAMLAR

1.1. “مَعَ” (MA‘A) KELİMESİNİN SÖZLÜK ANLAMI

Sözlükte “مَعَ” (**ma‘a**) kelimesi “beraber” anlamına gelir. Bu kelime, “جَاءَ زَيْدٌ” (Zeyd Amr ile **birlikte** geldi. Onlar ikinci namazı vaktinde **birlikte** geldiler.) cümlelerinde olduğu gibi “ma'a-beraber”, iki şeyin zaman veya mekân açısından bir araya gelmesi” anlamını taşımaktadır. Bunların yanı sıra “**destek, yardım, koruma, gözetme**” gibi anlamlara da gelebilmektedir. İbn Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab* adlı eserinde söz konusu kelimeyi şöyle açıklamaktadır:

“مَعَ” Bir şeyi başka bir şeye katmak anlamında olup isim olarak “beraber ve arkadaş olmak” demektir. Kelimenin aslı “مَعًا” (*ma‘an*)’dır. Muhammed b. es-Sürrî (ö. 316/929) şöyle demiştir: “Ma‘a’nın isim olmasının delili, son harfinin ve önceki harfin harekeli olmasıdır. Son harfi sâkin veya tenvinli olabilir. Buna “جَاؤُوا مَعًا” (Onlar beraber geldiler) ifadesi örnek verilebilir.” Ezherî (ö. 370/981) bu kelimeyi mu‘tel bölümünde zikretmiş, Leys b. Muzâffer (ö. 187/803) de “كُنَّا مَعًا” (beraberdik) ifadesinin “كُنَّا جَمِيعًا” (Hepimiz beraberdik.) mânasına geldiğini söylemiştir.³

Bu kelime ile ayrıca “وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ” (**Sâdıklarla beraber olun.**)⁴ ayetinde olduğu gibi zaman ve mekân mülâhazası olmaksızın sadece katılma ve iştirak de kastedilebilir.⁵

el-Mu‘cemü'l-vasît’te “**ma‘a**” kelimesinin, yoldaşlık ve iki şeyin bir araya gelmesini ifade ettiği ve tercih edilen görüşe göre bu kelimenin isim olup hem muzâf hem de muzâf olmaksızın kullanılabileceği kayıtlıdır. Muzâf olduğu takdirde üç anlamı vardır. Birincisi; beraberlik anlamı ifade eder. “وَاللَّهُ مَعَكُمْ” (Allah sizinle.) ifadesinde olduğu gibi bir zât ile beraberliği bildirir. İkincisi; belli bir zaman dilinde meydana gelen birliktelikten bahseder. “جِئْتُكَ مَعَ الْعَصْرِ” (İkinci vaktinde sana geldim.)

³ Bkz. İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, 3. bs., Beyrût, 1993, VIII, 340.

⁴ Bkz. et-Tevbe, 9/119.

⁵ Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur‘ân*, thk. Merkezü'd-Dirâsâti'l-Kur‘âniyye, Mecma'u'l-Melik Fehd li-Tibâ'ati'l-Mushafi'ş-Şerîf, Medine, 1426, III, 1193.

ifadesi buna örnek verilebilir. Üçüncüsü; “جُنْتُ مِنْ مَعَهُمْ” (Onların yanında geldim.) örneğinde olduğu gibi “عِنْدَ” (yanında) mânasını ifade eder. Muzâf olmadığı durumlarda ise “خَرَجْنَا مَعًا فِي زَمَانٍ وَاحِدٍ، وَكُنَّا مَعًا فِي مَكَانٍ وَاحِدٍ” (Aynı zamanda beraber çıktık. Aynı yerde beraberdik.) örneklerinde olduğu gibi zarf olarak mansûb, tenvinli ve “فَقَى” gibi maksûr bir isim olur.⁶

Zerkeşî (ö. 794/1392), *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde “Ma‘a” lafzıyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

Ortak bir noktaya sahip iki şey arasında beraberlik ve ortaklık için kullanılır... Ma‘a'nın tam mânası, zaman olmaksızın ortak olunan şeyde toplanmaktır. Birincisi; “دَخَلْتُ مَعَ زَيْدٍ، وَأَنْطَلَقْتُ مَعَ عَمْرٍو، وَقُنْنَا مَعًا” (Zeyd ile beraber girdim. Amr ile beraber hareket ettim ve beraber kalktık.) cümlelerinde olduğu gibi uzuvların fiillerinde çokça kullanılır... İkincisi ise mânevî fiillerde çok kullanılır. Buna “أَمَنْتُ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ، وَتُبْتُ مَعَ التَّائِبِينَ، وَفَهِمْتُ الْمَسْئَلَةَ مَعَ مَنْ فُهِمَهُ” İman edenlerle îmân ettim. Tevbe edenlerle tevbe ettim. Meseleyi anlayanlarla birlikte anladım.) gibi örnekler verilebilir.⁷

Buna göre “مَعَ” lafzının Arapça'da kullanıldığı yerlere göre birçok anlam taşıdığını söylemek mümkündür. Örneğin; “شَرِبْتُ اللَّبْنَ مَعَ الْعَسَلِ” (Sütü bal ile içtim.) cümlesinde, “bir şeyin başka bir şey ile karışması” anlamına gelirken “دَهَبَ زَيْدٌ مَعَ عَمْرٍو” (Zeyd Amr'la beraber gitti.) cümlesinde “beraberlik” mânasını ifade eder. Bazen “سِرْنَا وَالْقَمَرَ مَعًا” (Ay bizimleyken yürüdük.) örneğinde olduğu gibi mecaz anlam taşır. Bazen de “أَفْعَلُ كَذَا أَنَا مَعَكَ” (Bunu yap. Ben senin yanıdayım.) örneğinde olduğu gibi “onaylamak, teyit etmek ve desteklemek” anlamlarına gelir.

⁶ Bkz. Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyye, **el-Mu'cemü'l-vasît**, Mektebetu's-Şürük ed-Devliyye, 4. bs., Mısır, 1425, s. 876.

⁷ Bkz. Zerkeşî, Ebü Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh **el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl, Dâru't-Türâs, Kâhire, t.y., IV, 427; Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, **Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân**, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Daru'l-Kalem-ed-Dârü's-Şâmiyye, 4. bs., Dımaşk-Beyrût, 2009, s. 771.

1.2. MA‘A KELİMESİNİN İFÂDE ETTİĞİ DİĞER MANÂLAR

Yoldaşlık etmek (المُصَاحِبَةُ)

Ma‘a kelimesi bazen musâhaba manasına gelir. Musâhabe, “صَاحِبٌ” fiilinin masdarı olup “صَجِبَ” kökünden türetilmiştir. Eşlik edene “الصَّاحِبُ” denir. En çok kullanılan anlamı, bedenle eşlik etmektir. Râgıb el-İsfahânî (ö 502/1108) söz konusu kelime hakkında şunları kaydetmiştir:

*“Musâhebe (eşlik etme), daha uzun devam etmeyi gerektirdiğinden dolayı anlamı bir araya gelmekten daha geniştir. Her eşlik etme, bir araya gelmektir. Ama her bir araya gelme, eşlik etme değildir.”*⁸

Bu kelime Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir: “إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَخْزَنُ إِنَّ اللَّهَ” (Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.” diyordu.)⁹ Peygamber efendimiz (s.a.v.) Medine’ye hicret ederken Hz. Ebubekir (r.a.) ona yoldaşlık ediyordu.¹⁰

İlim (العِلْمُ)

Sözlükte “bilmek” anlamına gelen “ilim” ifadesi genellikle “bilgi” karşılığında kullanılır. Klasik sözlüklerde “bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, gerçekle örtüşen kesin inanç (itikad), bir nesnenin şeklinin zihinde oluşması, nesneyi olduğu gibi bilmek, nesnedeki gizliliğin ortadan kalkması, tümel ve tikellerin kavranmasını sağlayan bir sıfat” gibi değişik şekillerde tarif edilmiştir. “Bilgisizliğin (cehl) karşıtı” biçiminde de tanımlanır.¹¹

Kur’ân-ı Kerîm’de, “**Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.**”¹² âyetinde ifade buyurulan “ma’a” kelimesi ile Allah’ın ilmi, her şeye vakıf olması ve ilminin kuşatıcılığından bahsedilmektedir.

⁸ Râgıb, **a.g.e.**, s. 476.

⁹ et-Tevbe, 9/40.

¹⁰ Kur’ân-ı Kerîm ışığında “**Sohbet**” kavramı hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz. Merkezü Tefsîr li-Dirâseti'l-Kur’âniyye, **Mevsûatu't-Tefsiri'l-Mevdû'î li-l-Kur'âni'l-Kerîm**, Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye, Riyad, 1. bs., 1440/2019, XX, 323-354.

¹¹ Bkz. İbn Manzûr, **a.g.e.**, XXII, 416; İlhan Kutluer, “*İlim*”, **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, XXII, 109.

¹² el-Hadîd, 57/4.

Yardım etmek (النَّصْرُ)

Ma‘a kelimesi bazen yardım etmek mânasına gelir. Örneğin; Tevbe sûresinin 40. âyet-i kerimesinde yer alan “**Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.**” ifadesi “Allah bizim yardımcımızdır.” mânasını taşımaktadır.¹³

Yardım etmek (النَّصْرُ) kavramının zıddı ise terk etmek ve yüzüstü bırakmaktır. Nitekim Allah Teâlâ’nın kulunu terk etmesi ve yüzüstü bırakması ile “kulunu günah işlemekten korumaması, böylece kulun günaha girmesi” kastedilir. Bu durumda terk etmek, yardım etmenin zıddı olmaktadır.¹⁴

Destekleme (التَّأْيِيدُ)

Ma‘a bazen “destekleme” (التَّأْيِيدُ) anlamını ifade eder. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır “إِذْ أَيْدَتَكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ” (Hani, seni Ruhu’l-Kudüs (Cebrail) ile desteklemiştin.)¹⁵ Âyet-i kerîmede zikredilen “أَيْدَى” fiili, “güçlendirmek” anlamına gelmektedir.¹⁶

Korumak (الْحِفْظُ)

Hıfz, unutmanın zıddı olup gafletin azlığı anlamına gelir. Hafız ise “فُلَانٌ حَفِيزُنَا” (Falanca bizi sizden koruyandır.) cümlesinde olduğu gibi bir şeyi korumakla görevli olana denir. Bu kelime ayrıca Allah Teâlâ’nın sıfatları arasında yer alır. Göklerde ve yerde zerre ağırlığında olan bir şey bile onun gözetmesinden gizli kalmaz. Allah kullarının ve mahlûkâtının işlediği hayır veya şerri hıfzetmiştir.¹⁷

Bunlara binaen “ma‘a” sözlükte “دَهَبْتُ أَوْ جَلَسْتُ مَعَهُ” (Onunla beraber gittim veya oturdum.) cümlesinde olduğu gibi hissî ve musâhabe; “أَنَا مَعَكَ فِي هَذِهِ الْقَضِيَّةِ” (Bu konuda seninleyim.) Yani, “Sana katılıyor ve destek veriyorum.” ifadesinde olduğu gibi mânevî bir hükümde iki şeyin ortak olması anlamına gelir. Bu kelime, bir tavrın onaylanması ve desteklenmesi ile yanında olana yardım etmeyi gerektirir.

¹³ Bkz. Râgıb, .a.g.e., s.171.

¹⁴ Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî, **Tehzîbü'l-luga**, thk. Muhammed İvad Mur'ib, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, 2001, VII, 140; İbn Manzûr, .a.g.e., XI, 202.

¹⁵ el-Mâide, 5/110.

¹⁶ Bkz. İbn Manzûr, .a.g.e., III, 76.

¹⁷ Ezherî, .a.g.e., IV, 265. “Hıfz” kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için ayıca bkz. Merkezü Tefsîr li-Dirâseti'l-Kur'âniyye, .a.g.e. XII, 346-409.

“Ma’a” lafzının Allah’a isnad edildiğinde ifade ettiği mânalar, bu lafzın kullara isnad edildiğinde ifade ettiği anlamlardan farklıdır. Söz konusu lafız Allah’a muzâf olduğunda, bilme ve kuşatma veya bununla beraber yardım, destek, koruma ve gözetme anlamlarını da taşır. Bu konular ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu anlamıyla beraber olmak, meşrebi ve türü ne olursa olsun insanın bireysel ve toplumsal hayatındaki en önemli ve en temel esaslarından birisidir. Her mümin mesajını ulaştırmak ve hayattaki metodunu sunmak için buna muhtaçtır. Öte yandan var olan en iyi ve en yüce beraberlik; Allah Teâlâ’nın kullarıyla olan beraberliği, daha sonra peygamberlerin beraberliği, sonra da sâdık müminlerin birbirleriyle olan beraberliğidir. En kötü beraberlik ise düşmanlar, münafıklar, hainler ve zâlimlerle olan beraberliktir.

1.3. KUR’ÂN-I KERÎM’DE YER ALAN MA’A İFADELERİ

“مَعَ” lafzı Kur’ân’da 164 defa geçmektedir.¹⁸ Söz konusu yerler incelendiğinde bu lafzın muzâf olarak kullanıldığı görülmektedir. Bazen “إِنَّ اللَّهَ مَعَ” (الصَّابِرِينَ) (Allah sabredenlerle beraberdir.)¹⁹ âyetinde olduğu gibi açık bir isme muzâf olur. Açık isme muzâf olarak toplam 58 yerde geçmektedir. Bazen de “وَهُوَ” (مَعَكُمْ أَيَّمَا كُنْتُمْ) (Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.)²⁰ âyetinde olduğu gibi zamire muzâf olarak zikredilir.²¹ Kur’ân-ı Kerîm’de zikredildiği yerlere göre övülen veya yerilen, emredilen veya nehyedilen, genel veya özel, hakikat veya mecaz olarak çeşitli beraberlik anlamlarını ifade eden ma’a lafzı bazen Allah’a, bazen de insanlara nispet edilmektedir.

¹⁸ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, “ma’a” lafzının 161 defa geçtiğini zikretmektedir. Ancak yaptığımız araştırma sonucunda onun Mâide sûresinin 84. âyeti ile Enfâl sûresinin 19. ve 46. âyetleri zikredilmediği tespit edilmiştir. Bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, **el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Dârü’l-Kütübi’l-Mısriyye, Kâhire, 1945, s. 668-670.

¹⁹ el-Bakara, 2/153.

²⁰ el-Hadîd, 57/4.

²¹ Müfred-i muhâtap zamirine muzâf olarak (مَعَكَ) 11; cemi muhatap zamirine muzâf olarak (مَعَكُمْ) 27; tesniye muhatap zamirine muzâf olarak (مَعَكُمَا) 2; cemi mütekellim zamirine muzâf olarak (مَعَنَا) 6; müfred-i mütekellim zamirine muzâf olarak (مَعِي) 11; müfred-i gâib zamirine muzâf olarak (مَعَهُ) 34; cemi gâib zamirine muzâf olarak (مَعِهِمْ) 14; müfred-i gâibe zamirine muzâf olarak (مَعَهَا) da 1 defa geçmektedir. Bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, **a.g.e.**, s. 668-670; Abdüssettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, s. 128-129.

Kefevî (ö. 1095/1684) *el-Külliyyât* adlı eserinde, Kur’ân-ı n pek çok yerinde zikredilen ma’iyyetin lugat açısından taşıdığı mânaları açıklamıştır. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. “وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ” (...onunla beraber toplumu ilgilendiren bir iş üzerindeyken...) ²² âyetinde olduğu gibi “yakınlık” ve “refakat” mânasını taşır.

2. Bazen, “هَذَا ذِكْرٌ مِّن مَّعِيَ وَذِكْرٌ مِّن قَبْلِي” (...İşte benimle beraber olanların kitabı ve işte benden öncekilerin kitabı...) ²³ âyetinde olduğu gibi “yakınlık” ve “hemen ardından gelme” mânasını ifade eder.

3. “Sonra” mânasına geldiği de görülür. “وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٍ” (Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi...) ²⁴ âyeti buna örnek verilebilir.

4. “مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ” (...Yanınızdakini tasdik edici...) ²⁵ âyetinde olduğu gibi bazen “عند” mânasını taşır.

5. “وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّنُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ” (...Hâlbuki Allah, geceleyin, razı olmayacağı sözleri kurarlarken onlarla beraberdir...) ²⁶ âyetinde olduğu gibi bazen “ilim” mânasına gelir.

6. “وَوَطَائِفًا مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ” (...Beraberinde bulunanlardan bir topluluk...) ²⁷ âyetinde olduğu gibi bazen “takip etmek” anlamına gelir.

7. “أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ” (...Biz sizinle beraber değil miydik?..) ²⁸ âyetinde olduğu gibi bazen “gözle şahit olmak” mânasını taşır.

8. “إِنَّا مَعَكُمْ” (...Biz sizinleyiz...) ²⁹ âyetinde olduğu gibi “kalple şahit olmak” anlamına da gelebilir.

---

²² en-Nûr, 24/62.

²³ el-Enbiyâ, 21/24.

²⁴ Yûsuf, 12/36.

²⁵ el-Bakara, 2/36.

²⁶ en-Nisâ, 4/108

²⁷ el-Müzzemmil, 73/20.

²⁸ en-Nisâ, 4/141.

²⁹ el-Bakara, 2/14.

9. “فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلِّ” (...Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık...) ³⁰ âyetinde olduğu gibi “kalple ve gözle şahit olmak” anlamını taşır.

10. Bunların yanı sıra “لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا” (Üzülme. Allah bizimledir.) ³¹ âyetinde olduğu gibi “ma‘a” yardım mânasını gerektirir. ³²

Ma‘a kelimesinin bu taksimi taşıdığı sözlük anlamları açısından böyledir. Ancak işlendiği konu ve benzeri âyetlerle birlikte değerlendirildiğinde söz konusu ifade ile Allah’ın kulları ile olan beraberliği, kulların Allah ile olan beraberliği ve kulların kendi aralarında olan beraberliğinden bahsedildiği görülür. Dr. Abdüsettâr Fethullah Saîd bu hususta şunları kaydetmektedir:

“İçinde ma‘a lafzının geçtiği âyetler üzerinde düşündüğümüzde ve eşbâh ile nezâiri kapsayıcı usulleri ircâ ettiğimizde bunların temelde üç çeşit olarak özetlenebileceğini görürüz. Bunlardan birincisi Allah Teâlâ’nın kullarıyla olan beraberliği; ikincisi, kulların Allah Teâlâ ile olan beraberliği; üçüncü ise insanların, etrafında bulunan canlı ve cansız varlıklarla olan beraberliğidir.” ³³

---

³⁰ el-A’râf, 7/64.

³¹ et-Tevbe, 9/40.

³² Bkz. el-Kefevî, Ebü’l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî, **el-Külliyât**, thk. Adnân Dervîş, Müessesetü’r-Risâle Nâşirûn, 2. bs., Beyrût, 1998, s. 838-839.

³³ Bkz. Abdüsettâr Fethullah Saîd, **el-Medhel ile't-tefsîri'l-mevdûi**, Daru't-Tevzî' ve'n-Neşr el-İslâmiyye, Kâhire, 1411,s. 128-129.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALLAH'IN KULLARIYLA OLAN BERABERLİĞİ

İslâm akidesi, müslümanı başka dinlerde olmayan bir surette Rabbine bağlamıştır. Dolayısıyla kişinin Rabbi ile olan bağının dâimî, sürekli ve aracısız olduğuna inanması gerekmektedir. Müslümanın hayatı baştan sona Allah ile bağlantılıdır. Çünkü kul O'ndan gelmiştir, O'na gidecektir ve yaşantısı da O'nun emir ve yasaklarına göre olacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın kullarıyla beraber olduğuna dair birçok âyet yer almaktadır. Bizim bu çalışmamızın bu bölümünde Allah'ın kullarıyla olan beraberliğinin anlamı, Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği yerler, müfessirlerin konu hakkındaki açıklamaları, kul ve davranışı üzerindeki etkisi ve eğitime dair içerdiği anlamları üzerinde durulacaktır.

2.1. ALLAH'IN KULLARIYLA OLAN BERABERLİĞİNİN ANLAMI

“Ma‘a” kelimesi hakkında birinci bölümde geçtiği üzere, iki şeyin hissî ve mânevî olarak beraber olması mümkündür. Ancak bu beraberlik Allah'a isnad edildiğinde, söz gelimi “Allah sizinledir.” denildiğinde bu beraberliğin Allah'ın zâtıyla değil sıfatlarıyla kullarının yanında olduğu şeklinde anlaşılması gerektiği hususunda âlimler görüş birliği içindedir. Çünkü Allah Teâlâ mahlûklarla ihtilâttan münezzehtir. Eğer bu kabul edilirse, Allah için hulûl ve ittihâd mânası anlaşılır ki bu durum Allah hakkında imkânsızdır.³⁴

Müfessirlere göre beraberliğin bu anlamı, Allah Teâlâ hakkında mecaz ve temsil kabilindedir. Çünkü beraberlik sözlükte yoldaşlığı ifade eder. Allah'ın zâtıyla kullarına yoldaş olması ise câiz değildir. Buna binaen söz konusu beraberlik, beraberliğin bazı mânaları veya gerekleriyle temsil ve mecaz mânalarını taşımaktadır.³⁵

³⁴ Bkz. Zerkânî, Muhammed Abdul‘azim, **Menâhîlu'l-ırfân fi ulûmi'l-Kur'an**, thk. Fevvez Ahmed Zemarli, Daru'l-Kuttâbu'l-Arabî, 1. bs., Beyrut, 1995, II, 226.

³⁵ Bkz. Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, **el-Bahru'l-muhît**, thk. Âdil Abdulmevcûd vd., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, VIII, 217; Süyûtî, **a.g.e.**, III,1193.

İbn Atıyye (ö. 541/1147),³⁶ Râzî (ö. 606/1210),³⁷ İbn Cüzey (ö. 741/1340),³⁸ İbn Kesîr³⁹, Âlûsî (ö.1270/1854)⁴⁰ ve diğer müfessirler Nisâ, Hadîd ve Mücâdele sûrelerinde geçen âyetlerde⁴¹ geçen beraberliğin Allah'ın ilmi olduğu, yani Allah'ın zâtıyla değil sıfatlarıyla kullarının yanında olduğu hususunda icmâ vuku bulduğunu nakletmişlerdir. Bu, Ehl-i Sünnet'in görüşüdür.⁴²

Ebû Hayyân (ö. 745/1344), ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ﴾ “**Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.**”⁴³ âyetini; “*O sizinle ilmi ve kudreti ile beraberdir*” şeklinde tefsir etmiş ardından Süfyân-ı Sevrî'nin (ö. 161/778) söz konusu ifadeyi “*O'nun ilmi sizinledir.*” şeklinde te'vil ettiğini; İslâm ümmetinin bu te'vil üzere icmâ ettiklerini ve ilgili ifadenin zâhirinden hareketle bu beraberliğin, Allah'ın zâtıyla beraberliği şeklinde anlaşılamayacağı hususunda ittifak ettiklerini dile getirmiştir. Ona göre bu âyet ve te'vili, zâhirine hamledilmesi imkânsız olma hususunda benzer olan diğer âyetlerde te'vili câiz görmeyenlerin aleyhine delil niteliğindedir.⁴⁴ Ayrıca sözü geçen beraberliği hakiki mânada anlamak imkânsız olduğundan Allah hakkında câiz olan mecazi beraberliğe hamledilir.⁴⁵

Allah Teâlâ birçok âyette kulları ile birlikte olduğunu, içlerinde gizlediklerini ve fısıltılarını bildiğini, onları koruyup gözettiğini belirtmektedir. Âlimler genel ve özel olması açısından Allah'ın söz konusu beraberliğini “Allah'ın kullarıyla genel

³⁶ Bkz. İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Atıyye el-Endelüsî, **el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz**, thk. er-Rahhâle Fârûk vd., Vizâratü'l-Evkâf fi'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, 2. bs., Katar, 2008, VIII, 219.

³⁷ Bkz. Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn b. Alî et-Teymî, **Mefâtihu'l-gayb**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1981, XX, 216.

³⁸ Bkz. İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî, **et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzîl**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, II, 410.

³⁹ Bkz. İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımaşkî, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, thk. Sâmi Muhammed Selâme, Dâru Tayyibe, 2. bs., 1999, VIII, 42.

⁴⁰ Bkz. Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmud bin Abdillâh el-Hüseynî, **Ruhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîmi ve's-seb'i'l-mesânî**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, XIV, 168.

⁴¹ Bkz. en-Nisâ, 4/108; el-Hadîd, 57/4; el-Mücâdele, 58/6.

⁴² Bkz. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006, VII, 119.

⁴³ el-Hadîd, 57/4.

⁴⁴ Ebû Hayyân, **a.g.e.**, VIII, 217; Âlûsî, **a.g.e.**, XIV, 168.

⁴⁵ Tâhir İbnÂşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tûnisî, **et-Tahrîr ve't-tenvîr: Tahrîru'l-ma'na's-sedîd ve tenvîru'l-akli'l-cedîd min tefsîri'l-Kitâbi'l-Mecîd**, ed-Dârü't-Tûnusiyye li'n-neşr, Tunus, 1984, IX, 281.

olan beraberliği” ve “Allah’ın kullarıyla özel olan beraberliği” olarak ikiye ayırmışlardır.⁴⁶

2.1.1. Allah’ın Kullarıyla Genel Olan Beraberliği

Allah’ın kullarıyla genel olan beraberliği ile ilmi, kuşatıcılığı, mahlûkât üzerindeki tam kontrolü ve idaresi kastedilmektedir. Bu beraberlik mümin, kâfir, iyi ve kötü bütün kullar ile alakalı olduğu için “genel olan beraberlik” adlandırılmıştır.⁴⁷ Herkes O’nun ilmi, ihatası, kontrolü ve tasarrufu altındadır. Yerde ve gökte hiçbir şey O’na gizli kalmaz. O semî’ ve basîrdir. Bu yüzden Allah’ın yarattıklarını bilmesi ve onları kuşatmasından bahseden âyetler O’nun kudretini beyan ederek kullarının küçük büyük, gizli açık bütün işlerinden haberdar olduğunu ve onlara hâkim olduğunu belirtir. Bu beraberlik kulun, Allah’ın kendisiyle beraber olduğunu, kendisini gözetlediğini, azametini, amellerini kaydettiğini ve hesaba çekeceğini bilmesi için zikredilmiştir.

Allah’ın kayyûmiyeti, hâkimiyeti, idaresi, ilmi ve irâdesi, kâinatı ve insanı kuşatmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ﴾

“Gökten yere kadar bütün işleri Allah yürütür. Sonra bu işler, süresi sizin hesabınızla bin yıl olan bir günde ona yükselir.”⁴⁸ Bu âyet, Allah’ın kâinatı gözettiğini, göklerin ve yerin mülkünün kendi elinde olduğunu ve ilmiyle her insan ile beraber olduğunu belirtmektedir. Bu durum Allah’ın kullarının tamamına yönelik genel beraberliğidir.

Allah’ın gözetmesinin kesintiye uğraması söz konusu olamaz. O sonrasında hesap sormak için her şeyi kaydetmektedir. Allah Teâlâ bu hususla ilgili olarak kâfirler hakkında şöyle buyurmuştur:

⁴⁶ Bkz. Bikâî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen b. Ebîbekir, **Nazmu’d-dürer fi tenâsübi’l-âyât ve’s-süver**, Dârü’l-Kitâbi’l-İslâmî, Kâhire, XIX, 259-260; İbn Receb el-Hanbelî, Ebü’l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân el-Hanbelî el-Bağdâdî ed-Dımaşkı, **Câmi’u’l-’ulûm ve’l-hikem fi şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi’i’l-kelim**, thk. Şuayb el-Arna’ût, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 2001, I, 471-472; Abdüsettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, s. 129.

⁴⁷ İbn Kesîr, **a.g.e.**, IV, 615; Abdüsettâr Fethullah, **a.g.e.**, s. 129.

⁴⁸ es-Secde, 32/5.

﴿يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾

“Allah’ın onları hep birden diriltip yaptıklarını kendilerine haber vereceği günü zikret. Allah onları sayıp zaptetmiş, onlarsa bunları unutmuşlardır. Allah her şeye şahittir.”⁴⁹

2.1.1.1. Allah’ın Kullarıyla Genel Olan Beraberliğini İfade Eden Âyetler

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’ın Kullarıyla genel olan beraberliği üç yerde açık olarak zikredilmiştir.⁵⁰ Kur’ân’daki sırasına göre bu âyetler şu şekildedir:

﴿يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا

يَعْمَلُونَ مُحِيطًا﴾

“Bunlar (münafıklar), insanlardan gizlenmeye çalışırlar da Allah’tan gizlenmezler. Hâlbuki Allah, geceyin, razı olmayacağı sözleri kurarlarken onlarla (ilmiyle) beraberdir. Allah onların yaptıklarını (ilmiyle) kuşatmıştır.”⁵¹

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا

يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

“O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş’a kurulandır. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni, oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız, O sizinle (ilmiyle) beraberdir. Allah bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.”⁵²

﴿مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ

مَعَهُمْ أَيُّنَ مَا كَانُوا﴾

⁴⁹ el-Mücâdele, 58/6.

⁵⁰ Açıktan kastımız “ma’a” lafzının kullanılmasıdır.

⁵¹ en-Nisâ, 4/108.

⁵² el-Hadîd, 57/4.

“Üç kişi gizlice konuşmaz ki, dördüncüleri O olmasın. Beş kişi gizlice konuşmaz ki altıncıları O olmasın. Bundan daha az yahut daha çok da olsalar, nerede olurlarsa olsunlar, O mutlaka onlarla beraberdir.”⁵³

Müfessirler bu üç âyette geçen beraberliğin genel olduğunu ifade etmişlerdir. Konuyu bütün yönleriyle kapsaması ve müfessirlerin çoğunun genel olan beraberliği bu âyetin tefsirinde ele almalarından dolayı Hadîd sûresinin 4. âyetinin incelenmesi isabetli olacaktır. Söz konusu âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۚ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۚ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

“O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş’a kurulandır. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni, oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.”⁵⁴

Hadîd sûresi Medine’de nâzil olmuştur.⁵⁵ Bu sûre imanın kalplerde tahkikî hale getirilmesi ve yerleştirilmesi ile alâkalı konuları işlemektedir. Sûre, kalplerde ve nefislerde imanı kuvvetli ve derin hale getirecek şekilde Allah’ın bazı celâl ve cemâl sıfatlarını ve kudretini zikrederek O’nun azameti ve tenzihi ile başlamıştır.⁵⁶ Bu hususta mezkûr âyet, Allah’ın nerede olursa olsunlar kullarıyla olan beraberliğine ve onları bildiğine işaret etmektedir. Bu şekilde, bu hakikati hissedenenlerin kalplerine derin bir iman, uzuvlarına da huşû vermektedir. Peygamber (s.a.v.) de bu hususta **“İmanın en faziletlisi, nerede olursa olsun kişinin Allah Teâlâ’nın onunla beraber olduğunu bilmesidir.”⁵⁷** buyurmuştur.

Ibn Kesîr bu âyetin tefsirinde şu ifadeleri kaydetmiştir:

⁵³ el-Mücâdele, 58/7.

⁵⁴ el-Hadîd, 57/4.

⁵⁵ Kurtubî, a.g.e., II, 235.

⁵⁶ Bkz. Seyyid Kutub, *Fî zılâli'l-Kur’ân*, Dârü’s-Şurûk, 32. bs., Kâhire, 2003, VI, 3475-3477.

⁵⁷ Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. Hüseyin, *el-Esmâu ve’s-sıfât*, thk. Abdullah b. Muhammed el-Haşidî, Mektebetü’s-Sevadî, 1. bs. Cidde, II, 340; Taberânî, Abû'l-Kasım, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *“el-Mu’cemü’s-sağîr”*, thk. Muhammed Şekür Mahmûd Hac, el-Mektebül-İslâmî, 1.bs. Umman Beyrüt, 1985, I, 334.

“Sizi gözetlemekte, nerede olursanız olun yaptıklarınıza şahittir. İster karada ister denizde ister gece, ister gündüz, ister evlerde, ister çöllerde olun hepsi O’nun bilgisinde eşittir, her şey O’nun gözetimi ve denetimi altındadır. Sözüünüzü duyar, yerinizi görür. Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir.”⁵⁸

Mezkûr âyetlerde Allah’ın beraberliğinin ilmi, gözetmesi ve kuşatıcılığı olarak tefsir edilmesini teyit eden diğer bir husus da âyetlerin siyaklarıdır. Zirâ bu âyetlerde Allah’ın, ilmi, kudreti ve idaresi gibi yüce sıfatlarından söz edilmektedir.

Nisâ sûresinin 108. âyetinde ifade buyurulan beraberlik, Allah’ın münafıkların hıyânet ve nifâk gibi çirkin fiillerinden dolayı kendisinden utanmamaları ve bu tür çirkinlikleri gizlememelerini yermesinden sonra zikredilmiştir.

Hadîd sûresinde yer alan genel olan beraberlik, Allah’ın kulları üzerindeki kâmil kudreti, tam hâkimiyeti, ilmi ve görmesinin beyan edildiği yerde geçmektedir.

Mücâdele sûresinde söz konusu edilen genel olan beraberlik ise Allah’ın her şeyi kuşatan ilminin açıklandığı, O’nun her durumda kullarıyla beraber olduğunun ifade edildiği yerde geçmektedir. Bu da beraberliğin ilim, kudret ve ihata mânasında kullanıldığını göstermektedir. Çünkü kelâmın siyâkı, sözün açıklanma ve anlaşılması için en büyük yardımcıdır. Ayrıca bu, kulların günah işlememesi için bir tehdit mânasını içermektedir. Bu yüzden Allah Teâlâ, **“Allah bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.”**⁵⁹ ifadesiyle amellerin karşılığını vereceğini vaat etmiştir. Bu âyete göre Allah kullarından sâdır olan ameller ile bu amellerin kaynağı olan iyi ve kötü amelleri görüp kaydetmektedir. Bunların karşılığında mükâfat veya ceza verecektir.⁶⁰

İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725), bu âyeti başka bir şekilde tefsir etmiştir. Ona göre bu âyet Allah’ın ilminin şümûlünü ifade etmek üzere bir temsildir. Ayrıca akıl ve zihin ile tasavvur edilebilir şeylerden değildir. Allah bunlardan yücedir.

---

⁵⁸ Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, VIII, 9.

⁵⁹ Bkz. el-Hadîd, 57/4.

⁶⁰ Sa’dî, Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillâh b. Nâsır es-Sa’dî, **Teysîrü’l-Kerîmi’r-Rahmân fî tefsîri kelâmi’l-Mennân**, thk. Abdurrahman b. Mualla el-Luveyhik, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 2000, s. 837.

Dolayısıyla buradaki beraberlik yalnızca Allah hakkında câiz olan bir beraberliktir. Onun mahiyetini ve hakikatini ancak Allah Teâlâ bilir. Fakat akıllarında noksanlık bulunanlar için şeriata uygun bir şekilde te'vil edilebilir. Nitekim bu tür yerlerde te'vil ruhsat olarak câiz görülmüştür. Dolayısıyla ma'iyeti “Allah’ın koruması veya emri” şeklinde te'vil etmek câizdir.⁶¹

Söz konusu âyette ifade buyurulan “**neredelik**” tıpkı “**beraberlik**” ifadesinde olduğu gibi müteşâbihâtandır. Hakikat ve mahiyetini ancak Allah Teâlâ bilir.

Bursevî'ye göre âyetteki “**neredelik**”; ezeliyet, ebediyet, mâneviyât, ruhâniyet, hissiyât, dünyevî ve uhrevî şeyler olmak üzere her yönden her şeyi kapsamaktadır. Allah Teâlâ, kullarının nerede olduğunu ve nerede olacağını bilip hangi hallerde olursa olsunlar onların yanındadır ve hallerine uygun olarak tecelli etmektedir. Bununla birlikte âyet Allah âşıklarına da bir müjdedir. Zira buldukları her yerde Allah onlarla bereberdir. Ayrıca tevekkül edenlere bir tevfik, âriflere sükûnet, dostlara da şevktir. Âyette ifade buyurulan “ma'iyet” de aynı zamanda muvahhidler için tevhidin sırrına işaret eder. Diğer taraftan Allah Teâlâ evrene ne birleşmiş ne de ondan ayrılmıştır. Evreni yaratan ve gözetten olması hasebiyle ondan nasıl ayrılmış olabilir?! Aynı şekilde hiçbir şey kendisine benzemezken ezeli olan zât yaratılmış olan bir varlığa nasıl birleşir veya yaklaşır?!⁶²

2.1.1.2. Allah’ın Kullarıyla Genel Olan Beraberliğinin Kul ve Davranışı Üzerindeki Etkisi

Allah’ın kullarının tamamına yönelik olan genel beraberliği sadece bilgi yönüyle sınırlı değildir, bunun yanı sıra eğitime dair bir takım işaretleri, kul ve davranışı üzerinde etkileri vardır. Bu beraberliğin kullar üzerindeki önemli etkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Murâkabe (Gözetim)

Genel olan beraberliğin en önemli etkisi murâkabedir. Allah’ın kullarıyla beraber olduğunun bilincinde olmak, insanlardan uzakta tek başına kalsa bile

⁶¹ Bkz. Bursevî, İsmâil Hakkı b. Mustafâ el-İstanbulî el-Halvetî, **Ruhu'l-beyân**, Dârü'l- Fikr, Beyrut, t.y., IX, 352.

⁶² Bursevî, **a.g.e.**, IX, 352.

Allah'ın kendisini bildiğini düşünen bir mümini onun yasaklarını çiğnemekten alıkoyan en büyük engeldir. Beyhakî'nin Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrâhîm'den gelen şu rivayeti bu hususta son derece önemlidir:

“Allah’a itaat etmeyeceksen O’nun verdiği rızkı yeme! Yasaklarından çekinmeyeceksen O’nun mülkünden çık! O’nun fülinden razı değilsen kendine başka bir rab bul! O’na isyan edeceksen seni görmediği bir yere git!”⁶³

b) Şeref ve Allah’a Muhabbeti Hissetmek

Kulun gönlü Allah'ın beraberliği ile O'nun kendisini boş yere yaratmadığını, başıboş bırakmadığını, nerede olursa olsun yanında olduğunu, amellerini bildiğini hissettiği zaman şeref ve Allah'a muhabbet ile dolar.

c) Haşyet ve Sorumluluk Duygusu

Kul, Allah'ın her durumda kendisiyle olduğunu ve gözetlediğini hissettiği zaman bu duygu şer'î sorumluluk duygusuna vesile olur. Nitekim ilk muallim olan Peygamber (s.a.v.), kendisine ihsan hakkında soru sorulduğu zaman, **“Allah'ı görür gibi ibadet etmelidir; çünkü sen O'nu görmesen de O seni görmektedir.”**⁶⁴ buyurmak suretiyle bu tarz terbiye ve gözetime yönlendirmiştir. Selef-i sâlihîn de çocuklarını terbiye ederken bu eğitim ve terbiye olgusunu âdet edinmişlerdir. İmam Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) *İhyâ'u 'ulûmi'd-dîn* adlı eserinde Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896) hakkında naklettiği şu kıssa bu hususa güzel bir örnektir:

Üç yaşında iken gece kalkar dayım Muhammed b. Süvar'ın namazına bakardım. Bana, “Seni yaratan Allah'ı zikretmiyor musun?” dedi. Ben de “Nasıl zikrederim?” diye sordum. O da bana “Yattığında dilini hareket ettirmeden üçer defa 'Allah benimledir, beni görüyor, beni gözetliyor.' de.” dedi. Bir süre böyle yaptım. Sonra da açıkça söylemeye başladım. Yillardır böyle devam ederim. Bu

⁶³ Beyhakî, *el-Câmi'u li-Şu'abi'l-îmân*, thk. Muhtar Ahmed en-Nedvî, Mektebetü'r-Rüşd, 1. bs., Riyad, 1423/2003, I, 401.

⁶⁴ Buhârî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, (*Sahih-i Buhârî*), thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır, Daru Tavkı'n-Necat, 1. bs., Beyrut, 1422/2002, *İman*, 37; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nişâburî, *Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Daru İhya-i'l-Kutub-i'l-Arabiyye-İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâhu, Daru'l-Kutub-i'l-İlmiyye yayımı, 1. bs., Beyrut, 1412/1991, *İman*, 2.

yüzden sırrında bir tatlılık buldum. Sonra dayım bana “Ey Sehl! Allah kiminleyse, kimi görüyor ve gözetliyorsa o kişi Allah’a isyan eder mi? Sakın isyan etme!” dedi. Bu şekilde Sehl, küçük yaşta iken kendisini terbiye eden, ders veren, yetiştiren, gönlüne iman hakikatlerini ve güzel ahlâkı eken dayısı sayesinde âriflerin ve sâlihlerin büyüklerinden biri oldu.⁶⁵

d) Özel Olan Beraberliği Kazanmanın Yolunu Açması

Kul amellerinde ve hareketlerinde bu beraberliği hissettiği zaman kendisine Allah ile özel beraberliği tahsil etmenin yolu açılır.

2.1.2. Allah’ın Kullarıyla Özel Olan Beraberliği

Daha önce de belirtildiği üzere Allah Teâlâ mahlûkâtı yarattıktan sonra onları başboş bırakmamıştır. Bilakis kâinatı ve mahlûkâtı gözetlemesi, idaresi, koruması ve iktidarı ile kuşatmıştır. Allah Teâlâ ilmi, yardımı ve onları kuşatması ile her zaman kullarıyla beraberdir. Onları görmekte ve amellerini takip etmektedir. Kullar onun işitmesinden ve görmesinden gizlenemezler. Allah, kullarının amellerini kaydedip gizli sırlarını bilmektedir. Nitekim Hadîd sûresinin 4. âyetinde şöyle buyurulmaktadır: **“Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir. Allah sizin yaptıklarınızı görmektedir.”⁶⁶**

Özel olan beraberliğin karşısında insanın sorumluluğu yer alır. Bu şekilde müslüman ile Rabbi arasındaki bağ ve ilişki daha güçlü olmaktadır. Fakat bu beraberliğin boyutunun kavranması hususunda, herhangi bir kusur ve karışıklık sonucunda sorumluluğun yüklenilmesinde bir sorun ortaya çıkar. Sorumluluktan kaçınma ise ilâhî beraberliğin hissedilmesinde bir bozukluğa işaret eder.

Kur’ân-ı Kerîm’i tefekkür eden kişi, Allah’ın özel olan beraberliğinin, kullarına ihsan ettiği en büyük nimetlerden biri olduğunu görecektir. Bu beraberlik mutluluk ve hidâyet demektir. İnsan hayatında beraberliğin son derece önemi vardır. Müminlerin duâlarında, hareketlerinde ve davalarında yanında olması açısından Allah müminlerle beraberdir. Onların hâlini en iyi şekilde bilen Allah Teâlâ,

⁶⁵ Bkz. Gazzâlî, Ebû Hâmid, Muhamme b. Muhammed, **İhyâ’u ‘ulûmi’-d-dîn**, Daru’l-Ma’rife, Beyrût, 1982, III, 74; Ayrıca bkz. Dr. Abdullah Nâsîh Ulvân, **Terbiyetü’l-evlâd fi’l-İslâm**, Daru’s-Selâm, 21. bs., Mısır, 1412/1992, I, 171.

⁶⁶ el-Hadîd, 57/4.

düşmanlarına karşı onlara yardım eder. Böylelikle hangi şartlar olursa olsun âkıbet ve gerçek zafer müminlerindir.

2.1.2.1. Allah'ın Kullarıyla Özel Olan Beraberliğinin Anlamı

Özel olarak beraberlik ifadesiyle Allah'ın sadece bazı kullarıyla olan beraberliği kastedilmektedir. Bu beraberlik genel olan beraberliğin mânasına ek olarak başka mânalar da ifade eder. Bu durumda söz konusu beraberlik sadece Allah'ın sâdık mümin kullarına hastır. Buna göre söz konusu beraberliğin mânası da yardım, destek, gözetmek, rahmet, inâyet, koruma ve yardım veya çok sevap vermek ve dereceleri yükseltmek ya da günahları bağışlamak ve durumunu ıslah etmek gibi sadece sâlih kullara lâyük olan mânalardır.⁶⁷ Özel olan beraberlik, ilâhî bir ihsandır. Allah Teâlâ böyle bir beraberliği meleklerle, peygamberlere, velilere ve hak eden diğer müminlerden dilediğine verir.

İbn Receb el-Hanbelî (ö.795/1393) bu hususta şunları kaydetmiştir:

“Özel olan beraberlik, “Üç kişi gizlice konuşmaz ki, dördüncüleri O olmasın. Beş kişi gizlice konuşmaz ki altıncıları O olmasın. Bundan daha az yahut daha çok da olsalar, nerede olurlarsa olsunlar, O mutlaka onlarla beraberdir.”⁶⁸ âyetinde belirtilen beraberlikten farklı olarak yardım, destek ve koruma mânasına gelir. Âyetteki beraberlik Allah'ın ilmini, vâkıf olmasını ve amelleri gözetmesini belirtmektedir ve kulların kalplerine takva verecektir.”⁶⁹

Özel olan beraberlik peygamberlere ve onların yolundan giden Allah'ın müttakî, sâlih ve iyilik yapan kullarına hastır. Söz konusu beraberliğin bu gruba has olmasının imanla alâkalı sebepleri vardır. Bu grup, imanıyla bu beraberliği hak etmiştir. Allah Teâlâ kâinatın seyri ve kontrolü için koyduğu kanunlardan oluşan sebepler düzenine göre her şeye bir sebep tayin etmiştir. Bu grup da kendisi için

⁶⁷ Abdüsettâr Fethullah Said, a.g.e.,130.

⁶⁸ el-Mücâdele, 58/7.

⁶⁹ İbn Receb el-Hanbelî, a.g.e., I, 471-472. Ayrıca bkz. Dr. Sâlih b. Abdullah b. Humejd vd., **Nadratü'n-na'îm fî mekârimi ahlâki'r-Rasûli'l-kerîm**, el-Vesîle li'n-neşr ve't-tevzî', 1. bs., Cidde, 1418/1998, IV, 1142.

yaratıldığı hedefi gerçekleştirmek için gerçek mânada iman etmiş ve bu imana sâlih ameli eklemiştir. Böylece gerçek kul olarak ibadetini yerine getirmiştir.⁷⁰

2.1.2.2. Allah'ın Kullarıyla Özel Olan Beraberliğini İfade Eden Âyetler

Allah'ın kullarıyla özel olan beraberliği Kur'ân-ı Kerîm'de 17 âyette açık bir şekilde geçmektedir.⁷¹ Bu beraberlik ya kişiler ya da sıfatlarla kayıtlıdır. Diğer bir ifadeyle bu beraberlik peygamberler ve melekler ile bu beraberliğe kapı aralayan takva, sabır ve ihsan gibi övgüye değer sıfatlara sahip müminlere nispet edilmekte ve bu sıfatları taşıyan herkesi kapsamaktadır.

Söz konusu beraberlik sarih olarak ve doğrudan ifade edildiği âyetler şunlardır:

﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَتَبَيَّنُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأَلْتَنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ﴾

“Hani Rabbin meleklerle, 'Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Şimdi vurun boyunlarının üstüne. Vurun, onların bütün parmaklarına' diye vahyedyordu.”⁷² Âyette Allah Teâlâ'nın meleklerle ma'iyeti söz konusu edilmiştir.

﴿قَالَ لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى﴾

“Allah şöyle dedi: (Siz ikiniz ey Mûsa ve Hârûn!) Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İştirim ve görürüm.”⁷³ Bu âyette Allah Teâlâ, Mûsâ (a.s.) ve Hârûn (a.s.) ile beraber olduğunu haber vermektedir.⁷⁴

﴿قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾

“Mûsâ, 'Hayır! Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.' dedi.”⁷⁵ Âyette Hz. Mûsâ (a.s.) Allah Teâlâ'nın kendisiyle beraber olduğunu kavmine bildirmektedir.

⁷⁰ Bkz. Sâre Abdulmuhsin, a.g.e.,s. 36.

⁷¹ Bkz. Nâsır el-Mâcid, a.g.e., 56.

⁷² el-Enfâl, 8/12.

⁷³ Tâhâ, 20/46.

⁷⁴ İkinci âyet ise Şuarâ 26/15 âyetidir.

﴿ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾

“Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, ‘Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.’ diyordu.”⁷⁶ Bu âyette, Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir’e (r.a.) Allah Teâlâ’nın kendileriyle beraber olduğunu haber vermiştir.

﴿وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Allah müminlerle beraberdir.”⁷⁷ Âyet-i kerimede Allah Teâlâ’nın beraberliği mutlak olarak müminlere izâfe edilmiştir.

Yukarıda zikrettiğimiz âyetlerin yanı sıra dört âyette Allah’ın beraberliği sabredenlere izâfe edilmiştir. Bu âyetlerden birinde⁷⁸ şöyle buyurulmaktadır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

“Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah’tan yardım dileyin. Şüphe yok ki, Allah sabredenlerle beraberdir.”⁷⁹

Ayrıca dört âyette de Allah Teâlâ’nın müttakîlerle birlikte olduğu haber verilmektedir. Bunlardan birinde⁸⁰ şöyle buyurulmuştur:

﴿فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾

“O halde kim size saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırın, (fakat ileri gitmeyin). Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah müttakîlerle beraberdir.”⁸¹

Allah’ın beraberliği iki yerde muhsinlere nispet edilmiştir. Söz konusu beraberliğin izâfe edildiği ilk âyette⁸² şöyle buyurulmaktadır:

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾

⁷⁵ eş-Şuarâ, 26/62.

⁷⁶ et-Tevbe, 9/40.

⁷⁷ el-Enfâl, 8/19.

⁷⁸ Diğer âyetler ise şunlardır: el-Bakara, 2/249; el-Enfâl, 8/46; el-Enfâl, 8/66.

⁷⁹ el-Bakara, 2/153.

⁸⁰ Diğer âyetler ise şunlardır: et-Tevbe, 9/36; et-Tevbe, 9/123; en-Nahl, 16/128.

⁸¹ el-Bakara, 2/194.

⁸² İkinci âyet ise el-Ankebût, 29/69. âyetidir.

“Şüphesiz Allah, mütakiler ve iyilik yapanlarla beraberdir.”⁸³

Allah’ın özel kullarına yönelik beraberliği sadece bir yerde mücâhit kullarına nispet edilmektedir. Söz konusu âyet şöyledir:

﴿ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَبْرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴾

“Allah sizinle beraberdir. Sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir.”⁸⁴

Diğer taraftan Mâide sûresinin 12. âyetinde ise Allah Teâlâ’nın beraberliğinden sonra namaz, zekât, peygamberlere iman ve onlara destek olmak gibi bir takım kayıtlar getirilmiştir. Söz konusu âyette şöyle buyurulmaktadır:

﴿ وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴾

“Allah ’Sizinle beraberim. And olsun eğer namazı kılar, zekâtı verir ve elçilerime inanır, onları desteklerseniz, (fakirlere gönülden yardımda bulunarak) Allah’a güzel bir borç verirseniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterim ve and olsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım. Ama bundan sonra sizden kim inkâr ederse, mutlaka o, dümdüz yoldan sapmıştır.’ demişti.”⁸⁵

Müfessirler bu âyetlerde geçen beraberliği özel mânası olan “koruma, himâye, yardım, destek, ihtimam, gözetme, başarı ve hidâyet” kelimeleriyle tefsir etmişlerdir. Müfessirler mâna itibariyle birbirine yakın olan bu kelimeleri, âyetlerin siyakına göre tercih etmişlerdir.⁸⁶

Öte yandan bu beraberlik, peygamberler ve müminlerin Allah’a en muhtaç oldukları durumlarda gelmiştir. Örneğin; **“Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah’tan yardım dileyin. Şüphe yok ki Allah sabredenlerle**

⁸³ en-Nahl, 16/128.

⁸⁴ Muhammed, 47/35.

⁸⁵ el-Mâide, 5/12.

⁸⁶ Bkz. Nâsır el-Mâcid, a.g.e., s. 56.

beraberdır.”⁸⁷ âyeti hariç diğer 16 âyette, düşmanla karşılaşma ve savaş hakkındadır. Mezkûr âyette ise namaz ve sabırdan bahsedilmektedir. Buna göre Allah’ın beraberliği, kâfirlere ve zorbalığa karşı peygamberler ve mümin kulları ile olmaktadır.

2.1.2.3. Allah’ın Bazı Kişilerle Sınırlı Olan Özel Beraberliği

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah ile özel olan beraberliğin kişi ve sıfatla kayıtlı olduğu görülmektedir. Kulun Allah’a olan yakınlığına göre özel beraberliğinin dereceleri vardır. Bunların en özeli peygamberler ve meleklerle olan beraberliktir. Daha sonra iman, takva, sabır, ihsan ve cihad sahibi kişilerle kayıtlanan beraberlik gelir. Kulun takva ve tevekkülü arttıkça, Allah yolunda güç ve gayretini sarf ettikçe Allah’ın onunla olan beraberliği artar.

2.1.2.3.1. Allah’ın Meleklerle Özel Olan Beraberliği

“المَلَائِكَةُ” (melâike) kelimesi “مَلَكٌ” (melek) kelimesinin çoğulu olup aslı “mesaj” anlamındaki “elûk” kökünden “me’lek”tir. Lam harfi öne alınıp “mel’ek” haline gelmiştir. Çok kullanımdan dolayı “hemze” atılmış ve “melek” halini almıştır. Kelimenin cem’i “melâike” veya “melâik” şeklinde gelmektedir.⁸⁸

İslâm’da melekler ulvî, kendisiyle kâim, Allah’ın kudretiyle şekil değiştirebilen, sınırsız olağanüstü güçleri olan, yiyip içmeyen, evlenmeyen, Allah’a yakın olarak yaratılan varlıklardır. O’na itaat eden, O’nun emirlerine isyan etmeyen, kendilerine emredilenleri yapan, kendilerinde rablik ve ilâhlık vasıfları olmayan varlıklardır.

Allah Teâlâ melekleri nurdan yaratmıştır. Hz. Aişe’den rivayet edildiğine göre Peygamber efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Melekler nurdan yaratıldı. Cinler dumanlı alevden, ateşten yaratıldılar. Âdem ise size (Kur’ân’da) anlatılandan yaratıldı.”**⁸⁹

Meleklerin birçok savaşa katılıp müminlere destek verdiği sabittir. Allah’ın sarîh olarak meleklerle beraber olduğu Bedir Savaşı’nın anlatıldığı **“Hani Rabbin**

⁸⁷ El-Bakara, 2/153.

⁸⁸ Bkz. İbn Manzûr, **a.g.e.**, X, 496.

⁸⁹ Müslim, “Zühd”, 10.

meleklerle, 'Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Şimdi vurun boyunlarının üstüne. Vurun, onların bütün parmaklarına' diye vahyediordu.”⁹⁰ âyetinde geçmektedir. Âyete göre Allah Teâlâ Bedir Savaşı'nda müminlere yardım ve onların savaşta düşmana karşı sebat etmeleri için meleklerini gönderip onlara “yardımı ve desteği” ile beraber olduğunu vahyetmiştir. Bu beraberlik sebat ve destek beraberliğidir.

Hâzin *Lübâbü't-te'vîl* adlı eserinde bu âyet hakkında şu ifadeler yer vermiştir:

*Yani Allah Teâlâ Rasûlullah'a ve ashabına yardım için gönderdiği meleklerle “Ben yardım ve destekle sizinle beraberim. Öyle ise iman edenlerin kalplerini takviye edin.” diye vahyetmiştir. Bu takviye ve güçlendirmenin nasıl olduğu hususunda ihtilâf vardır. Bir görüşe göre şeytanın insanların kalbine şerri vesvese verme gücü olduğu gibi meleklerin de insanların kalbine hayrı ilham etme gücü vardır. Şeytanın verdiği “vesvese”, meleklerin verdiği “ilhâm” denilmektedir. Meleklerin takviyesi budur. Diğer bir görüşe göre ise takviye meleklerin müminlerle beraber savaşa katılması ve onlara yardım etmesidir. Başka bir görüşe göre de takviye “Onları zafer ile müjdeleyin.” şeklindedir. Buna göre melekler insan sûretinde safların önünde yürümüş ve “Sizlere müjde! Allah onlara karşı sizlere yardım edecektir.” demiştir. Âyetteki “**Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım.**” ifadesi ise Allah'ın müminlere ihsan ettiği bir nimetidir. Allah kâfirlerin kalplerine korku salmıştır.⁹¹*

Buradan, Allah'ın meleklerle olan beraberliğinin müminlere yardım ve takviye şeklinde olduğu görülmektedir. Melekler Bedir Savaşı'nda çeşitli yollarla müminlere yardım etmiştir. Bu yüzden genel olarak müminlerin, özelde ise tebliğde bulunanların Allah'ın sadece O'nun bildiği askerleri olduğunu, yardımın sadece O'nun elinde olduğunu bilmelerinin yanı sıra Allah'ın yardımı, desteği ve güçlendirmesi ile kendileriyle beraber olması için iman, amel ve güven ile Allah'la beraber olmaları gerekmektedir.

⁹⁰ el-Enfâl, 8/12.

⁹¹ Bkz. Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*, thk. Muhammed Ali Şâhin, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1994, II, 298.

2.1.2.3.2. Allah'ın Peygamberler ile Özel Olan Beraberliği

Bu beraberlik, genelde kâfirlerin onlara karşı toplanmaları ile zorbalık ve zulme karşı savaşıma durumunda gelmiştir. Allah'tan onlara yardım ve destek gelmekte, böylece onları korumakta ve kurtarmaktadır. Bu beraberlik Allah'ın onlara yardım edeceğini bildirdiği âyetlerin delâletiyle bütün peygamberler içindir. Ancak sadece Hz. Mûsâ (a.s.) ve Muhammed (s.a.v.) ile siddîk-i ekber Hz. Ebû Bekir (r.a.) hakkında sarîh olarak kullanılmıştır.

2.1.2.3.3. Allah'ın Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn'la (a.s.) Özel Olan Beraberliği

Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn'u, (a.s.) **“Sen ve kardeşin mûcizelerim ile (desteklenmiş olarak) gidin ve beni anmakta gevşeklik göstermeyin. Firavun'a gidin. Çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar.”**⁹² âyetlerinde ifade edildiği üzere ilâhî daveti tebliğ etmeleri, gerçek ilâh ve yaratıcının Allah olduğunu ve Firavun'un iddia ettiği gibi ilâh olmadığını açıklamaları için Firavun'a gönderdi.

İnsan fitratı gereği Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn (a.s.), Firavun'un zulmünden veya mesajı tebliğ etmelerine fırsat vermemesinden çekindiler. Çünkü o zaman yanlarında Firavun'a karşı çıkacak ve onları zulmünden koruyacak kuvvetli askerleri yoktu. **“Ey Rabbimiz! Şüphesiz biz, onun bize karşı aşırı davranmasından yahut azmasından korkuyoruz.”**⁹³ dediler. İşte o zaman Allah onları teskin etmek ve bu yolda sebat ettirmek için koruması ve gözetmesi ile yanlarında olduğunu ve Firavun'un eziyetinin onlara ulaşmayacağını bildirerek **“Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İştirim ve görürüm.”**⁹⁴ buyurdu. Yani, *“Firavun'dan korkmayın. Çünkü ben sizinleyim. Sizin ve onun konuşmalarınızı işitiyorum. Sizin ve onun olduğu yeri görüyorum. Herhangi bir şeyiniz bana gizli kalmaz. Biliniz ki ben onun perçeminden tutarım. Ancak iznim ve emrimle*

⁹² Tâhâ, 20/42-44.

⁹³ Tâhâ, 20/45.

⁹⁴ Tahâ, 20/46.

konusabilir, nefes alabilir ve saldırabilir. Ben korumam, yardımım ve desteğimle sizinleyim.”⁹⁵

Mûsâ (a.s.) ile Hârûn’un (a.s.) Firavun’a gidip onu Allah’ın birliğine ve ona ibadet etmeye davet etmeleriyle görevlendirilmeleri zor bir görevdi. Bu görev öldürülme, işkenceye uğrama, kovulma ve korkutma gibi birçok ihtimali içeriyordu. Ancak eşi görülmemiş cesarete sahip peygamberler böyle bir şeye cesaret edebilirler. Çünkü Firavun ilâhlık taslayan zâlim ve zorba bir kişiydi. Mûsâ (a.s.) ise büyük bir güce ve kendisini koruyacak kimseye sahip olmayan zayıf bir kimseydi. Fakat mezkûr âyette belirtildiği üzere en büyük zorluklar bile Allah’ın kudreti ve tedbiri karşısında kolay olur.⁹⁶ Bu beraberlik, koruma, gözetme ve yardım mânasındadır. Nitekim Beyzâvî (ö. 642/1244), söz konusu âyetteki **“Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İştirim ve görürüm.”** ifadesini, *“Sizinle onun arasında meydana gelen konuşmalar ve olayları işitiyor ve görüyorum. Bütün bu hallerde onun şerrini sizden defeden ve yardımımı gerektiren şeyleri yaratırım. Şöyle de denilebilir: Ben sizin işiten ve gören koruyucunuzum. Koruyucu işiten ve gören bir kudret sahibi olduğunda koruma tam olur.”*⁹⁷ şeklinde tefsir etmiştir.

Diğer taraftan âyette, insan fitratında var olan korkudan dolayı korkan insanın ayıplanamayacağına delil vardır. Çünkü Hz. Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn (a.s.), **“Biz korkuyoruz.”**⁹⁸ demişlerdir. Allah Teâlâ da onlara yardım edeceğini vaat ederek onları teskin etmiştir. Bir görüşe göre onlar kendileri için korkmamışlardır. Onların bu ifadesi *“Biz, ondan zarar gelmesinden korkuyoruz. Eğer öyle olursa bize emrettiğin vazife yerine gelmeyecektir.”* mânasındadır. Dolayısıyla bu korku, kendileri için değil, Allah’ın hakkı içindir.⁹⁹

Kurtubî ise bu âyetin tefsirinde şu açıklamada bulunmuştur:

---

⁹⁵ İbn Kesîr, **a.g.e.**, V, 296.

⁹⁶ Vehbe b. Mustafâ ez-Zuhaylî, **et-Tefsîru’l-vasît**, Dârü’l-Fikr, Dımaşk, 2001, II, 1521.

⁹⁷ Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, **Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl**. Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar’aşlı, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1997, IV, 28.

⁹⁸ Tâhâ, 20/45.

⁹⁹ Kuşeyrî, Ebû’l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik, **Letâ’ifü’l-İşârât**, thk. İbrâhîm el-Besyûnî, el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-Âmme li’l-Kitâb, 3. bs., Mısır, 2000, II, 460.

Âlimler şöyle demişlerdir: İnsanda var olan kendi nefsi için korkma hissi onlarda zuhûr edince Allah Teâlâ Firavun'un ve kavminin onlara ulaşamayacağını bildirdi. Bu âyet korkulmayacağını söyleyenlere cevap vermektedir. Düşmandan korkmak Allah'ı bilen ve O'na güvenen peygamberler ve Allah dostlarında cereyan eden Allah'ın bir sünnetidir. Hasan el-Basrî (ö. 110/728) Âmir b. Abdullah'tan haber vererek bu hususu veciz bir şekilde ifade etmiştir. Âmir b. Abdullah arkadaşları ile Şam'a giderken yakınlarında bir aslanın olduğu bir suya denk geldi ve aslana rağmen girip su aldı. Ona "Hayatını tehlikeye attın." denilince "Mızrak uçlarının karnımı delik deşik etmesi, Allah'ın benim O'ndan başkasından korktuğumu bilmesinden daha sevimlidir." dedi. Hasan el-Basrî de bunun üzerine **"Mûsâ korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıktı ve "Ey Rabbim! Beni bu zâlim kavimden kurtar" dedi."**¹⁰⁰ âyetinde olduğu gibi Âmir'den daha hayırlı olan Mûsâ (a.s.) korkmuştur, dedi.¹⁰¹

Allah'ın Mûsâ (a.s.) ile özel beraber olduğunun sarih bir şekilde ifade edildiği ikinci yer ise Hz. Mûsâ'nın (a.s.) kavmiyle birlikte Firavun'un zulmünden kaçtığı zamandır. Hz. Mûsâ (a.s.), Mısır'da uzun bir süre Allah'ın âyetlerini ve delillerini Firavun ve kavmine tebliğ etti. Ancak Firavun ve kavmi büyüklenip inat etti. Âlemlerin Rabbinin verdiği bu uzun mühletten sonra geriye sadece azap kaldı. Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'ya (a.s.) İsrâiloğulları'yla birlikte gece vakti Mısır'dan çıkmalarını ve emredilen yere gitmelerini emretti. Hz. Mûsâ (a.s.) da Rabbinin emrettiği gibi çıktı. Allah ona Firavun ve askerlerinin onları takip ettiğini bildirdi.

Firavun, Hz. Mûsâ (a.s.) ve kavminin Mısır'dan çıktığını öğrenince öfkeleni ve hızlı bir şekilde ülkenin her yerinden asker topladı. Askerler toplanınca da güneşin doğuşuyla birlikte peşlerine düştü. **"İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları, "Eyvah yakalandık" dediler. Mûsâ, "Hayır! Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir" dedi."**¹⁰² âyetinde belirtildiği üzere Allah'ın beraber olduğu Hz. Mûsâ (a.s.) ile kavmine, Firavun ve askerlerinin kendilerini görece kadar yakınlaşması üzerine Hz. Mûsâ'nın (a.s.) arkadaşları, **"Eyvah**

¹⁰⁰ el-Kasas, 28/20-21.

¹⁰¹ Bkz. Kurtubî, a.g.e., XIV, 67-68.

¹⁰² eş-Şuarâ, 26/61-62.

yakalandık. Firavun ve askerleri bize yetişecek.” dediler. Hz. Mûsâ (a.s.) ise Allah’ın özel olan beraberliğini hissetti ve mutmain olarak onlara **“Hayır! Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.”** dedi. Bu ifade, “Firavun ve askerleri size yetişemeyecek. Çünkü Allah onlardan kurtulacağımızı vaat etti. Rabbim onlardan kurtuluş yolunu bana gösterecektir.” anlamına gelmektedir.

Sahile varınca önlerinde denizden başka bir şey yoktu. Arkalarında da Firavun ve askerleri vardı. Allah, Hz. Mûsâ’ya (a.s.) asasıyla denize vurmasını vahyetti. O da bunu yapınca deniz derhal yarıldı. Her parçası koca bir dağ gibiydi. İbn Abbas (r.a) bu hususta, *“Deniz İsrâiloğulları’nın on iki kabilesi için on iki yol oldu.”* demiştir. Allah Teâlâ denizin dibindeki bu yolları, üzerinde rahat yürünecek kupkuru bir yol haline getirdi. Böylece Hz. Mûsâ (a.s.) ve beraberindeki İsrâiloğullarını kurtardı. Firavun ve askerlerini ise suda boğdu.¹⁰³ İşte bu, Allah’ın Hz. Mûsâ ve kavmi ile özel olan beraberliğidir.

2.1.2.3.4. Allah’ın Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Özel Olan Beraberliği

Mekke’de Peygamber’e (s.a.v.) tâbi olanların sayısı artınca Kureyş bu işin büyümesinden korktu ve Peygamber (s.a.v.) hakkında ne yapmaları gerektiği hususunda istişare etmek üzere Dârünnedve’de toplandı. İstişare sırasında bazıları “Sabah olunca onu bağlayın.” derken bazıları “Onu öldürün.” dedi. Diğer bir kısmı da “Onu Mekke’den çıkarın.” dedi. Ebû Cehil ise “Bence Kureyş’in her boyundan bir genç alın ve onların eline birer kılıç verin. Tek bir adamın vuruşu ile onu öldürsünler. Böylece kanı kabileler arasında dağılmış olur. Hâşimoğulları da bütün Kureyş ile savaşmaya güç yetiremez. Diyet isterlerse verir ve kurtuluruz.” dedi. Bu sırada Cebrâil (a.s.) de Peygamber’e (s.a.v.) müşriklerin planını ve Allah’ın kendisine Medine’ye hicret etme izni verdiğini haber verdi. Peygamber (s.a.v.) ile dostu Hz. Ebû Bekir, kimse onları görmesin diye geceleyin müşrikler uykuda iken Mekke’den çıkıp kimsenin pek gitmediği bir yolu tercih ederek Sevr mağarasına geldiler.

¹⁰³ Detaylı bilgi almak için bkz. İbn Atıyye, **a.g.e.**, VII, 204-208; Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, **el-Keşşâf ‘an hakâ’iki gavâmizi’t-tenzîl**, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, 3. bs., Beyrût, 1407/1987, III, 314-316; İbn Kesîr, **a.g.e.**, VI, 136-145; Abdülkerîm Zeydân, **el-Müstefâd min kasasi’l-Kur’ân li’d-da’ve ve’d-du’ât**, Müessesetü’r-Risâle Nâşirûn, Beyrût, 1998, I, 319-355.

Müşrikler, evini kuşatmalarına rağmen Peygamber'in (s.a.v.) ellerinden kurtulduğunu öğrenince şaşkına döndüler ve öfkeleniler. Her tarafta onu aramaya başladılar. Onu ölü veya diri getirene yüz deve ödül vaat ettiler.

Daha sonra müşrikler Peygamber'in (s.a.v.) izini takip ederek Sevr mağarasına kadar geldiler. Dağa tırmanıp mağaranın girişine kadar ulaştılar. Hatta onlardan birisi ayaklarının ucuna baksaydı Peygamber (s.a.v.) ile Hz. Ebubekir'i görecekti. O sırada Hz. Ebû Bekir (r.a.), Rasûlullah'ın (s.a.v.) canı için endişelendi. Çünkü müşrikler mağaranın girişinde durmuş konuşuyor, Peygamber (s.a.v.) de onları duyuyordu. Hz. Ebû Bekir, "Ey Allah'ın Rasûlü! Biri ayaklarının ucuna bakarsa bizi görecek." deyince Peygamber (s.a.v.), "*Üzülme! Üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne sanıyorsun?*" dedi. Bu hususta "**Üzülme! Çünkü Allah bizimle beraberdir.**"¹⁰⁴ âyeti nâzil oldu.¹⁰⁵ Yani "*Allah avn-ü ismeti ile her halde daima beraberimizde nıgehban ve nâsırımızdır. Ma'iyetine hiç bir şâibe-i üzün bulaştırmıyacak, nerede olursak olalım, bizi koruyacak bir velâyet-i daimle hafızımızdır. Artık bu muhakkak iken hüznle cevaz yoktur.*" diye kat'î teselli veriyor, *hüzünden nehyediyordu.*"¹⁰⁶

Allah Teâlâ yardım etsinler veya etmesinler peygamberine yardım edeceğini, dinini ve kelimesini yücelteceğini bildirmiştir. Dostlarının az, düşmanlarının çok olduğu zamanlarda ona yardım etmiştir. Sayı ve donanım açısından çok oldukları halde bugün nasıl yardım etmesin?

Bu rabbânî beraberlik, "**Allah bizimledir.**"¹⁰⁷ âyetinden çıkarılmıştır. Bu beraberlik, "**Şüphesiz Allah, müttakîler ve mühsinlerle beraberdir.**"¹⁰⁸ âyetinde belirtilen, Allah'ın müttakîler ve iyilik yapanlarla beraber olmasından daha yücedir. Çünkü Allah'ın Peygamber (s.a.v.) ve arkadaşı ile olan beraberliği takva ve iyilik

---

¹⁰⁴ Et-Tevbe, 9/40.

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi almak için bkz. Muhammed b. Muhammed Ebî Şehbe, **es-Siretü'n-nebeviyye fi dav'i'l-Kur'ân ve's-sünne**, Dârü'l-Kalem, 2. bs., Dımaşk, 1412/1992, I, 469-482; Mübârekfûri Safiyyüryahman, **el-Rahikü'l-mehtûm**, Daru's-Selam, Riyad, t.y., s. 13-146.

¹⁰⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak dini Kur'ân dili**, Fetih Matbaası- Yenda yayını, İstanbul, ty., XX, 388.

¹⁰⁷ Et-Tevbe, 9/40.

¹⁰⁸ en-Nahl, 16/128.

yapmak gibi işledikleri bir amele bağlı değildir. Bilakis bu beraberlik, Allah Teâlâ'nın Rasûlü'ne ve dostuna has olup mucizeler ile desteklenmiştir.”¹⁰⁹

2.1.2.4. Allah'ın Özel Olan Beraberliğini Kazanma Şartları

a) İman

“İmân” kelimesi, “أَمَنَ” (âmene) fiilinin masdarı olup sözlükte korkunun zıddı olarak güven içinde bulunmak, korkusuz olmak anlamına gelir. Arapçadaki “أَمَنَ فُلَانٌ الْعَدُوَّ يُؤْمِنُهُ إِيمَانًا، فَهُوَ مُؤْمِنٌ” cümlesi, “Fılanca düşmandan emin oldu ve o güvendedir.” anlamına gelir. Ayrıca, “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” mânasında olup yalanlamanın zıddıdır. Nitekim “أَمَنَ بِهٖ قَوْمٌ وَكَذَّبَ بِهٖ قَوْمٌ” cümlesi, “Bir topluluk onu tasdik etti. Başka bir topluluk da onu yalanladı.”¹¹⁰ anlamındadır. Sanki tasdik eden, tasdik edilen şeyi yalanlama ve karşı gelmekten emin kılmıştır.

Terim olarak iman, tevhit, nübüvvet, ölümden sonra dirilme ve hesap gibi Muhammed'in (s.a.v.) dininden olduğu zorunlu olarak bilinen şeyleri tasdik etmektir.¹¹¹

Allah'ın müminlerle olan beraberliği Bedir Savaşı, müşriklerin mağlubiyeti ve Allah'ın müminlere zafer ihsan etmesinden önce gelmektedir. Enfâl sûresinin 19. âyetinde şöyle buyurulmaktadır:

﴿إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُدُّوا نَعْدُ وَلَنْ نُغْنِي عَنْكُمْ شَيْئًا
وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“(Ey inkârcılar!) Eğer fetih istiyorsanız işte size fetih geldi. Eğer (peygambere karşı gelmekten) vazgeçerseniz bu sizin için daha hayırlı olur. Eğer dönerseniz biz de döneriz. Çok olsa bile topluluğunuz size hiç fayda vermez. Çünkü Allah müminlerle beraberdir.”¹¹²

¹⁰⁹ Abdülkerim Zeydân, a.g.e., II, 100.

¹¹⁰ Bkz. Beyzâvî, a.g.e., I, 37; İbn Manzûr, a.g.e., XIII, 496.

¹¹¹ Bkz. Beyzâvî, a.g.e., I, 37.

¹¹² el-Enfâl, 8/19.

Müfessirlerin çoğuna göre âyetteki hitap müşrikleredir. ¹¹³ Beyzâvî söz konusu âyet hakkında şunları kaydetmektedir:

“Eğer fetih istiyorsanız işte size fetih geldi.” âyeti, alay yoluyla Mekkelilere hitaptır. Çünkü onlar (Bedir savaşına) gitmek istediklerinde Kâbe'nin örtüsüne yapışıp *“Allahım! İki ordunun en yücesine, iki grubun en doğru yolda olana ve iki tarafın en şerefli olana yardım et.”* dediler. Peygamber'i (s.a.v.) inkâr ve ona düşmanlıklarından dolayı **“Eğer (peygambere karşı gelmekten) vazgeçerseniz bu sizin için daha hayırlı olur.”** hitabı vâki oldu. Çünkü iki dünya saadeti ve iyiliği bundadır. **“Eğer (onunla savaşmaya) dönerseniz biz de (ona yardım etmeye) döneriz. Çok olsa bile topluluğunuz size hiç fayda vermez.”** hitabı da *“Fitneniz çok olsa da sizin cemaatiniz zenginlik veya zarardan bir şeyi defedemez.”* mânasını ihtiva etmekte, **“Çünkü Allah müminlerle beraberdir.”** ifadesi de *“Yardım ve destekle onların (müminlerin) yanındadır.”* mânasını içermektedir. Başka bir görüşe göre âyet müminlere hitap etmektedir. Buna göre âyetin mânası, *“Yardım istediyseniz işte size yardım geldi. Eğer savaşmada tembellik etmeyi bırakıp peygamberin seçtiği şeyi isterseniz bu sizin için daha hayırlıdır. Eğer geri dönerseniz biz de inkâr ve düşmanı harekete geçirmekle size döneriz. Allah'ın yardımı sizinle değilse çokluğunuz bir fayda vermez. Çünkü Allah imanı kâmil olanlarla beraberdir.”* şeklindedir. ¹¹⁴

Âyet-i kerimede yer alan **“Çünkü Allah müminlerle beraberdir.”** cümlesinde, zamir kullanma makamında açık isim kullanılmıştır. Çünkü zâhiren ismin zikredilmesi *“Allah sizinle beraberdir.”* denilmesini gerektirmektedir. Açık ismin kullanılması, Allah'ın onlara yardım etme sebebinin imanları olduğuna işaret etmesinden dolayıdır. ¹¹⁵ Allah Teâlâ kiminle beraber ise sayısı az ve zayıf olsa bile gâliptir. Abdurrahman b. Nâsır es-Sa'dî'nin (ö. 1889-1956) beyan ettiğine göre Allah'ın müminleri desteklediğini haber verdiği bu beraberlik yaptıkları iman işlerine göre olur. Düşman müminlere bazen galip geliyorsa bu müminlerin kusuru ve imanın

¹¹³ Bkz. İbn Âşûr, a.g.e., IX, 298.

¹¹⁴ el-Beyzâvî, a.g.e., III, 54.

¹¹⁵ Bkz. İbn Âşûr, a.g.e., IX, 301.

gereğini yapmamalarından kaynaklanır. Eğer Allah'ın emrettiğini her yönüyle yapsalar daimî olarak mağlup olmazlar ve hiçbir düşman onlara gâlip gelemez.¹¹⁶

b) Takvâ

Takvâ, “bir şeyi zarar veren şeyden korumak” anlamındaki “الْوَقَايَةُ” (vikâye) masdarından türemiştir. ¹¹⁷ Nitekim Duhân sûresinin 56. âyetinde şöyle buyurulmaktadır: “**Allah onları cehennem azabından korumuştur.**”¹¹⁸

Terim olarak takvâ, İbn Âşûr'un (1879-1973) beyanına göre açıktan ve gizli olarak emirleri yerine getirmek, büyük günahlar gibi yasaklardan kaçınmak, küçük günahları rahat bir şekilde yapmamak, yani işlenmesi Allah'ın gazabını ve azabını gerektiren şeylerden sakınmaktır. ¹¹⁹ Takvanın üç mertebesi vardır. Birincisi, küfürden beri olmakla ebedî azaptan korunmak; ikincisi, günah olan bütün fiillerden uzak durmak veya bazılarına göre küçük günahları bile terk etmektir ki buna “şeriatta takvâ” denilir. Üçüncüsü de sırrını Hak Teâlâ ile meşgul olmaktan alıkoyan her şeyden berî olmak, bütünüyle Allah'a yönelmektir. “**Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa öylece sakının.**” ¹²⁰ âyetinde emredilen gerçek takvâ budur. ¹²¹

Allah'ın müttakîlerle olan beraberliği Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde geçmekte olup **yardım, destek, imkân sağlama ve koruma** mânalarına gelir. Bu âyetlerden ¹²² birinde şöyle buyurulmaktadır:

﴿الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى

عَلَيْكُمْ وَانْفُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾

“Haram ay ¹²³, haram aya karşılıktır. Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kisas kuralına tabidir. O halde kim size saldırırsa, size saldırdığı

¹¹⁶ Bkz. Sa'dî, a.g.e., 317-318.

¹¹⁷ Râgıb, a.g.e., 881.

¹¹⁸ Ed-Duhân, 44/56.

¹¹⁹ Bkz. İbn Âşûr, a.g.e., I, 226.

¹²⁰ Âl-i İmrân, 3/102.

¹²¹ Bkz. Ebüssuûd Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, el-İmâdî, **İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'âni'l-kerîm**, thk. Abdu'l-Kadîr Ahmed Ata, Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse, Riyâd, ty., I, 526.

¹²² Diğer âyetler ise Tevbe 9/36, 123 ve Nahl 16/128 âyetleridir.

gibi siz de ona saldırın, (fakat ileri gitmeyin). Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah müttakilerle beraberdir.”¹²⁴

Bu dört âyet, Allah yolunda cihad ve müslümanlara saldıranlara karşılık ve ceza verirken belirli sınırı aşmamak gibi en önemli kuralların zikredilmesi sadedinde gelmiştir. Allah Teâlâ haram ayları ve bu aylar içinde savaşın haram olduğunu belirttikten sonra müminlere düşmana ceza verirken bile adaletli olmalarını, müminlere saldıranlara aynı şekilde saldırmalarını ve düşmanlığın ölüye eziyet ve onların memleketlerini tahrip etme gibi haddi aşmanın sebebi olmamasını emretmiş, ardından yardımını, koruması ve desteği ile müttakilerin, yani Allah’tan korkan, hükümlerine riayet eden ve en küçük durumlarda bile şeriatına bağlı olan kişilerin yanında olduğunu söylemiştir. Müminler bilsinler ki onlar hak, düşmanları bâtil üzeredirler. Hükümlerinde Allah’tan korkarlarsa ve sınırlarını aşmaktan çekinirlerse eninde sonunda gerçek zafer onlarındır. Çünkü Allah onlarla beraberdir.

Beyzâvî, **“Haram ay, haram aya karşılıktır.”** âyetinin tefsirinde şöyle demektedir:

*Müşrikler Hudeybiye yılının (hicretin 6. yılı) Zilkade ayında müslümanlarla savaştı. Müslümanların kaza umresi de (sonraki yılın) aynı aya denk geldi. Haram aylardan olduğu için savaşmaktan hoşlanmadılar. Onlara “Bu ay, öteki aya mukabildir, hürmetinin çiğnenmesi de diğerine mukabil olacaktır. Dolayısıyla aldırmayın!” denildi. Âyetteki **“Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kısas kuralına tabidir.”** ifadesi, “Korunması gereken her hürmette kısas vardır. Onlar haram ayın hürmetini çiğneyerek sizi Mescid-i Harama girmekten alıkoydular, siz de onlara misilleme yapın. Şiddet kullanarak içeri girin, savaşarlarsa da onlarla savaşın.” anlamındadır. **“O halde kim size saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırın.”** sözü de, yukarıda ifade edilenlerin özeti gibidir. **“Allah’a karşı gelmekten sakının.”** ifadesi ise “Allah’ın gazabı ve azabından korkun, size izin verilmeyen*

---

¹²³ Haram aylar genel bir ifade ile kendisine hürmet edilen aylar olarak da tanımlanabilir. Hac dönemlerinin savaşız geçirebilmesi için Câhiliye zamanında bazı aylar haram (hürmetli) kabul edilmiştir. Haram aylar; Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep olarak ifade edilir. Bu dört ay boyunca Câhiliye döneminde savaş yapmak yasaklanmıştır. İslâm geldikten sonra bu hüküm onaylanmıştır. Fakat müslümanlara savaş açılması halinde müslümanların, bu tür tehditlere karşılık vermesine de izin verilmiştir.

¹²⁴ el-Bakara, 2/194.

*hususlarda taşkınlık yapmayın ve bilin ki, Allah müttakîlerle beraberdir. Onları korur, durumlarını düzeltir.” mânasındadır.*¹²⁵

Diğer taraftan **“Haram ay, haram aya karşılıktır.”** sözü, haram aylara hürmet etmenin hürmetine riayet eden için gerekli ve o hürmeti çiğneyen için kısas olduğunu ilândır. Onun hürmetinin çiğnenmesi ona mukabil olanın çiğnenmesidir. Eğer Mescid-i Haram’da savaşılırsa onun yanında onlarla savaşılır. Eğer haram ayda savaşmışlarsa haram ayda onlarla savaşılır.¹²⁶ **“Allah’a karşı gelmekten sakının.”** sözü de saldırmaktan kaçınma emridir. Yani “Haddi aşmayın.” demektir. Çünkü intikam alan genellikle öfkeyle hareket eder. Bu da ifrat sebebidir.¹²⁷

Ebû Hayyân, **“Ve bilin ki, Allah müttakîlerle beraberdir.”** âyetini, *“Allah yardım, imkân verme ve destekle onların yanındadır. Arkadaşlık ve birlikteliğe delalet eden “ma‘a” lafzı insanları sürekli olarak takvâya teşvik etmek için gelmiştir. Çünkü Allah kiminle ise o her zaman gâliptir.”* şeklinde açıkladıktan sonra şunları kaydetmektedir: *“Rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), **“Ben de falan oğullarının tarafındayım.”** buyurdu. Bunun üzerine karşı takımın okçuları duraksadılar. Peygamber (s.a.v.) de **“Haydi atın! Ben hepinizle beraberim.”**¹²⁸ buyurdu. Aynı şekilde Hassan’a **“Müşrikleri hicvet. Cebreil seninle beraberdir.”**¹²⁹ dedi.”¹³⁰*

Âkıbetin müttakîlere has olması Allah’ın asla değişmeyen bir sünnetidir. Güzel âkıbet hem dünyada hem de âhirette Allah’tan sakınanlarıdır. Bu güzel sonuç, sadece âhiretle ve cennete girmekle sınırlı değildir. Ayrıca dünyadaki güzel âkıbetlerini de kapsamaktadır. Nitekim zillet, tahkir, şerefini ve izzetini kaybetme, kâfirler ve münafıklara aşağılayıcı bir şekilde tâbi olmak gibi kötü âkıbetten sonra gelen düşmanlarına karşı gâlip gelmeleri, üzerlerindeki zulmü kaldırmaları, haklarını,

¹²⁵ Bkz. Beyzâvî, **a.g.e.**, I, 128.

¹²⁶ el-Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî, **Mehâsinü’t-te’vîl**, thk. Muhammed Bâsil, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1997, II, 60.

¹²⁷ İbn Âşur, **a.g.e.**, II, 11.

¹²⁸ Bkz. Buhârî, *Cihad*, 78.

¹²⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **el-Musned**, thk. Şuayb el-Arna’ut vd., Müessesetü’r-Risâle, 1. bs. Beyrut, 1419/1999, XXX, 597; Buhârî, *el-Cumua*, 30.

¹³⁰ Bkz. Ebû Hayyân, **a.g.e.**, II, 78.

izzetlerini, şereflerini ve yüce makamlarını geri almaları gibi güzel âkıbetin içine girebilecek kavramların hepsini kapsamaktadır.

Abdülkerim Zeydân'ın (1921-2014) bu konudaki şu sözleri son derece önemlidir:

*Takvâ kavramının içine ayrıca Allah'ın kâinâta koyduğu kanunlara, hakka tutunmak, adalet, zorluklara karşı sabır, her durumda Allah'tan yardım isteme, birlik olma, safları birleştirme, Allah'ın emir ve yasaklarını hayatın her alanında ve kişiler arasındaki ilişkilerde uygulama, zafer ve gâlibiyet için gerekli her türlü gücü hazırlama gibi yeryüzüne vâris olma ve düşmanlara gâlip gelme yollarına uymak girer. Takvâ kavramını ve onun gereklerini yerine getirenler, gerçek takva sıfatını üzerlerinde taşıyan ve "müttakî" ismini hak edenlerdir. Dolayısıyla Allah'ın özel olan beraberliği, kezâ dünyada ve âhirette güzel âkıbet onlarındır.*¹³¹

c) İhsan

Râgıb el-İsfahânî'ye göre "ihsan" kelimesinin taşıdığı iki mâna vardır. Birincisi; başkasına iyilik yapmak, ikincisi ise güzel bir ilmi bilmek ya da güzel bir iş yapmak gibi yaptığı işi güzel yapmaktır. Hz. Ali'nin "*İnsanlar iyi yaptıkları işlerin çocuklarıdır.*" sözü bu mânadadır. Yani insanlar güzel yaptıkları işlere nispet edilirler. Bu durumda ihsan adaletten daha ileri gelir. Adaleti aramak vacip, ihsanı aramak ise mendûptur. Bu yüzden muhsinlerin sevaplarını kat kat verecek olan Allah Teâlâ, "**Şüphesiz Allah mutlaka mühsinlerle beraberdir.**"¹³² buyurmuştur. ¹³³İhsanın kemâl noktası "**Allah'ı görüymüşçasına O'na ibadet etmendir. Sen O'nu görmesen de O seni görmektedir.**"¹³⁴ hadisinde ifade edilmiştir. Bu da Allah'ı düşünmek mânasına gelir. Çünkü kul her durumda Allah'ı düşündüğünde amelini iyi yapar.

Allah'ın muhsinlerle olan beraberliği Kur'ân-ı Kerîm'de sarih olarak iki yerde geçmektedir. İlgili âyetlerden birinde şöyle buyurulmaktadır:

¹³¹ Bkz. Abdülkerim Zeydân, **a.g.e.**, I, 376.

¹³² el-Ankebût, 29/69.

¹³³ Bkz. Râgıb, **a.g.e.**, 237-238.

¹³⁴ Bu cümle "**Cibrîl hadisi**" olarak meşhur olan hadisin bir parçasıdır. Bkz. Buhârî, "*Îmân*", 37; Müslim, *Îmân*, 2.

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾

“Şüphesiz Allah, müttakîler ve mühsinlerle beraberdir.”¹³⁵ Yani, Allah takvâ ve ihsan faziletlerini üzerlerinde toplayan ve buna devam edenlerle beraberdir. Allah’ın buradaki beraberliği onlara yardım etmesi, onları düşmanların hilesinden koruması ve düşmanlara karşı gâlip getirmesidir. Bu, yardım ve koruma beraberliğidir.¹³⁶

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾

“Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz. Şüphesiz Allah mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.”¹³⁷ Birinci âyet misliyle karşılık verme, ceza verirken haddi aşmama, bu hususta sabır gösterme vb. münasebetlerle gelmiştir. İkinci âyet ise Allah yolunda hakkıyla cihad etme hakkındadır.

Bazı müfessirler ikinci âyetteki cihada, düşmanla savaşıma mânâsı vermişlerdir. Bazıları da cihadın genel mânâsıyla almışlardır. Bu durumda nefisle mücadele ve düşmanla savaşmanın bütün çeşitlerini kapsar. Bu da ancak işini iyi yapan, gayret sarf eden ve her durumda Allah’ı düşünen kişilerden sâdır olur. Bu durumda Allah yardımı, desteği, tevfiğ ve hidâyeti ile onun yanında olacaktır.

Taberî (ö. 310/923) de ilgili âyet hakkında şunları kaydetmektedir:

*“Allah Teâlâ kullarından iyilik yapan, müşriklerle savaşan, Allah katından getirdikleri şeyler hususunda ve savaştığı düşmanlarına karşı peygambere yardım etmekle onu tasdik eden kişilerle beraberdir.”*¹³⁸

Ancak bazı müfessirler Ankebût sûresinin tamamen Mekke’de nâzil olduğunu ve henüz cihadın farz olmadığını belirtmişlerdir. Buna göre âyetteki cihad “fitnelere ve eziyetlere karşı sabır ve düşmanın hilesinden korunma” anlamlarına gelmekte

¹³⁵ en-Nahl, 16/128.

¹³⁶ Mecma’u’l-Buhûsi’l-İlmiyye bi’l-Ezher, et-Tefsîru’l-vasît li’l-Kur’âni’l-Kerîm, el-Hey’etü’l-âmmeh li-şu’ûni’l-Metabi’i’l-Emîriyye, Kâhire, 1973-1993, V, 708.

¹³⁷ el-Ankebût, 29/69.

¹³⁸ Bkz. Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî, Câmi’u’l-beyân ‘ante’vîli âyi’l-Kur’ân, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr li’t-tiba’a, Kâhire, 2001, XVIII, 444.

olup **“Her kim cihad ederse, ancak kendisi için cihad etmiş olur.”**¹³⁹ âyeti kabîlindedir. Çünkü o zaman cihad savaşma mânasında değildi.¹⁴⁰ Ayrıca zâhirî ve bâtinî düşmanlarla cihadın bütün çeşitlerini kapsaması için cihad olarak zikredilmiştir. Söz konusu âyette yer alan **“Biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz.”** ifadesi, “Bizim için cihad edenleri, bize ulaştıran yollara sevk edeceğiz. Veya onları hayır yoluna gitmede ziyadesiyle muvaffak kılacağız.” mânasındadır. **“Şüphesiz Allah, iyilik yapanlarla beraberdir.”** şeklindeki ifade ise “Allah, zafer ve yardımıyla iyilik yapanlarla beraber olur.”¹⁴¹ anlamını taşımaktadır.

Görüldüğü üzere âyetteki ilâhî beraberlik yardım, destek, koruma, hidâyet, muvaffak kılma ve gözetme mânasındadır.

d) Sabır

Sözlükte sabır, “telaş ve sabırsızlık anında nefsi tutmak” anlamına gelmekte olup telaş ve sızlanmanın zıddıdır. Nitekim “Fılınca sabretti.” cümlesi, “Kendini tuttu.” anlamını taşımaktadır.¹⁴²

Terim olarak sabır, “musibet elemini başkasına değil Allah’a şikâyet etmek” anlamına gelir. Allah Teâlâ zararın defolması için dua eden Hz. Eyyûb’u **“Gerçekten biz Eyyûb’u sabreden bir kimse olarak bulduk.”**¹⁴³ ve **“Eyyûb’u da hatırla. Hani o Rabbine, “Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin.” diye niyaz etmişti.”**¹⁴⁴ âyetleriyle övmüştür.¹⁴⁵

Sabır, günahları terk etmek ile ibadetleri ve nâfileleri yapmakta sabırlı olmak üzere ikiye ayrılır. İkinci sabır istenen sabır olduğu için daha faziletlidir.¹⁴⁶ Üçüncü çeşit sabır ise musibet ve acılara karşı olan sabırdır.

---

¹³⁹ El-Ankebût, 29/6.

¹⁴⁰ Bkz. İbn Âşûr, **a.g.e.**, XXI, 36.

¹⁴¹ Bkz. Beyzâvî, **a.g.e.**, IV, 200.

¹⁴² Bkz. İbn Manzûr, **a.g.e.**, IV, 438.

¹⁴³ Sâd, 38/44.

¹⁴⁴ el-Enbiyâ, 21/83.

¹⁴⁵ Cürcânî, **a.g.e.**, 112. Ayrıca bkz. Râgıb, **a.g.e.**, 474.

¹⁴⁶ İbn Kesîr, **a.g.e.**, I, 446.

Sabır kurtuluşun anahtarı ve işi Allah'a bırakmaktır. Sabır fitrattan gelen bir fazilet ve ruhun hoş esintisidir. Onunla insan sakinleşir, kalbi teskin olur ve huzura erer. Sabır şeytanı uzaklaştırır, Allah'ı razı eder, dostu sevindirir ve düşmanı üzer. Sabır zorluklar, belalar ve musibetler karşısında insanı psikolojik çöküşten kurtarır. İnsan sabırla dünya hayatında başarılı olur, âhîret saadetini kazanır ve Allah'ın özel olan beraberliğini elde eder.

Allah'ın sabredenlerle beraberliği Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde geçmektedir. Mushaf sırasına göre bu âyetler şunlardır:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

1. **“Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir.”**¹⁴⁷

﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

2. **“Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah sabredenlerle beraberdir.”**¹⁴⁸

﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

3. **“Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve gücünüz, devletiniz elden gider. Sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.”**¹⁴⁹

﴿إِنَّا نَخَفُ اللَّهُ عَنكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِن يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِن يَكُنْ مِنْكُمْ

أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

4. **“Eğer içinizde (sabırlı) bin kişi olursa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.”**¹⁵⁰

Bakara sûresinin 153. âyet-i kerimesinde Allah'ın özel olan beraberliği namaz ve sabırla Allah'tan yardım istenmesine bağlanmış ve Allah'ın muvaffak

¹⁴⁷ el-Bakara, 2/153.

¹⁴⁸ el-Bakara, 2/249.

¹⁴⁹ el-Enfâl, 8/46.

¹⁵⁰ el-Enfâl, 8/66.

kılması, yardımı ve desteği ile sabredenlerle beraber olduğu ifade edilmiştir. Taberî'ye göre söz konusu âyet, “*Ben farzlarımı yerine getiren ve yasaklarımı terk ederek sabredenlerle beraberim. Benden istediklerini elde edinceye kadar onlara yardım eder, korur ve gözetirim.*” anlamına gelmektedir. Çünkü Allah onun yardımcısı ve destekçisi olup fiilinden razıdır. Nitekim “*Ey Falan! Şunu yap. Ben seninleyim.*” ifadesi “*Bu işinde sana yardım edeceğim.*” demektir.¹⁵¹

Allah'ın sabredenlerle olan beraberliği namaz kılanları da kapsamaktadır. Sabır bütün meşakkatli işlerin temeli olduğundan namaz bu açıdan sabrın neticesidir. Allah Teâlâ, “**Allah sabredenlerle beraberdir.**” buyurmuştur ki bu şekilde fer'in, aslın kapsamı altında olmasından dolayı namaz kılanlar da sabredenler grubuna girmişlerdir.¹⁵² Buna göre Allah'ın sabredenlerle özel olan beraberliği, “ibadetlerde sabır, günahlara karşı sabır, zorluk ve musibet anında sabır, düşmana karşı sabır” gibi sabrın çeşitlerini içermektedir. Allah Teâlâ zikredilen bütün durumlarda sabredenlerle beraberdir, onlara yardım eder ve onları destekler.

Allah'ın sabredenlerle olan beraberliğinin anlatıldığı diğer üç âyette ise bu özel olarak beraberlik cihad, düşmanla karşılaşma, savaş meydanında sebat ve müslümanların birlik olmasına bağlanmıştır. Bu gibi durumlarda insan sabretmeye ve Allah'ın özel olan beraberliğine ihtiyaç duyar. Çünkü mümin düşmanla dünyalık herhangi bir şey veya kendisi için karşılaşmaz. Bilakis Allah'ın dinini yüceltmek için düşmanla karşı karşıya gelir ve bu uğurda kendi canını feda eder. Bu noktada yüce Allah'tan gelecek olan güzel bir sabra, yardıma ve desteğe muhtaçtır. Bu mânalar her üç âyette de zikredilen beraberliğin içinde yer alır. Yani sabır kelimesi mezkûr bütün mânaları kapsamaktadır. Bu ise Allah'tan gelen bir yardım, sekînet ve rahatlatmadır. Mümin, Allah'ın kendisiyle olduğunu, yardım ettiğini, desteklediğini ve koruduğunu, ölmesi halinde de Allah'ın rahmetine, himayesine ve cennetine nâil olacağını bildiği zaman O'nun için bu uğurda kaybettiği şeylere üzülmez.

e) Cihad

Allah'ın takvâ, sabır ve ihsan özelliklerine sahip müminlerle olan beraberliğine dair zikredilen âyetler her ne kadar cihad ve düşmanla karşılaşma

¹⁵¹ Taberî, a.g.e., II, 698.

¹⁵² Ebû Hayyân, a.g.e., II, 52.

münasebetinde gelmiş olsa da başkabir âyette bu özel olan beraberlik, düşmanlarla karşılaşan mücahidlere dönen bir zamire isnâd edilmiştir. Söz konusu âyette şöyle buyurulmaktadır:

﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَبْرِكُمْ أَعْمَالَكُمْ﴾

“Sakın za’f göstermeyin. Üstün olduğunuz halde barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. Sizin amellerinizi asla eksiltmeyecektir.”¹⁵³ Yani, “Düşmanlarınız karşısında gevşek davranıp da barış istemek zorunda kalmayın. Sizler onlardan güçlü ve üstünsünüz. Allah onlara karşı size zafer vermekle sizinle beraberdir.”¹⁵⁴

Bu âyet müşriklerle savaşmaktan ve onlarla anlaşma yapmaya sebep olacak zayıflıktan kaçınmayı anlatmaktadır. Âyet-i kerîmede bu nehyin sebebi, Allah’ın mümin kullarıyla olan beraberliği ile delillendirilmiştir. Allah kiminle ise o kişi koşullar altında olursa olsun her kese galip gelecektir. Diğer taraftan âyette zikredilen **“Üstün olduğunuz halde”** ifadesi, bir görüşe göre “Siz Allah’ı onlardan daha iyi biliyorsunuz.” başka bir görüşe göre “Delilde daha üstünsünüz.”diğer bir görüşe göre ise “Onlar görünüşte size karşı galip gelseler de sizler galipsiniz. Çünkü siz müminsiniz.” demektir.¹⁵⁵

2.1.2.5. Allah’ın Bir Toplulukla Şartlı Olan Beraberliği

Allah’ın bir toplulukla olan bu özel olan beraberliği, Kur’ân-ı Kerîm’de bu topluluğun mümin olması ve bu yüce beraberliği hak etmelerini sağlayan bazı şartlarla gelmiştir. Örneğin Allah Teâlâ İsrâiloğulları’na hitaben şöyle buyurmuştur:

﴿وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾

“And olsun, Allah İsrâiloğullarından sağlam söz almıştı. Onlardan on iki temsilci -başkan- seçmiştik. Allah şöyle demişti: “Sizinle beraberim. And olsun

¹⁵³ Muhammed, 47/32.

¹⁵⁴ Taberî, a.g.e., XXI, 227.

¹⁵⁵ Kurtubî, a.g.e., XIX, 288.

eğer namazı kılar, zekâtı verir ve elçilerime inanır, onları desteklerseniz, (fakirlere gönülden yardımda bulunarak) Allah’a güzel bir borç verirseniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterim ve and olsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım. Ama bundan sonra sizden kim inkâr ederse, mutlaka o, dümdüz yoldan sapmıştır.”¹⁵⁶

Allah Teâlâ birkaç âyet önce “Allah’ın üzerinizdeki nimetini ve ’iştittik, itaat ettik’ dediğinizde ona verdiğiniz ve sizi kendisiyle bağladığı sağlam sözü hatırlaym.”¹⁵⁷ buyurmak suretiyle müminlere hitap etmiş ardından İsrâiloğulları’ndan bir söz aldığını fakat onların bunu bozduğunu ve ahitlerine vefa göstermediklerini belirterek müminlere “Ey müminler! Bu kötü huy bakımından azarlanan Yahudiler gibi olmayın ki başınıza lanet, zillet ve zavallılık gelsin.” şeklinde uyarıda bulunmuştur.¹⁵⁸

Allah’ın İsrâiloğulları’ndan aldığı söz sadece O’na ibadet etmeleri hususunda idi. Hz. Mûsâ’ya (a.s.) kabile sayıları kadar başlarına nakîb seçmesini emretti. Bu kişiler onların adına iştite, Allah’a, peygamberine ve kitabına itaat etme üzere söz vereceklerdi. Allah İsrâiloğullarına, “Ben korumam ve yardımımınla sizinleyim. Eğer siz namazı kılar, farz olan zekâtı hak edene verir, size haber verdikleri şeyler hususunda peygamberlerimi tasdik eder, ona yardım eder ve benim yolumda infâk ederseniz “Elbette (sizin kötülüklerinizi) örterim.” ve “Andolsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım.” buyurdu.¹⁵⁹

Çoğu müfessire göre âyette zikredilen beraberlik yardım, destek, koruma ve gözetme mânasında olup kendisinden sonra gelen namaz kılmaya, zekât vermeye, peygamberlere ve onlara yardım etmeye, nâfile sadaka gibi amellere, yani Allah’ın emirlerine uymaya bağlıdır. Buna göre âyetin mânası, “Eğer Allah’a verdiğiniz namaz, zekât, sadaka, peygamberlere ve onlara yardım etmeye iman gibi amelleri

---

¹⁵⁶ el-Mâide, 5/12.

¹⁵⁷ El-Mâide, 5/7.

¹⁵⁸ Râzî, a.g.e., II, 188.

¹⁵⁹ Bkz. Sâlih b. Abdulaziz b. Muhammed Âli Şeyh vd., **et-Tefsîru'l-müeyesser**, Mecma'u'l-Melik Fehd li-Tibâ'ati'l-Mushafi'ş-Şerîf, 2. bs., Medine, 1430/2009, I, 109.

işleme hususundaki sözünüzü tutarsanız Allah yardımını, koruması ve gözetmesi ile sizinle olur.” şeklindedir.¹⁶⁰

Binaenaleyh Allah’ın bir kısım kullarına yönelik olan özel beraberliğinin O’nun has kullarına ihsan ettiği bir nimet olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Mûsâ (a.s) ve Hz. Hârûn’da (a.s.) olduğu gibi Allah’ın delil ve açıklama sahasındaki beraberliği **gözetme, destek ve yardım** ile olur. Allah’ın savaş meydanındaki özel olan beraberliği ise mağarada Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir ile, Bedir Savaşı’nda da Peygamber (s.a.v.) ve müminlerle olduğu gibi **koruma , himaye ve yardım** ile olur.

Allah’ın özel olan beraberliğini kazanmak için iman etme ve takvâ sahibi olma gibi bazı şartlar vardır. Bu şartları yerine getirenler söz konusu beraberliğe nâil olurlar. Bu şartlar Allah’ın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak, dinine, peygamberlerine ve davetine yardım etmek gibi hususlardır. Kul iman edip bu amelleri yaptığı sürece ilâhî beraberliği elde eder. Eğer Allah’a, peygamberlerine, âhiret gününe imanın gereğini en mükemmel şekilde yaparsa beraberlik daha özel ve yakın olur.

Yukarıda ifade edildiği üzere bu beraberlik sadece Allah’ın bildiği ilâhî lütufları gerektirir. Çünkü yukarıda ifade ettiğimiz gibi beraberliğin dereceleri vardır. Allah Teâlâ kulun kendisine olan yakınlığı, zikri, ibadeti ve takvasına göre ona bu lütufları ihsan eder. Ebû Hüreyre (r.a.), Peygamber’in (s.a.v.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

“Allah Teâlâ buyurur ki: ’Ben, kulumun hakkımdaki zannı gibiyim. O, beni andıkça ben onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O, beni bir cemaat içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım.”¹⁶¹ Yani yardım, destek, muvaffak kılma ve isteğini yerine getirmekle onunla beraberim.

İmam Mâtürîdî’nin (ö. 333/944) beyan ettiği üzere, kulların hallerine ve durumlarına göre Allah’ın ma’iyyeti mümkün olur. Eğer insanlar Allah’ı severlerse

¹⁶⁰ Bkz. Taberî, a.g.e., VIII, 242; Beyzâvî, a.g.e., II, 119; Kurtubî, a.g.e., VII, 378; İbn Kesîr, a.g.e., III, 66.

¹⁶¹ Buhârî, *Tevhid*, 15; Müslim, *Zikr*, 1.

ve O'na teslim olarak itaat ederlerse, Allah onlara yardım eder ve düşmanları üzerine muzaffer kılar.¹⁶²

2.1.2.6. Allah'ın Özel Olan Beraberliğinin Kulun Davranışları Üzerindeki Etkileri

Allah'ın kulu ile beraberliği ona ikram etme yollarından birisidir. Eğer kul taat ve ibadet ile Allah'a yaklaşırsa O'nun beraberliğini kazanır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾

“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm.”¹⁶³

İbn Receb el-Hanbelî bu hususta şöyle diyor:

*Kim Allah'ın koyduğu ölçüleri korur ve haklarına riayet ederse her durumunda Allah'ı bulur. Nereye yönelse Allah onu kuşatır, ona yardım eder, onu korur, muvaffak kılar ve onu doğru yola iletir. “Şüphesiz Allah, müttakîler ve iyilik yapanlarla beraberdir.”*¹⁶⁴ *Katâde şöyle demiştir: “Kim Allah'tan korkarsa Allah onunla beraber olur. Allah kiminle beraber ise onun yanında mağlup olmayan bir grup, uyumayan bir muhafız ve dalalete sapmayan bir yol gösterici vardır.” Seleften birisi bir arkadaşına şöyle yazdı: “Selâmdan sonra, Allah seninle ise kimden korkuyorsun? Seninle değilse kimden istiyorsun? Kim Allah'ın hukukunu korur, onlara riayet eder, huzurunda ve her durumda O'na karşı ciddi olursa Allah onun yanında olur ve onu kullarından kimseye muhtaç etmez.” Hadiste şöyle buyrulmuştur: “İmanın en faziletlisi kulun nerede olursa olsun Allah'ın onunla olduğunu bilmesidir.”*¹⁶⁵

Allah ile olan kişi dalaletten, endişeden ve bedbahtlıktan emin olur, asla yolunu şaşırılmaz ve bedbaht olmaz. Allah kiminle ise kimse onu mağlup edemez.

¹⁶² Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî, **Te'vîlâtü ehli's-sünne**, thk. Mecdî Baslûm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 2005, IX, 14.

¹⁶³ el-Bakara, 2/186.

¹⁶⁴ en-Nahl, 16/128.

¹⁶⁵ Bkz. İbn Receb el-Hanbelî, **a.g.e.**, I, 471-472.

Hiçbir şey onu etkilemez. O kişi, gücün kaynağı ve kulları üzerinde işinde galip olan Allah'ın kudretine bağlanır.

Berberliği elde eden kişi yalnızlık hissetmez. Çünkü Rabbi onunladır, onu yalnız bırakmaz, ona sebat verir ve onu güçlendirir. Rız olma ve sükûnet duygusuna sahip olur. Rivâyete göre bir kişiye“Tek başına korkmuyor musun?” diye soruldu. O da “Beni zikredenin dostuyum ve yanıdayım.” cümlesini söyleyerek “Nasıl korkayım?” dedi. Başka birisine “Seni tek başına görüyoruz.” dediler. O da “Allah ile olan kişi tek başına kalır mı?” dedi. Başka bir Allah dostuna da “Yanımda yalnızlığını giderecek kimse yok mu? diye sordular. O da “Evet.” deyince “Peki nerede?” diye sordular. O da “Önümde, yanımda, arkamda, sağımda, solumda, üstümde.” dedi.¹⁶⁶

Allah'ın beraber olduğu kul güç, cesaret ve en zor durumlarla başa çıkabilme hissini elde eder. Allah'ın beraberliği dünya ve âhiret mutluluğunu kazanmaya vesiledir.

2.2. KULUN ALLAH İLE OLMASININ İFÂDE ŞEKLİ

Geride Allah'ın kulları ile genel ve özel olan beraberliğinden bahsedilmişti. Burada ise kulun Allah ile olan beraberliğinin ifadesi açıklanacaktır.

Kulların Allah ile olan beraberliği iki mânada kullanılabilir:

1. “**Allah ile ol!**” ifadesi, kulun Allah'ın gözetmesini hissetmesi, Allah'ı zikretmesi, Allah'ın emirlerini yerine getirmesi ve Allah'ın şeriatına uyması anlamlarını ihtivâ etmektedir.

Âlimler bu ifadeyi yukarıda açıklandığı anlamıyla kullanmışlardır.¹⁶⁷ Ebû Hayyân,“**Böylece Allah(ın azabın) dan yine ona sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı.**”¹⁶⁸ âyetinin tefsirinde şu ifadelerle yer vermiştir:“*Allah ile ol ki O da seninle olsun.*” denildiği gibi, emirlere uymak ve yasaklardan kaçınmakla Allah ve Rasûlü ile olmaları onlara emredildi.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Bkz. İbn Receb el-Hanbelî, **a.g.e.**, I, 471-472.

¹⁶⁷ Bkz. Gazzâlî, **a.g.e.**, I, 71.

¹⁶⁸ et-Tevbe, 9/118.

¹⁶⁹ Bkz. Ebû Hayyân, **a.g.e.**, V, 522.

Aynı şekilde İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) de *Medâricü's-sâlikîn* adlı eserinde havassın tevbesinden bahsederken bu ifadeyi şu şekilde kullanmıştır:

*Murakabe, marifet ve ubudiyet hakikatlerini keşfeden bir nur verir. Vaktin zayi edilmesi bu nuru örter ve Allah ile olmanın özünü kirletir. Vaktin sahibi Allah'ın beraberliği iledir. Allah ile vaktini koruması nispetinde Allah ile özel olan bir beraberliği vardır. Eğer Allah ile olursa Allah da onunla olur. Eğer vaktini zayi ederse bu özel beraberliğin özünü kirletir ve bu beraberliğin kesilmesine maruz kalır. Allah'ı bilen kişi için Allah ile olan vaktini zayi etmesinden daha zararlı bir şey yoktur.*¹⁷⁰

Abdüssettâr Fethullah Saîd'e göre Kur'ân-ı Kerîm'de "Allah ile ol" ifadesi kullanılmamıştır, fakat onun mânası vardır. Bundan dolayı bu ifade doğru mânada kullanılmalıdır. Fethullah Saîd bu konuyu şöyle açıklamıştır:

Bu ifade "İtaat ve ibadet ile Allah ile ol ki O da muvaffak kılma, bağışlama ve destek vb. ile seninle olsun." şeklinde kullanılırsa doğrudur. Bu mânanın benzerleri Kur'ân-ı Kerîm'de çoktur. Bu misalleri şöyle sıralayabiliriz: "Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım."¹⁷¹ "Eğer siz Allah'a yardım ederseniz (emrini tutar, dinini uygularsanız), O da size yardım eder."¹⁷² Peygamber efendimiz de İbn Abbas'a şöyle demiştir: "Allah'ı (buyruklarını gözeterek) koru ki Allah da seni gözetip korusun. Allah'ın (rızasını) her işte önde tut, Allah'ı önünde bulursun."¹⁷³ Bir rivayette de "Bolluk içindeyken sen Allah'ı tanı ki O da darlığa düşünce seni tanısın." demiştir.¹⁷⁴

2. "مع" (**ma'a**) lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'a muzâf olarak zikredilip Allah ile beraber başkasına ibadet etmeyi, Allah'a şirk koşmayı, rubûbiyyet veya ulûhiyyette başkasını ona denk görmeyi çağrıştırmak mânasını da ifade etmektedir. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerîm'de ortak koşmayı ortadan kaldırmak amacıyla bu ifade

¹⁷⁰ Bkz. İbn Kayyim, el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyûb ez-Zürâîed-Dımaşkî, *Medâricü's-sâlikîn beyne menâzili "İyyâkeNa'büdü ve İyyâke Neste'în"*, thk. Muhammed el-Mu'tasım Billah el-Bağdâdî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. bs., Beyrut, 1996, I, 179.

¹⁷¹ el-Bakara, 2/152.

¹⁷² Muhammed, 47/7.

¹⁷³ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmi'u's-sahîh* (Sunen-i Tirmizî), thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Mustafâ Bâb el-Helebî, 2. bs. Mısır, 1395/1975, *Sıfat'ı-l-Kiyamet*, 59.

¹⁷⁴ Bkz. Abdüssettâr Fethullah Saîd, *a.g.e.*, s. 135-136.

çirkin görülmüştür.¹⁷⁵ Çünkü bu ortaklık Allah hakkında bâtil olup müşriklerin aslı olmayan bir iddiasıdır.

Şirk, Allah'a ibadet veya itaat ile ilgili hususlarda eş veya denk koşmaktır.¹⁷⁶ Diğer bir deyişle şirk Allah'a ibadet edildiği şekilde mahlûka ibadet edilmesi veya Allah'a tazîm edilmesi gibi mahlûka tazîm edilmesi ya da rubûbiyyet ve ulûhiyyet özelliklerinin mahlûka verilmesi demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde şirke karşı uyarılarda bulunulmuş, tehlikesi beyan edilmiş, Allah'a karşı işlenen en büyük günah olduğu, bu günahı işleyenin Allah tarafından bağışlanmayacağı ve ebedî olarak cehennemde kalacağı ifade edilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا﴾

“Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur.”¹⁷⁷

Birçok âyette şirk ve müşrikler çeşitli üsluplarla yerilmiş ve **“Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.”¹⁷⁸** âyetinde belirtildiği gibi büyük bir zulüm olduğu ifade edilmiştir. Allah Teâlâ müşriklerin Allah'ın bir ortağı olduğu şeklindeki iddialarını çürütmek için deliller getirmiştir. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) tarafından şöyle rivayet edilmiştir: *“Ey Allah'ın Resûlü! Allah katında en büyük günah hangisidir?” dedim. Bunun üzerine “Seni yaratmış olan Allah'a eş koşmandır!” buyurdular.*¹⁷⁹

Zulüm ise “bir şeyi ona ait olmayan bir yere koymak” demektir. Allah'a başka birisini ortak koşan kimse, bir şeyi ona ait olmadığı yere koymuştur.¹⁸⁰

Şirk gerçek mâbud olan Allah hakkında bir zulümdür. Çünkü ortak koşan kişi, mahlûk ile hâlıkı, hiçbir şeye sahip olmayan ile göklere ve yere sahip olanı eşit

¹⁷⁵ Bkz. Abdüssettâr Fethullah Said, **a.g.e.**, 134.

¹⁷⁶ MerkeziTefsîrli'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, **a.g.e.**, XIX, 254.

¹⁷⁷ en-Nisâ, 4/48.

¹⁷⁸ Lokmân, 31/13.

¹⁷⁹ Buhârî, *Tefsîr*, 3; Müslim, *İman*, 37.

¹⁸⁰ Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar et-Temîmî el-Mervezî, **Tefsîrü'l-Kur'ân**, thk. Yâsir b. İbrâhim ve Ganîm b. Abbas b. Ganîm, Dâru'l-Vatan, Riyâd, 1997, IV, 230.

tutmuştur. Ayrıca Allah'ın müşerref kıldığı ve ancak kendisine ibadet etmesine izin verdiği nefesine zulmetmiştir. Müşrik kendi seviyesinde veya daha aşağıda olana itaat etmiş ve ibadet etmeye lâîk olmayanı ibadet etmiş olmaktadır. Buna göre müşrik kulluk edilmeyi Allah'tan başkasına vermiştir. Allah dışında birisinin mâbud olması câiz değildir.¹⁸¹

Topraktan yaratılmış, herhangi bir şeye sahip olmayan, her açıdan eksik ve muhtaç olan, bir zerre bile nimet veremeyen bir mahlûku, kulların mâliki, bütün her şeyin sahibi, hiçbir açıdan herhangi bir şeye ihtiyacı olmayan, kullarının din, dünya, âhiret, kalp ve ceset nimetlerinin ancak kendisiyle olduğu Allah'ı bir tutan kişiden daha çirkin ve kötü kimse yoktur. Bu zulümden daha büyük bir şey var mıdır? Allah'ın, kendisine ibadet ve birleşmesi için yarattığı halde şerefli nefisini en düşük mertebelere indiren, hiçbir şey yapamayanı ibadet edilen haline getiren ve bu şekilde ona çok zulmeden kişiden daha zâlim kim vardır?¹⁸²

Kur'ân-ı Kerîm'de şirk kelimesi ve türevleri 169 defa geçmektedir. Allah'a ortak koşma hakkında ise 163 defa geçmektedir.¹⁸³“مع” lafzı, Kur'ân-ı Kerîm'de 17 yerde Allah lafzına muzâf olarak, yani Allah'tan başkasını O'na denk kılma ve ilâh edinme mânasında zikredilmektedir. Bütün bu yerlerde müşriklerin ortak koşması ve benzetmesini iptal etmek ve çürütmek için Allah ile birlikte başka ilâh edinme çeşitli üsluplarla reddedilmiş ve yasaklanmıştır.¹⁸⁴Dolayısıyla bu çeşit beraberliğin zikredildiği âyetleri Kur'ân-ı n reddetme üsluplarına göre incelemek yerinde olacaktır.

2.2.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah ile Birlikte Başka İlahlar Edinmenin Yasaklanması

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah ile birlikte başka ilahlar edinmenin yasaklanması birtakım üsluplarla karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; nefîy (olumsuzlama), nehiy (yasaklama), inkârî istifhâm, tehdit ve âciz bırakan şart üslubudur.¹⁸⁵

¹⁸¹ Bkz. Râzî, **a.g.e.**, II, 119-120.

¹⁸² Bkz. Sa'dî, **a.g.e.**, 648.

¹⁸³ Bkz. Merkezû't-Tefsîr li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, **a.g.e.**, XIX, 255.

¹⁸⁴ Abdüsettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, 133.

¹⁸⁵ Bkz. Abdüsettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, 134-135.

a) Açık Nefiy Üslubu

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah Teâlâ ile birlikte başka bir ilâh edinme iki âyette¹⁸⁶ açıkça nefyedilmiştir. Onlardan birisinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا لَدَّهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾

“Allah hiçbir çocuk edinmemiştir. Onunla birlikte başka hiçbir ilâh yoktur. Öyle olsaydı her ilâh kendi yarattığını alır götürür ve mutlaka birbirlerine üstün gelmeye çalışırlardı.”¹⁸⁷

Âyet-i kerîmede Allah’ın birliğinden, O’nun çocuk edinmediğinden ve müşriklerin yakıştırdığı nitelemelerden uzak olduğundan bahsedilmektedir. Allah Teâlâ bu âyette kendisini kudret ve kemâli gerektiren şeylerle nitelemiş, kâinatın aşağısı ve yukarısında tam bir kontrole sahip olduğunu ve müşriklerin bunu kabul ettiğini belirtmiştir. Daha sonra Allah insanları doğru imana yönlendirmek için kendisini çocuk ve ortak edinmekten tenzih etmiştir.

Kurtubî söz konusu âyet hakkında şu kaydadeğer ifadelere yermiştir:

*“İddia ettiğiniz gibi Allah çocuk edinmedi. Yarattıkları arasında, O’nunla birlikte bir başka ilâh da yoktur. Eğer iddia edildiği gibi başka bir ilâh olsaydı mutlaka birbirlerine üstün gelmeye çalışırlardı. Yani hükümdarlar arasında adet olduğu üzere güçlü olan zayıf olanın peşine düşer ve onu yenilgiye uğrattırır. Zayıf ve mağlup olan ise ilâhlığa lâyık değildir. Allah’ın ortağının bulunmadığına delâlet eden bu hakikat, O’nun çocuk edinmediğine de delâlet eder. Çünkü çocuk, mülk hususunda ortağın çektiği gibi baba ile çekişir.”*¹⁸⁸

b) Nehiy Üslubu

Kur’ân-ı Kerîm’de “**ma‘a**” lafzı kullanılarak Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmenin açık olarak yasaklandığı beş âyet vardır. Tamamı Mekkî olan bu âyetlerin birinde¹⁸⁹ Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

¹⁸⁶ İkinci âyet ise Furkân 25/68 âyetidir.

¹⁸⁷ El-Mü’minûn, 23/91.

¹⁸⁸ Kurtubî, **a.g.e.**, XV, 81. Ayrıca bkz. Muhammed Mahmûd el-Hicâzî, **et-Tefsîru’l-vâzih**, Dârü’l-Cîli’l-Cedîd, Beyrût, 1993, II, 738.

¹⁸⁹ Diğer âyetler ise bunlardır: el-İsrâ, 17/39; eş-Şuarâ, 23/213; el-Kasas, 28/88); el-Cin, 72/18).

﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْدُومًا﴾

“Allah ile birlikte başka bir tanrı edinme, yoksa kınanmış ve yalnızlığa itilmiş olarak kalırsın.”¹⁹⁰

Bu âyette her ne kadar hitap Peygamber efendimize olsa da bundan kasıt ümmetidir. Çünkü o Allah’a ortak koşmaktan beridir.¹⁹¹ İbn Kesîr şöyle diyor:

*“Allah, Peygamber efendimize (s.a.v.) hitap etmiş, ama ümmeti kastedilmiştir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: Ey mükellef kişi, ibadetinde Allah ile beraber bir ortak tutma. Yoksa şirkinden dolayı yerilmiş ve terkedilmiş olarak kalırsın. Çünkü Allah Teâlâ sana yardım etmez. Bilakis seni kendisiyle beraber tapındığın kimselere bırakır. Onlar ise sana ne zarar verebilirler ne de fayda. Zarar ve fayda vermeye gücü yeten ancak ve ancak Allah Teâlâ’dır. O’nun şeriki yoktur.”*¹⁹²

Sonra Allah Teâlâ Cin sûresinde ibadetin sadece kendisine olması için kullarının kendisinden başkasına ibadet etmelerini ve diğer sahte mâbudları O’na ortak koşmalarını açıkça yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz mescitler, Allah’ındır.”** Yani, O’na hastır. **“O halde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin.”**¹⁹³ Bu, müşriklerin Mescid-i Haram’da Allah’tan başkasına ibadet etmelerine, put ve heykel dikmelerine, ehl-i kitabın da kiliselerinde yaptıkları işlere bir işarettir. Çünkü mescitler sadece Allah’ın adının zikredilmesi için inşa edilmişlerdir.¹⁹⁴

Bu âyetler ibadette ihlaslı olmaya delâlet etmektedir. Müminin ibadeti sadece Allah için olmalı, Allah’a ibadette kimseyi O’na ortak koşmamalı ve ibadetinde O’ndan başkasını talep etmemelidir. Kim Allah’a ibadet edip ibadetinde O’na ortak koşarsa âyetteki yasağı kapsamına girer.

¹⁹⁰ el-İsrâ, 17/22.

¹⁹¹ Bkz. Taberî, **a.g.e.**, XIV, 541; İbn Kesîr, **a.g.e.**, V, 77.

¹⁹² Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, V, 64.

¹⁹³ el-Cin, 72/18.

¹⁹⁴ Bkz. Kâsımî, **a.g.e.**, IX, 334.

c) İstifhâm-ı İnkârî Üslubu

Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de altı âyette soru şeklinde şirki çirkin görüp reddetmiştir. Bunun amacı Allah ile birlikte başka ilâhları kabul edenleri reddetmektir. Örneğin, Naml sûresinde yer alan beş âyette, Allah’ın göklerde ve yerde kullarına ihsan ettiği alenî nimetler zikredildikten sonra ﴿أَلَيْهَ مَعَ اللَّهِ﴾ **“Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!?”**¹⁹⁵ buyurulmuştur.

Bu âyetlerde Allah Teâlâ kudretini açıkladıktan sonra müşriklere sorular yöneltilmektedir. Bunun amacı yaptıklarının çirkin olduğunu belirtip reddetmektir. **“Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!?”** kelâmı, onların duygularını uyandırmak ve delil ortaya koyarak bunu kabul etmeleri içindir. Çünkü onlar yaratıcının Allah olduğunu inkâr edememektedirler. Bu yüzden Allah onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı? Size gökten yağmur indirip, onunla gönül alıcı güzel bahçeler meydana getiren kim? Yeryüzünü karar kılma yeri yapan, içinde nehirler akıtan, onun için dağlar yapan ve iki denizin arasına bir engel koyan kimdir? Kendisine dua ettiği zaman zorda kalmışa cevap veren, başa gelen kötülüğü kaldıran, sizi yeryüzünün halifeleri kılan kim? Karanın ve denizin karanlıklarında size yolunuzu gösteren ve rahmetinin (yağmurun) önünden rüzgârları bir müjdecî olarak gönderen kim? Başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayan ve sizi gökten ve yerden rızıklandıran kimdir?” şeklinde sorular yöneltilmiştir.

Allah Teâlâ her defasında **“Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!?”** sorusu/hitâbı ile onların başlarına vurmaktadır. Çünkü onlar bu iddiaları ortaya atıp “Allah ile birlikte başka bir ilâh bu şeyleri yapmaktadır.” diyemezler. Durumları ne kadar acayıptır ki bununla birlikte Allah dışında başka rablere ibadet etmektedirler.¹⁹⁶

Dikkat çeken bir diğer husus da bu âyetlerin başlangıçta Allah’ın kudretinden ve kulları üzerindeki nimetlerinden bahsetmesi, daha sonra da bunun sonucunda inkârî bir soru sormasıdır. Bu âyetlerde zikredilen yaratma, idare etme, rızık verme, diriltme ve öldürme gibi bütün fiiller rubûbiyyetin özelliklerindedir. Fakat âyetlerin sonunda **“Allah ile birlikte başka bir ilâh mı var!?”** kelâmıyla ulûhiyyet vasfı ile

¹⁹⁵ en-Naml, 27/60-64. İstifhâm-ı inkârî üslubuyla gelen bir diğer âyet de En’âm sûresinin 19. âyetidir.

¹⁹⁶ Bkz. Seyyid Kutub, a.g.e., V, 2645-2655.

müşriklerin bu fiili çirkin görülmüştür. Bu da başkasının değil, bu vasıflara sahip olanın ibadet edilmeye lâyık olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü gerçek mâbûd yaratan, rızık veren ve idare edendir. Bu yüzden Allah'ın ulûhiyyetini itiraf edip itaat etmemeleri halinde O'nun rubûbiyyetini kabul etmeleri bir anlam ifade etmeyecektir.

d) Tehdit İçeren Haber Cümlesi Üslubu

Kur'ân-ı Kerîm'de iki âyette tehdit içeren haber cümlesi üslubu kullanılmıştır. Bunlardan birinde¹⁹⁷ Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾

“Şüphesiz biz, Allah ile beraber başka ilâh edinen alaycılara karşı sana yeteriz. İlerde bilecekler.”¹⁹⁸

Bu âyette Allah Teâlâ kendisine başka ilâhları ortak koşan müşrikleri ağır bir azap ile tehdit etmektedir. Müfessirler alay edenlerin sayısı, kim oldukları ve nasıl alay ettikleri hususlarında ihtilâf etmişlerdir. Bilindiği kadarıyla bu müşrikler güçlü ve ileri gelen tabakada yer almaktadırlar. Çünkü ancak onlar gibi olanlar, makamı ve kadri yüce olan Peygamber efendimiz (s.a.v.) gibi bir zâta karşı böyle bir ahmaklık gösterebilirler. Kur'ân-ı Kerîm Allah Teâlâ'nın onları yok ettiğini ve hilelerini boşa çıkardığını, onların alay etmelerinin ve ortak koşmalarının cezasını âhirette göreceklerini belirtmektedir.¹⁹⁹

Tehdit içeren haber cümlesi üslubunun kullanıldığı diğer âyette ise Allah Teâlâ kendisine başka bir ilâh ortak koşanı şiddetli bir azap ile tehdit etmektedir. Bu tür haber vermelerin maksadı, hakkında tehdit ve uyarı vârid olan fiilden kesin olarak sakındırmaktır.

e) Şart Üslubu

Ma'a lafzıyla kulların Allah ile birlikte başka bir ilâha tapmalarının çirkin görüldüğüne dair Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan âyetler, müşriklerin inkâr ve tehdit edilmesini içeren şart üslubu ile gelmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

¹⁹⁷ İkinci âyet ise şöyledir:

“Allah ile beraber, başka bir ilah edinen o kimseyi atın şiddetli azabın içine!”(Kâf, 50/26.)

¹⁹⁸ el-Hicr, 15/96.

¹⁹⁹ Bkz. Râzî, a.g.e., XIX, 165.

﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا جِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾

“Kim, hakkında hiçbir delili olmadığı halde Allah ile birlikte başka bir ilâha taparsa, onun hesabı ancak Rabbi katındadır. Şüphesiz kâfirler asla kurtuluşa eremezler.”²⁰⁰

Taberî ilgili âyet hakkında şu ifadeleri kaydetmiştir: *“İbadetin sadece kendisi için doğru olduğu Allah ile başka mâbuda ibadet edenin sözleri ve yaptıkları delilsizdir. Bu kişinin ortak koşması ve çirkin fiilinin hesabı Allah katındadır ve bu kişi O’na geldiğinde onun hesabını soracaktır. Allah’ı inkâr edenler O’nun katında kazanamayacak, cennette bekâ ve ebediliğe erişemeyeceklerdir.”²⁰¹*

Sonuç itibariyle eğer “Allah ile ol” ifadesiyle “O’nu zikretmek, O’na itaat etmek, emirlerine uymak” gibi mânalar kastedilirse, bu mânalar doğru olmakla birlikte böyle bir kullanım yasaklanmamıştır. Önde gelen âlimler de bunu tercih etmişlerdir. Kur’ân-ı Kerîm dahi Allah’a ortak koşma veya O’nunla beraber başka ilâhlar edinme, yani Allah’a şirk ve denk koşma mânasındaki kullanımı kötölemiş ve çirkin görmüştür.

---

²⁰⁰ el-Mü’minûn, 23/117.

²⁰¹ Bkz. Taberî, **a.g.e.**, XVII, 134-135.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KULLARIN BİRBİRLERİYLE OLAN BERABERLİĞİ

Birinci bölümde Kur'ân-ı Kerîm'in muhtelif yerlerinde zikredilen beraberliğin "Allah'ın kullarının tamamına şâmil genel olan beraberliği ve kullarının belirli bir kısmına yönelik olan özel beraberliği, kulların Allah ile olan beraberliği ve insanların birbirleriyle olan beraberliği" şeklinde üç kısma ayrıldığı görülmüştür. İkinci bölümde ie Allah'ın kullarıyla olan beraberliği ile kulların Allah ile olan beraberliği detaylıca incelenmiştir. Bu bölümde de kullar arasındaki beraberlik ele alınacaktır.

Kullar arasındaki beraberlik, arkadaşlık, yoldaşlık ve iki kişinin aynı zaman ve mekânda bir araya gelmesi anlamına geldiği gibi birbirlerine destek vermeleri ve tâbi olmaları anlamına da gelebilir. Veya başka yer ve zamanlarda bulunan kişilerin birbirlerine destek olmasını ifade edebilir. Dolayısıyla kullar arasındaki beraberliğin maddî ve mânevî olmak üzere iki şekilde anlaşılması mümkündür.

Maddî beraberlik, birbirine yardım etme ve destek olma mânasının aksine tıpkı **"Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi."**²⁰²âyetinde olduğu gibi sözlük anlamının karşılığı olan "arkadaşlık etme" ve "iki şeyin aynı anda ve aynı yerde bir arada olması" demektir. Nitekim Hz. Yûsuf hapse girmeden önce bu iki genci imana davet etmemişti. Dolayısıyla bu gençler ona iman etmiş veya ona tâbi olarak zindana girmiş değillerdi. Hapse giriş nedenleri başka olsa da her ikisi de hapisanede birlikteydiler.

Mânevî beraberlik ise itikatta, tebliğde, metot ve tavırda beraberlik, onaylama, destek, tâbi olma ve yardım etme anlamındadır. Böyle bir beraberlik doğru yolda ve sâlih insanlar arasında olduğu zaman övülmüş, bâtil yolda ve kötü

---

²⁰² Yûsuf, 12/36.

insanlar arasında olduğu zaman ise yerilmiştir. Dolayısıyla insanların peygamberleri ve sâlih kimselerle olan beraberlikleri övülen bir beraberliktir. Münafıkların beraberlik iddiaları, kâfir ve zâlim kimselerin beraberliği ise yerilen bir beraberliktir.

İnsan bu dünyada, doğru ya da yanlış bir inancı benimser, savunur, ona inananları destekler, ona davet eder, onu korur, sahip olduğu her şeyle destekler ve ona tâbî olur. İşte (مع)- beraber olmak, Kur’ânî kelimeler içinde bu anlamları toplayan kelimelerden biridir.

Gerçek müslüman, herşeyden önce Allah’ın beraberliğinde yaşar. O’nun kendisini gördüğünü hisseder, O’na itaat eder, dinine yardım eder ve emirlerini yerine getirir. Allah da muhafaza, zafer, hidâyet, başarı, koruma ve riayetle onunla beraberdir. Mümin aynı şekilde şeriatına uymak, sünnetini ihya etmek ve onu savunmak suretiyle Allah’ın gönderdiği peygamberin yanında olur. Bu ise bağlılık ve sadakat beraberliği olup peygamberlere tâbi olanlar ve müminler için şer’î teklifi gerektirmektedir. Dolayısıyla kişi dinî konularda ve onların dünyevî menfaatlerinde gerçek müminlerin yanında yer almalı, onları desteklemeli ve yüz üstü bırakmamalıdır. Hak ve bâtılı, adalet ile adaletsizliği, dost ile düşmanı birbirinden ayıran her konudamüminlerle, özellikle de açık bir şekilde hak üzere olanlarla birlikte olmalıdır. Zâlimlerin, münafıkların, Allah’a ve Rasûlü’ne (s.a.v.) düşman olan ve yeryüzünde bozgunculuk yapanların yanında olmamalıdır.’

İşte bu noktada beraberliğin hayattaki önemi ortaya çıkmaktadır. İnsan, kiminle beraber olduğu hususunda uyanık olmalıdır. Çünkü bu, hayatındaki bağlılığını, sadakatini ve geleceğini belirler. Ebû Hüreyre’nin (r.a.) rivayet ettiği bir hadiste Peygamber (s.a.v.), “*Kişi dostunun dini üzeredir. Bu yüzden her biriniz, kiminle dostluk ettiğine dikkat etsin.*”²⁰³ buyurmuştur. Yine Abdullah b. Mes’ûd (r.a.) tarafından nakledildiğine göre; bir adam Peygamber’e (s.a.v.) gelerek “*Ey Allah’ın Rasûlü! Bir topluluğu seven fakat onlara yetişemeyen biri hakkında ne*

²⁰³ Ahmed b. Hanbel, a.g.e., XIII/398; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as el-Ezdî es-Sicistânî, es-Sunen, thk. Şu’ayb el-Arna’ut, vd., Daru’r-Risâle el-Âlamiyye, 1. bs., Dimâşk Süriye, 1430/2009, Edeb, 1; Tirmizî, Zühd, 45.

buyurursunuz?” demiş, Peygamber (s.a.v.) de: **“Kişi, sevdiği ile beraberdir.”** cevabını vermiştir.²⁰⁴

İnsanın gücü onun beraberliğinden gelir. Devlet yöneticileri ile devletlerin tavrı bileberaberlik nispetinde güçlenir veya zayıflar. Nitekim Sebe Kraliçesi, Hz. Süleyman’ın (a.s.) davetini kabul edip İslâm’a girince, Allah için müslüman olduğunu ve Hz. Süleyman’ın (a.s.) yanında olduğunu ilan etmiştir.²⁰⁵

İslâm, ilâhî bir dindir. Allah, davetini taşıyanlarla beraberdir. Bu yüzden Allah’a çağırınlar ve müminler, mânevî güçlerini Allah’tan alırlar. Müminler, önceki bölümde açıkladığımız ilâhî beraberlik koşullarını ne kadar yerine getirirse, Allah’ın onlarla beraberliği o oranda güçlenir. Bir müslüman bu beraberliğin gerektirdiği şeyleri yerine getirmediğinde, Allah’ın onunla olan özel beraberliğini de kaybeder. Çünkü beraberliğin şartlarını ihmal eden odur.

Kur’ân-ı Kerîm’de kullar arasındaki beraberliğe bakıldığında sıfat ve hüküm açısından övülen ve yerilen bereberlik olmak üzere iki şekilde geldiği görülür. İnsanların peygamberlerle ve sâlih müminlerle birlikteliği, emredilmiş ve övülmüştür. Kâfirler, münafıklar ve zâlimlerle beraberlik ise yerilmiş ve haram kılınmıştır.

3.1. KULLARIN ARASINDAKİ ÖVÜLEN VE EMREDİLEN BERABERLİK

Kur’ân-ı Kerîm’de peygamberlerin kavimleriyle ve kavimlerin peygamberleriyle olan beraberliği detaylı bir şekilde geçmektedir. Allah Teâlâ bozulmuş toplumların ıslah edilmesi ve yalnızca kendisine ibadet eden bir ümmetin inşa edilmesi için hem peygamberlerin birbirleriyle ve kavimleriyle hem de kavimlerin peygamberleriyle beraberliğini istemiştir.

3.1.1. Peygamberlerin Birbirleriyle Olan Beraberliği

Bilindiği üzere insanlığa son ilâhî kitap Kur’ân-ı Kerîm’dir. Bu mûcizevî kitabın insanlığa açıklanması ve tebliğ edilmesi noktasında kendisine gönderilmesi hasebiyle Resûl-i Ekrem efendimiz son peygamber olma vasfını taşımaktadır.

²⁰⁴ Buhârî, *Edeb*, 96 ; Müslim, *el-Birr*, 50.

²⁰⁵ Konu "Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) ile Olan Beraberlik" başlığın altında açıklanacaktır.

Dolayısıyla onun risalet görevi genel olup kıyamete kadar tüm insanlar için geçerliliğini korumaktadır.

Önceki ilâhî kitaplar belirli bir kavme veya yeryüzündeki bir bölgeye gönderilmişti. Bu nedenle Allah, bir zamanda bir veya birkaç kavme birden fazla peygamber göndermiştir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm, İbrâhim (a.s.) ile Lût’un (a.s.) aynı zamanda yaşadığından ve iki kavme gönderildiğinden bahsetmektedir. Diğer taraftan İbrâhim’in (a.s.) yaşadığı dönemde oğulları İsmail (a.s.) ile İshak’ın (a.s.) peygamber olarak gönderildiği; Ya’kûb (a.s.) zamanında oğlu Yûsuf’un (a.s.) peygamber olduğu; Mûsâ (a.s.) ile Hârûn’un (a.s.) Firavun’a, kavmine ve İsrâiloğulları’na birlikte gönderildiği; Dâvûd (a.s.) ve oğlu Süleyman’ın (a.s.) aynı zamanda İsrâiloğulları’na gönderildiği yine Kur’ân-ı Kerîm tarafından haber verilmektedir. Dolayısıyla mezkûr peygamberlerin birbirleriyle zamanda, risâlette ve özel olarak belli bir amaç doğrultusunda beraberliği söz konusudur.

a) Zamanda beraberlik

Peygamberler arasındaki beraberlik bazen Lût (a.s.) ve Hz. İbrâhim’de (a.s.) olduğu gibi zamanda beraberliktir. Lût (a.s.), Hz. İbrâhim’in (a.s.) zamanında büyük bir kavme gönderilmiştir.²⁰⁶ Allah Teâlâ, Lût kavmini helâk etmek için melekleri gönderdiğinde Hz. İbrâhim’e (a.s.) gelerek İshak’ın (a.s.) doğacağını müjdelediler. İbrâhim (a.s.) meleklerle gönderilme nedenlerini sorduğunda ona yeryüzünde bozgunculuk yapmaları nedeniyle memleketlerinin yıkılıp helâk olmaları için Lût’un (a.s.) kavmine gönderildiklerini söylediler. Hz. İbrâhim’in (a.s.), “**Ama orada Lût var.**”demesi üzerine de “**Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı başka. O geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır.**”²⁰⁷ dediler. Dolayısıyla İbrâhim ve Lût (a.s.) aynı zamanda yaşamışlar ancak farklı kavimlere gönderilmişlerdir.

b) Risâlette beraberlik

Mûsâ (a.s.) ile Hârûn’un (a.s.) beraberliği ise risâlette beraberliktir. Çünkü Allah, onları aynı mesajla Firavun’a, halkına ve İsrâiloğulları’na gönderdi. Allah

²⁰⁶ Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, VI, 157.

²⁰⁷ el-Ankebût, 29/32.

Teâlâ, Mûsâ'ya (a.s.) vahyedip onu Firavun'a ve kavmine gönderdiğinde Mûsâ (a.s.), Rabbin'den, Firavun'u ve kavmini Allah'a çağırma vazifesinde destek ve yardımcı olması için kardeşi Hârûn'la (a.s.) desteklemesini istedi ve *“Kardeşim Hârûn'un (a.s.) dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum.”* dedi. Allah da **“Kardeşinle seni destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de âyetlerimiz sayesinde size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galip gelecek olanlardır.”**buyurdu²⁰⁸ onun duasını kabul etti.

Allah Teâlâ, Mûsâ'ya (a.s.) Firavun'a gitmesini emredince, Mûsâ, (a.s.) Allah Teâlâ'dan kendisine yüce makam olan nübüvvet ve risâlet yükünü, bu kibirli, zâlim ve inatçı krala götürme işinde yoldaşlık etmesi için kardeşi Hârûn'u kendisiyle beraber göndermesini istedi. Diğer bir ifadeyle, vezir, yardımcı, işini doğrultan, söylediklerini tasdik eden ve onunla Allah'tan haber vereceği kişi olarak göndermesini talep etti. Çünkü iki kişinin haber vermesi, nefislerde bir kişinin haber vermesinden daha başarılı olur.²⁰⁹

Mûsâ (a.s.) bunu isteyince Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Kardeşinle seni destekleyeceğiz.”**²¹⁰ Yani işini güçlendireceğiz ve seni, seninle beraber nebi olmasını istediğin kardeşinle destekleyeceğiz. Bu yüzden seleften bazı âlimler şöyle demiştir: *“Mûsâ'nın (a.s.) Hârûn (a.s.) üzerindeki minneti kadar hiç kimsenin kardeşi üzerinde minneti yoktur. Çünkü kardeşi için şefaatçi olmuş, Allah da Firavun ve kavmine kendisiyle beraber onu nebi ve rasûl yapmıştır.”*²¹¹Bu beraberlik, peygamberlerin risâlet ve tebliğdeki beraberliğidir. Çünkü onlar aynı kavme gönderilmiş iki peygamber idi.

---

²⁰⁸ el-Kasas, 28/34-35.

²⁰⁹ Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, VI, 236.

²¹⁰ el-Kasas, 28/34.

²¹¹ İbn Kesîr, **a.g.e.**, VI, 236.

c) İlim yolunda beraberlik (Mûsâ'nın (a.s.) Hızır'la (a.s.) olan beraberliği)

Hızır'ın peygamber olduğu görüşüne dayanarak ²¹² Mûsâ (a.s.) ile Hızır arasında beraberliğin, peygamberler arasındaki beraberlik kabilinden olduğunu söylemek mümkündür. Bu beraberlik, ilim talep etmek için amaçlanan bir beraberliktir. Aynı zamanda ilim talebi, öğretmen ve öğrenci arasında riayet edilmesi gereken edeb konusundaki en harika örneklerden birisidir. Hz. Mûsâ (a.s.) ile Hızır (a.s.) arasındaki beraberliğin anlatıldığı kıssayı şöyle özetlemek mümkündür:

Mûsâ (a.s.) bir gün İsrâiloğulları'na vaaz etti. Vaazı, dinleyenleri şaşkına çeviren ve insanları hayrete sevk eden harika bir vaazdı. Bu yüzden İsrâiloğulları'ndan bir adam ayağa kalktı ve *“Ey Allah'ın Peygamberi! Yeryüzünde senden daha bilgili bir adam var mı?”* dedi. Mûsâ (a.s.) da *“Hayır”* dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona vahyederek *“Ey Mûsâ! Allah'ın, ilmini nereye koyacağını nereden biliyorsun? İki denizin birleştiği yerde Allah'ın bir kulu vardır ki senden daha bilgilidir.”* buyurdu.

Bu noktada Mûsâ (a.s.), ilim talep etmeyi ve başkalarının ilminden yararlanmayı şiddetle arzu etti. Bu nedenle hizmetçisi Yûşâ b. Nûn'a bedeli ne olursa olsun ve bu yolculuk ne kadar uzun sürerse sürsün iki denizin birleştiği yere ulaşma niyetini ve kararlılığını dile getirdi.

Mûsâ (a.s.), Rabbine, bu rabbânî âlime nasıl ulaşacağını, oraya nasıl gideceğini ve nerede bulacağını sordu. Allah Teâlâ da Mûsâ'ya (a.s.), yanına bir sepet içinde bir balık almasını ve balığın dirileceği yere gitmesini vahyetti. Çünkü Hızır (a.s.) o yerde olacaktı. Mûsâ (a.s.) ve hizmetçisi Yûşâ b. Nûn, yanlarında bir balık ile yola çıktılar. Onlara yol gösterecek rehberleri yoktu. Sadece balığın canlanması ve denize gitmesi mucizesi vardı.

Mûsâ (a.s.), hizmetçisi ile deniz kenarındaki bir kayaya ulaştı ve burada uyudu. Fakat hizmetçisi uyanık kaldı ve uyumadı. Dalgalar kıyıya ulaşır sepet içindeki balığa kadar geldi. Kendisine su değen balık, canlandı ve denize atladı.

---

²¹² Hızır'ın (a.s.) peygamber olup olmadığı hususunda iki görüş vardır. Bazı âlimler onun peygamber olduğunu tercih etmişlerdir. Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, V, 187.

Mûsâ (a.s.) uykusundan uyandı. Genç de balığın başına gelenleri ona söylemeyi unuttu. Bu yüzden, iyice yoruluncaya kadar yürümeye devam ettiler. Mûsâ (a.s.) **“Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük.”**²¹³ dedi. O zaman genç balığa olanları hatırladı ve **“Gördün mü! Kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum. –Doğrusu onu sana söylememi bana ancak şeytan unutturdu- Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti.”** dedi.²¹⁴ Mûsâ (a.s.),**“İşte aradığımız o idi.”** dedi. Çünkü Allah, ona Hızır’ın balığın canlandığı yerde olduğunu vahyetmişti.

Böylece Mûsâ (a.s.) ve genç adam geri dönerek kendisinin uyuduğu ve balığın denize atladığı kayaya vardılar. Mûsâ (a.s.) kayaya vardığında elbisesine bürünmüş bir adam gördü ve ona selâm verdi. Adam yüzünü açarak *“Senin bu yerinde selâm ne gezer! Sen kimsin?”* dedi. O da *“Ben Mûsâ’yım.”* dedi. Adam *“İsrâiloğulları’nın Mûsâ’sı mı?”* diye sorunca Mûsâ (a.s.) *“Evet. Beni nerden tanıyorsun?”* dedi. Adam da *“Sana beni bildiren ve bana gönderen haber verdi.”* dedi. Adam Mûsâ’ya (a.s.) *“Benden ne istiyorsun ey Mûsâ?”* diye sordu. Mûsâ (a.s.) büyük bir edep ve tevazu ile ona, **“Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı?”**²¹⁵ dedi. Adam şöyle dedi: *“Ey Mûsâ! Ben, senin bilmediğin, Allah’ın ilmine muttaliyim. Sen de benim bilmediğim ilme muttalisin. Ey Mûsâ! Tevrât’ın senin elinde olması ve sana vahyin gelmesi sana yetmiyor mu? Git **“Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin.”***²¹⁶ dedi. Mûsâ, (a.s.) ondan ilim alma hususunda ısrarcı davranarak **“İnşaallah beni sabırlı bulacaksın. Hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim.”** dedi.²¹⁷ Adam, onun kendisinden ilim talebinde ısrarcı olduğunu görünce yanında kalması ve kendisinden ilim alması karşılığında bir şart öne sürdü. Mûsâ (a.s.) şartın ne olduğunu sorunca da *“Sana anlatıncaya kadar bana bir şey sormamandır. **“O halde eğer bana tâbi***

---

²¹³ el-Kehf, 18/62.

²¹⁴ el-Kehf, 18/63.

²¹⁵ el-Kehf, 18/66.

²¹⁶ el-Kehf, 18/67.

²¹⁷ el-Kehf, 18/68.

*olacaksan, ben sana söylemedikçe hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın.*²¹⁸ dedi.

Bunun üzerine Mûsâ (a.s.) ve Hızır (a.s.) deniz kıyısında yürümeye koyuldular. Derken yanlarından bir gemi geçti. Gemidekilerden onları da almalarını istediklerinde Hızır'ın (a.s.) hatırına ücretsiz olarak onları gemiye aldılar. Gemi limana ulaşıp demir attığında Hızır (a.s.), geminin tahtalarından bir tanesini söktü ve denize attı. Mûsâ dehşete düştü ve kendi kendine *“Bu insanlar bizi taşıdılar, bize ikramda bulundular ve bedelsiz olarak gemiye bindirdiler. Fakat o, gemilerine zarar verip araçlarını bozuyor.”* dedi. Bu duruma daha fazla sessiz kalamayarak **“Sen onu içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu, şaşılacak bir iş yaptın.”** dedi.²¹⁹ Hızır (a.s.), Mûsâ'ya (a.s.) dönerek aralarındaki şartı hatırlattı ve kendisinden öğrenme girişiminin boşa olduğuna işaret ederek **“Sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin, demedim mi?”** dedi.²²⁰ Mûsâ (a.s.), unuttuğu için özür dilemeye başladı ve kusuruna bakmamasını isteyerek **“Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük çıkarma!”** dedi.²²¹ Hızır (a.s.) da özrünü kabul etti.

Yeniden yola koyuldular. Derken çocukların oynadığı bir bahçeye geldiler. Çocuklar oynamaktan yorulduklarında her birisi bir köşeye çekiliyordu. Hızır (a.s.) bir çocuğun yanına gidip kafasını gövdesinden ayırarak kopardı. Mûsâ (a.s.) bu korkutucu manzaraya dayanamadı ve **“Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? Andolsun çok kötü bir iş yaptın!”** dedi.²²² Bunun üzerine o rabbânî kul, Mûsâ'ya (a.s.) kendisiyle beraberliğe sabredemeyeceğini hatırlatarak **“Sana, benimle beraberliğe asla sabredemezsin demedim mi?”** dedi.²²³ Mûsâ (a.s.) da tekrar özür dileyerek **“Eğer bundan sonra sana bir şey hakkında soru sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme. Doğrusu, tarafımdan (dilenecek son) özre ulaştın (bu son özür dileyişim.)”** dedi.²²⁴

---

²¹⁸ el-Kehf, 18/70.

²¹⁹ el-Kehf, 18/71.

²²⁰ el-Kehf, 18/72.

²²¹ el-Kehf, 18/73.

²²² el-Kehf, 18/74.

²²³ el-Kehf, 18/75.

²²⁴ el-Kehf, 18/76.

Tekrar yola çıktılar ve insanların misafirperverlik ve cömertlik bilmediği bir köye vardılar. Yanlarındaki yiyecekleri de tükenmişti. Bu yüzden köy halkından yiyecek ve kendilerini ağırlamalarını istediler. Köylüler onları ağırlamayı reddetti. Derken akşam oldu. Hızır (a.s.) ve Mûsâ (a.s.) etrafı açık bir alana sığındılar. Hızır (a.s.) neredeyse yıkılıp düşecek bir duvar gördü. Duvarı tamir etti ve yeniden yaptı. Mûsâ (a.s.) kendi kendine “*Köylüler, bize ikramda bulunmadılar ve bizi ağırlamadılar. Neden kendini yoruyor, onlar için üzüyor ve hak etmedikleri bir işi ücretsiz olarak onlara sunuyor?*” dedi. Sonra da **“İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın.”** dedi.²²⁵ İşte bu noktada daha önce kararlaştırdıkları şarta göre beraberlikleri bitti ve eğitim sona erdi. Hızır (a.s.) ona açık bir ifadeyle **“İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir. Şimdi sana sabredemediğin şeylerin iç yüzünü anlatacağım.”**²²⁶ diyerek Mûsâ’ya (a.s.) garip gelen üç fiilin şu şekilde açıklamasını yaptı:

“Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu bu hale getirmek istedim. (Çünkü) onların gideceği yerde her (sağlam) gemiyi gaspetmekte olan bir kral vardı. Erkek çocuğa gelince, onun anne babası, mümin kimselerdi; çocuğun onları sonunda azgınlık ve nankörlüğe düşürmesinden korktuk. Böylece istedik ki, rableri onun yerine kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin. Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım.”²²⁷ **İşte hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.”**²²⁸

Mûsâ’nın (a.s.) Hızır’la (a.s.) olan beraberliği ilim talebi beraberliğiydi. Mûsâ (a.s.) hizmetçisiyle birlikte uzun bir yol katetti ve Hızır’a eşlik edebilmek, Allah’ın

---

²²⁵ el-Kehf, 18/77.

²²⁶ el-Kehf, 18/78.

²²⁷ Bazı müfessirler âyetin “**Ben bunları kendiliğimden yapmadım**” kısmına dayanarak Hızır’ın (a.s.) peğamber olduğunu söylemişlerdir. Binaenaleyh Allah ona vahyederek bu üç fiilin sırlarını anlatmıştır. Çoğu âlimler ise peygamber olmadığını ve Allah’ın dostu olduğunu söylemişlerdir. Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, V, 187.

²²⁸ el-Kehf, 18/79-82. İlgili âyetlerin tefsiri hususunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Kurtubî, **a.g.e.**, XIII, 315; İbn Kesîr, **a.g.e.**, V, 175; Abdülkerim Zeydân, **a.g.e.**, I, 383-401.

Rasûlü ve Kelîmi olduğu halde içinde ilim, hidâyet ve birçok şeyin olduğu Tevrât kendisine nâzil olmasına rağmen bilmediği şeyleri öğrenmek için yolculuk meşakkatine tahammül etti. Bu, Mûsâ'nın (a.s.) daha fazla ilim elde etme arzusunu, ilim talep etmek için yolculuk yapmanın ve âlimlere eşlik etmenin önemini gösterir.²²⁹

3.1.2. Peygamberlerin Kavimleri İle Olan Beraberliği

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin kavimleri ile beraberliği iki şekilde geçmektedir:

- Peygamberlerin kavimleriyle beraberliği
- Kavimlerin peygamberlerle beraberliği.

Aslolan insanların peygamberlerin ma'iyyetinde olmasıdır. Çünkü onlar, tebliğ sahipleridir. Bu yüzden insanlar, peygamberlere uymalı, onlara itaat etmeli, onları savunmalı ve her durumda onlarla birlikte olmalıdır. Diğer taraftan peygamberlerin kavimleriyle beraberliği de söz konusudur. Allah Teâlâ peygamberlerin kavimlerle beraber olmalarını emretmiştir. Bu beraberlik “tebliğ ve terbiye”de beraberliktir.

Allah Teâlâ peygamberlerine insanları ilâhî dine ve sadece Allah'a ibadet etmeye çağırmalarını emrederek her zaman müminlerin yanında olmalarını ve onları davet ve terbiye etmede sabırlı olmalarını istemiştir.

Muhammed (s.a.v.), insanları İslâm'a ve sadece Allah'a ibadet etmeye çağırduğında, öncelikle insanların içinden zayıf ve fakirler davetini kabul etti. Kureyş'in efendileri, kibirden ve babalarının üzerinde olduğu şeylere taassub derecesinde bağlı olduklarından davetini kabul etmediler ve bâtil inançlarına bağlı kaldılar. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) onları İslâm'a ve Kur'ân-ı dinlemeye çağırıldı. Onlar ise “*Biz, insanlar içinde zayıf ve fakir olan filan kişiler seninle beraber olduğu sürece seninle oturmayız ve İslâm'a girmeyiz.*” dediler.

Peygamber'in (s.a.v.) ileri gelenleri İslâm'a davet etme ve müslüman olmaları hususunda isteği nedeniyle içine bir şey düştü. Allah Teâlâ da ona, gece gündüz

---

²²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Zeydân, a.g.e., I, 383-401.

Rablerine dua edenlerle olmasını, onları irşad ve tebliğ noktasında sabretmesini ve Kureyş büyüklerinin söylediklerine aldanmamasını emrederek **“Sabah akşam Rablerine, O’nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının zînetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme.”**²³⁰buyurdu.

Yüce Allah bu âyetinde, Rasûlü Hazret-i Muhammed’e (s.a.v.) Allah’ı anan, O’nu senâ eden, hamdeden, tesbih eden ve sabah akşam O’ndan isteyen fakir veya zengin, güçlü veya zayıf kullarıyla oturmasını emretmiştir.²³¹

Bir görüşe göre âyet, Peygamber’den (s.a.v.) sadece kendileri ile oturup ashabından Bilâl, Ammâr, Suheyb ve İbn Mes’ûd gibi zayıf kişilerle oturmamasını isteyen Kureyş’in ileri gelenleri için nâzil olmuştur. Allah Hz. Peygamber’i (s.a.v.) bundan menetmiş ve bu insanlara karşı sabırlı olmasını emretmiştir.²³²

Müslim, *Sahîh*’inde Sa’d b. Ebî Vakkâs’tan şöyle rivayet etmektedir: Peygamberimiz’le (s.a.v.) birlikte altı kişiydik. Müşrikler Peygamberimize (s.a.v.) “Onları kov.” dediler. Peygamber’in (s.a.v.) yanında ben, İbn Mes’ûd (r.a.), Hüzeyl’den bir adam, Bilâl (r.a.) ve isimlerini hatırlayamadığım iki adam vardı. Peygamber’in (s.a.v.) kalbine Allah’ın dilediği şey düştü. Allah Teâlâ da

﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ

حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾

“Rab’lerinin rızasını isteyerek sabah akşam ona dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zâlimlerden olursun.”²³³ âyetini indirdi.²³⁴

Kavimlerin Peygamberlerle Beraberliği:

²³⁰ el-Kehf, 18/28.

²³¹ Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, V, 152.

²³² İbn Kesîr, **a.g.e.**, V, 152. Âyetin nüzul sebebi için ayrıca bkz. Süyûtî, **ed-Dürü’l-mensûr fi’t-tefsîri bi’l-me’sûr**, Dârü’l-Fikr, Beyrût, t.y., V, 380.

²³³ el-En’âm, 6/52.

²³⁴ Müslim, *Fazâilü-s-Sahabe*, 5.

Kur’ân-ı Kerîm’de peygamberlerin daveti ile ilgili dikkat çeken hususlardan birisi de peygamberlerin takipçilerini “iman” ve “beraberlik” ile nitelemesidir. Bazen **“Fakat peygamber ve beraberindeki müminler, mallarıyla, canlarıyla cihat ettiler. Bütün hayırlar işte bunlarıdır. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”**²³⁵ âyetinde olduğu gibi “ma’iyyet” kavramını imanla birlikte zikretmekte, bazen de **“...Derken biz onu ve beraberindekileri dolu geminin içinde (taşıyıp) kurtardık.”**²³⁶ âyetinde olduğu gibi “iman” kelimesi zikredilmeden sadece “ma’iyyet” tâbiri zikredilmektedir.

Bu beraberlik, imanı gerektirmektedir. Çünkü Nûh’un (a.s.) gemisinde sadece müminler onunla birlikte kurtuldu. Bu, peygamberlere gerçek iman etmenin ve onlarla beraber olmanın birbirinden ayrılmadığına, imanın ve dünya ile âhirette kurtuluşun ancak ikisiyle gerçekleşeceğine delâlet eder. Diğer taraftan bu ikisinin, münafıklarda olduğu gibi birbirinden ayrıldığı durumlar da vâkidir. Münafıklar, bedenleri ile ve sûretâ Peygamber’le (s.a.v.) birlikte idiler; ancak iman, yardım ve destekle onunla beraber değillerdi.

Sıkıntı zamanlarında gerçek beraberlik ve kimin samimî olarak Peygamber’le birlikte olduğu ortaya çıkar. Bu nedenle münafıklar, Peygamber’le (s.a.v.) birlikte savaflara katılmaktan geri durdular. Böylece sıkıntı, fedakârlık ve dostluk zamanlarında sûretâ olan beraberlikleri ortaya çıktı. Nitekim Nisâ sûresinin 141. âyetinde şöyle buyurulmaktadır:

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾

“Onlar (münafıklar) sizi gözetleyip duran kimselerdir. Eğer Allah tarafından size bir fetih (zafer) nasip olursa, “Biz sizinle beraber değil miydik?” derler. Şayet kâfirlerin (zaferden) bir payı olursa, “Size üstünlük sağlayıp sizi müminlerden korumadık mı?” derler. Allah, kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir.”²³⁷

²³⁵ et-Tevbe, 9/88.

²³⁶ eş-Şuarâ, 26/119.

²³⁷ en-Nisâ, 4/141.

Kıyamet günü münafıklar, kendileri karanlıkta iken müminleri her yönden nurun sardığını gördüklerinde, onlarla beraber olduklarını iddia eder ve müminlerden nurlarını paylaşmalarını ya da o nurdan almayı isterler. Fakat:

﴿ فَضْرَبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ يُنَادُوا لَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴾

“Derken aralarına kapısı olan bir sur çekilir. Bunun iç tarafında rahmet, onlar (münafıklar) tarafındaki dış cihetinde ise azap vardır. (Münafıklar) müminlere şöyle seslenirler: “Biz de (dünyada) sizinle beraber değil miydik?” (Müminler de) derler ki: “Evet, fakat siz kendinizi yaktınız. Başımıza musibetler gelmesini gözlediniz, şüphe ettiniz. Allah’ın emri gelinceye kadar kuruntular sizi aldattı. O çok aldatıcı (şeytan) Allah hakkında da sizi aldattı.”²³⁸ âyetlerinde belirtildiği üzere kendileriyle müminler arasına bir sur çekilir.

Bu âyette münafıkların müminler ile olan sahte ve sûretâ beraberliği reddedilmiş, dünyada müslüman muamelesi görmüş olmakla birlikte müslümanlarla görünüşte beraber oldukları için bu beraberliklerinin âhirette fayda vermeyeceği belirtilmiştir.

Münafıklar, İslâm’ın apaçık fiillerinde müminlerle beraber olmanın, cennet nimetlerinde de onlara katılacaklarını ve beraber olacaklarını tevehhüm ettiğinde içlerinin dışlarından farklı olduğu belirtilerek uzaklık sebepleri onlara açıklandı. Ayrıca vicdanlarının İslâm’da karar kılmaması ile kendilerini kandırdıkları belirtildi. Onlar, tereddütlerinde gidip gelmekteydiler. Onlar müslümanların yenilip zarar görmelerini istiyor ve bekliyordular.

İbn Âşûr, münafıkların müminlerle beraberlik iddiaları hakkında şöyle açıklamada bulunmuştur:

Münafıkların müminler ile beraberliği, kelime-i şehâdet getirmek ve ibadetleri yapmak gibi İslâm fiillerinde ortaklığa denilmiştir. Onlar âhiretteki muamelenin, bu dünyadaki muamele gibi amellerin görünüşü ile olacağını tevehhüm

²³⁸ El-Hadîd, 57/13-14.

*ettiler, görünüşlerin tamamlayıcı olduğunu ve temelini ihlâs olduğunu bilemediler.*²³⁹

Öte yandan Firavun ailesinden imanını gizleyen adam,²⁴⁰Mûsâ (a.s.) ile aynı mekânda değildi. Bilakis iman ve davette onunla beraberdi. Adam, Mûsâ'nın (a.s.) tehlikede olduğunu hissettiğinde ve Firavun'un kendisine karşı planını öğrendiğinde bunu Mûsâ'ya haber verdi. O da Firavun'un baskısından dolayı Mısır'dan Medyen'e kaçtı. Ayrıca, halkını sadece Allah'a ibadet etmeye ve Mûsâ'nın (a.s.) davetini kabul etmeye çağırma hususunda onunla beraberdi. Bu adam, beraberliğin gereğini yaptı ve Mûsâ (a.s.) ile birlikte hem bu dünyada hem de âhirette Allah'ın azabından kurtuldu.²⁴¹

3.1.2.1. Peygamberle Beraberliğin Maksadı

Peygamber kıssalarının çoğunda beraberlik zikredilmesi, yeryüzünde Allah'ın dininin kurulmasını sağlayan, dini, bağlılığı ve bir arada yaşaması ile öne çıkan ve birbirine bağlı mümin bir ümmet kurmanın gerekliliği anlamına gelmektedir. Bu ümmet, Allah onlar ile câhiliyenin arasını hak ile ayırmaya kadar peygamberine itaat eder ve Rabbi'nin metodunu takip eder.²⁴² Peygamberle beraberliğin genel mânasını ifade ettikten sonra konuyu detaylandırmak istiyoruz.

Şeytan, secde etmeyi reddetmesi nedeniyle Allah'ın rahmetinden kovulduğu zaman kendisiyle Âdem (a.s.) arasında düşmanlık başladı. Şeytan, Âdem'i (a.s.) ve soyundan gelenleri baştan çıkarmak için her yönden uğraşacağına yemin etti. Bu şekilde beşerî hayatta iyilik ve kötülük olmak üzere iki cephe ortaya çıktı. Âdem (a.s.) yeryüzüne indirildikten sonra, Allah Teâlâ ona bir takım hükümler indirdi, o günkü yaşamına uygun olacak şekilde emir ve yasaklar ortaya koydu, onu ilâhî hidâyet metodu ile donattı ve itaatsizliğin sonuçları konusunda onu uyardı. Bu, kendini Allah'a teslim etmek demektir.

²³⁹ Bkz. İbn Âşûr, **a.g.e.**, XXVII, 385.

²⁴⁰ Bkz. el-Mü'min, 4/28.

²⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Zeydân, **a.g.e.**, I, 340-346.

²⁴² Abdüssettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, s. 141.

Bu durum İslâm'ın, Âdem'in yaratılışından bu yana insanlık için Allah'ın tek dini olduğu ve yeryüzünde asıl olduğu anlamına gelir. Nitekim bir âyette şöyle buyurulmaktadır:

﴿قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَأَمَّا يَاأَيُّكُمْ مَيِّ هُدَىٰ فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ
وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ﴾

“Allah şöyle dedi: “Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin. Eğer tarafımdan size bir yol gösterici (kitap) gelir de kim benim yol göstericime uyarırsa artık o, ne (dünyada) sapar ne de (âhirette) sıkıntı çeker. Her kim de benim zikrimden (Kur’ân’dan) yüz çevirirse mutlaka ona dar bir geçim vardır. Bir de onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz.”²⁴³

Âdem'in (a.s.) dünyaya gönderilişinin üzerinden zaman geçip çocukları şeytanlar tarafından yoldan çıkarılınca, ilâhî vahiyden sapma, Allah'tan başkasına ibadet etme, zulüm, günah işleme ve hayatta ilâhî metottan uzaklaşma başladı. Bütün bunlara Kur’ân-ı Kerîm'in ifadesiyle “câhiliye” denilmektedir.²⁴⁴ Câhiliye, insan toplumunda sonradan ortaya çıkan bir durumdur.

Câhiliye genişleyip İslâm'ın yerini aldığı anda ve insanlar ilâhî vahyinden ve doğru yoldan saptığında, Allah Teâlâ, zaman zaman insanlara rehberlik edecek, onları sadece Allah'a ibadet etmeye ve diğer ilâhları terk etmeye davet edecek elçiler gönderir. Allah Teâlâ, peygamberleri insanlara rehberlik etmeleri için gönderdiğinde, peygamberlerin -az veya çok- sadık takipçileri ve yardımcıları vardır. Bunlar, peygamberlere iman etmekte, onları desteklemekte ve onlara yardım etmektedirler. Yani her durumda onlarla birlikte dirler.

Öte yandan, şeytan ve yozlaşmış insanların da arzularına uyan ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışan takipçileri ve yardımcıları vardır. Bozgunculuk toplumlarda yayıldığında ya da kabile, hükümdar ve halk düzeyinde kavmin ileri gelenleri ve liderleri bozulduğunda, Allah'ın mesajlarının ve elçilerinin çağrılarının karşısında dururlar ve peygamberlerin çağrısına karşı koymak için mal, otorite ve yardımcıları kullanırlar. Peygamberler bu zulme karşı çıktılar, Allah'ın mesajlarını

²⁴³ Tâhâ, 20/123-124.

²⁴⁴ Bkz. İbn Kesîr, a.g.e., III, 131.

ilettiler, insanları Allah'ın dinine döndürmek ve onları hidâyete sevk etmek, toplumlarda hâkim olabilecek batıl inançları kaldırmak için gece gündüz çalıştılar. Bu noktada hak ehli ile bâtil ehli arasında çatışma başladı. Her iki tarafın da yardımcıları ve tâbileri oldu. Bu durum En'âm sûresinde şöyle anlatılmaktadır:

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ﴾

“İşte böyle, her memlekette günahkârları oranın ileri gelenleri kıldık ki oralarda hilekârlık etsinler. Halbuki onlar hilekârlığı ancak kendilerine yaparlar. Ama farkında olmuyorlar.”²⁴⁵

Peygamberler, insanlara tebliğ yaparken sadece Allah'a iman ve ibadet etmeye, câhiliye toplumlarının içinde yeni bir ümmet inşa etmeye yöneldiler. Bu ümmet, peygamberlere ve onların dinine bağlı olup onların önderliğinde olacaktır.

Zâlimler ve onların takipçileri, bozgunculuğa ve Allah'ın metodundan uzak durmaya alışmışlardır. Fıtratları bozulduğu için peygamberlerin davetini kabul etmemekte, bilakis üzerinde oldukları küfür ve bozgunculuğa zıt olduğu için peygamberlere, davetlerine ve onların takipçilerine karşı çıkmaktadırlar. Peygamberler, bunlara mukavemet edebilmek ve onları ıslah etmek için her durumda, sıkıntıda ve refahta yanlarında olacak takipçilere ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle peygamberlerin daveti, insanları sadece iman etmeye çağırarakla sınırlı kalmamış, bunun yanında tek bir ümmet olarak amel etmeye ve yeni ümmet içindeki varlıkları aracılığıyla Allah'tan getirdiklerine tam olarak boyun eğmeye çağırılmışlardır.²⁴⁶

Kur'ân-ı Kerîm, müminler ve peygamberleri arasındaki bu birbirine bağlı ilişkiyi, “itaate cevap verme ve yardım” gibi kelimelerle ifade eder. Bu kelimelerin içinde en kapsamlı olanı **tezimizde de detaylıca incelemeye çalıştığımız “ma'iyet”** tir.

Kur'ân-ı Kerîm, dinin hakikatlerini açıklamak ve müminleri eğitmenin yanı sıra, amel edenleri bağlayan ve ilâhî vahiyden öğrendiklerine göre hikmetle hareket eden peygamberlerin yolunda yüce Allah'ın dinine yardım etmenin en doğru yolunu

²⁴⁵ el-En'âm, 6/123.

²⁴⁶ Bkz. Abdüssettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, s. 142.

arayanlar için bir kılavuz olarak bu beraberliğe büyük önem vermiştir. Çünkü mesajlar, ancak onlarla ayakta durabilir. Her peygamber, insanlar içinde bu beraberliğe muhtaçtır. Çünkü peygamberler insanlardan gelmişlerdir ve insan topluluğu, ancak peygamberler ve tâbileri ile ayakta durabilir.

Kur’ân-ı Kerîm âyetlerine bakıldığında insanların peygamberlerle olan beraberliğinden bahseden âyetlerin genel ve detaylı olarak karşımıza çıktığı görülür. Bu beraberlikten genel olarak bahseden âyetlerde, peygamberin ve kavminin ismi belirtilmemiştir. Söz konusu âyetler, müminlere, kardeşleri olan geçmiş peygamberlerin tâbilerinin başına gelenlerin onların da başına geleceğini hatırlatmak için bu beraberliğin, peygamberlerin davetlerinde Allah’ın geçmişte devam eden kanunu olduğunu belirtmektedir. Örneğin Âl-i İmrân sûresinin146.âyetinde şöyle denilmektedir:

﴿وَكَايُنْ مِنْ نَبِيِّ قَاتِلٍ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا

وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ﴾

“Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allah dostu çarpıştı da bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.”²⁴⁷

Söz konusu beraberliğin detaylı olarak anlatıldığı âyetlerde ise her peygamberin kendi kavmi ile beraberliği ve kavimleriyle aralarında yaşananlar ayrı ayrı zikredilmiştir. Bu noktada Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen kavimlerin peygamberleriyle olan beraberliğine değinmek yerinde olacaktır.

3.1.2.2. Nûh (a.s.) ile Olan Beraberlik

Nûh (a.s.), ülü’l-azm peygamberlerin ilki ve Âdem’den (a.s.) sonra yüce Allah’ın yeryüzüne gönderdiği ilk peygamberdir.²⁴⁸ Bir rivayete göre yeryüzünde Allah’tan başkasına ibadet eden ilk topluluk, Nûh’un (a.s.) kavmindendir.²⁴⁹

²⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/146.

²⁴⁸ Nitekim kıyamet günü şefaât hadisinde insanların Âdem’den (a.s.) sonra Nûh’a (a.s.) gelip “Ey Nûh! Yeryüzünün insanlarına ilk gönderilen peygamber sensin...” diyeceklerinden bahsedilmektedir. Bkz. Buhârî, *el-Enbiâ*, 3; Müslim, *İman*, 84.

²⁴⁹ İbn Kesîr, *a.g.e.*, VIII, 236.

Allah Teâlâ onlara Nûh'u (a.s.) gönderdi. Nûh, yalnızca Allah'a ibadet etmelerini, putlara ve diğer şeylere tapmaktan vazgeçmelerini emretmiş, kendisine muhalefet etmeleri ve iman etmemeleri durumunda Allah'ın azabı ile onları korkutmuştu. Ancak onlar, inkâr etmeye devam ettiler. Nûh (a.s.), dokuz yüz elli yıl boyunca kavmi içinde kaldı ve onları gece gündüz, gizlice ve açıktan Allah'a ibadet etmeye çağırdı ve onlarla mücadele etti. Onlar da ona karşı çıktılar, onunla mücadele ettiler. Kur'ân-ı Kerîm'de²⁵⁰ kavminden çok az kişinin Nûh'a (a.s.) iman ettiği haber verilmektedir.²⁵¹

Nûh (a.s.), kavmini dokuz yüz elli yıl imana davet ettikten sonra, çok azı davetini kabul etmiş, Allah Teâlâ da daha önce iman etmiş olanlardan başka kimsenin iman etmeyeceğini Nûh'a (a.s.) bildirmiş²⁵² ve onları tufanla yok edeceğini haber vermiştir. Bu yüzden onu ve müminleri Allah'ın azabından kurtaracak bir gemi inşa etmesini emretmiştir.²⁵³

“Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.”²⁵⁴ âyetinde olduğu gibi mümin topluluklardan bahseden âyetlerin bir kısmında o toplulukların imanını ile peygamberleriyle beraberliklerinin bir arada zikredildiği görülür. Bir kısım âyetlerde ise iman kelimesi zikredilmeksizin sadece beraberlik ifadesine yer verilmiştir. Bunun nedeni, ilgili âyetlerde zikredilen beraberlik kavramının, **“Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık.”**²⁵⁵ âyetinde olduğu gibi rasûle iman etmeyi, onun yanında bulunmayı ve destekleyip ona yardım etmeyi gerektirmesidir.

---

²⁵⁰ İlgili âyette şöyle buyrulmaktadır: **“Ama, onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.”** Bkz. Hûd, 11/40.

²⁵¹ İbn Kesîr, **a.g.e.**, VIII, 235; Abdülkerim Zeydân, **a.g.e.**, I, 129. Müfessirler, onunla birlikte iman eden ve gemiye alınanların sayısında ihtilâf etmiştir. Bazı müfessirler seksen iki kişi olduklarını söylemiş, bazıları da farklı rakamlar vermiştir. Taberî ise bu hususta şunları kaydetmiştir: *“Bu konuda doğru görüş, Allah'ın “Onunla beraber iman edenler azdı.” dediği gibi demektir. Allah onları az olmakla nitelemiş ve rakam belirtmemiştir. Allah'ın Rasûlünden (sav) bununla ilgili bir haber de yoktur. Bu yüzden Allah'ın koyduğu sınırın geçilmemesi gerekir. Çünkü bu hususta Allah'ın kitabından bir sınır veya Rasûlüllah'tan (s.a.v) gelen bir haber yoktur.”* Bkz. Taberî, **a.g.e.**, XXII, 413.

²⁵² Bkz. Hûd, 11/36.

²⁵³ Bkz. Hûd, 11/37.

²⁵⁴ Hûd, 11/40.

²⁵⁵ el-A'râf, 7/64.

Kur’ân-ı Kerîm’de, inananların Nûh (a.s.) ile beraberliğinden çokça bahsedilmektedir. Bunda da mümin bir topluluğun olmasının, peygamberlerin davetinde eskiden beri gelen bir usûl olduğuna latîf bir işaret vardır.²⁵⁶Bu âyetler, Allah’a imanın ve peygamberlerle beraber olmanın, bu dünyada ve âhirette kurtuluş nedeni olduğunu belirtmektedir. Nûh’un (a.s.) risâletine iman edenler, onunla beraber olanlar ve onunla birlikte gemiye binenler, bu dünyada boğulmaktan ve âhirette cehennem azabından kurtulmuşlardır.

Nûh (a.s.) kıssasında dikkat çeken hususlardan biri de oğlunun beraberliğidir. Kavmine azabın inme vakti geldiğinde ve bunun alâmeti görüldüğünde Allah TeâlâNûh’a (a.s.) ihtiyaç duyduğu erkek ve dişi her türlü canlıyı gemiye almasını²⁵⁷helâk olacaklarını, haber verdiği kâfir olan oğlu ve karısı dışında ailesiyle birlikte kendisine iman edenleri de gemiye almasını emretmiştir.

Nûh, (a.s.) kavminden ve ailesinden iman edenleri gemiye alınca, **“Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah’ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”**²⁵⁸ dedi. Nûh’un (a.s.) oğlu, onunla gemiye binmedi. Nûh (a.s.) ona *“Ey oğlum! Bizimle beraber bin, kâfirlerle olma.”* dedi. Oğlu kâfir olduğu için gemiden ve müminlerden uzaktaydı ve dağa gidip boğulmaktan kurtulacağını söyledi. Fakat tufanın bir azap ve helâk olduğunu, Allah’ın merhamet ettiği kişiden başkasının kurtulamayacağını anlamadı.

---

²⁵⁶ Bkz. Abdüsettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, s. 143.

²⁵⁷ Nûh’un, (a.s.) her şeyden erkek ve dişi bir çift canlıyı gemiye alması hususunda çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Bazı hayvanların gemiye alınması ve şekillerinin değişmesiyle ilgili rivayetlerin çoğu, doğru değildir ve çoğu İsrâiliyât’tır. Âlûsî’nin tercih ettiği görüş, tufanın bütün yeryüzünde olmadığı ve Hz. Nûh’un fare ve haşereler gibi buldukları yeri kirleten hayvanları gemiye almadığı, bilakis kendisi ve yanındakiler, boğulmaktan kurtulduklarında ihtiyaç duyacakları hayvanları, tufanın ulaşmadığı yerlere gidip getirmek zahmetinden kurtarmak için sadece ihtiyaç duydukları hayvanları gemiye almakla emrolunduğu şeklindedir. Tufanın dünyanın her tarafını kapladığına dair görüşe göre şöyle denebilir: Nûh (a.s.), pis hayvanları gemiye almakla emrolunmadı. Bilakis türün devamı için türeyen hayvanları gemiye almakla emrolundu. Diğer bir görüşe göre tufan, bütün dağları kaplamadı ve Nûh, (a.s.) sadece kaçamayan ve kaybolması insanlara zarar verecek hayvanları gemiye aldı. Başka bir açıklamada şu şekildedir: Nûh, (a.s.) ihtiyaç duyduğu hayvanları yanına aldı. Diğerleri ise tufanda boğuldu. Allah Teâlâ da boğulan hayvanları, **“Bir şey dilediği zaman ona ‘ol’ der, o da olur.”** âyetinde belirtildiği üzere kudretiyle yeniden yarattı. Bütün bunların hepsi câizdir ve mümkündür. Allah daha iyi bilir. Bkz. Âlûsî, **a.g.e.**, VI, 253. Ayrıca bkz. Reşid Rızâ, Muhammed, **Tefsirü'l-Kur’âni'l-hakîm (Tefsirü'l-Menâr)**, Daru'l-Menâr, 2. bs., Kâhire, 1947, XII, 89-91.

²⁵⁸ Hûd, 11/41.

Allah Teâlâ Nûh'a (a.s.) ailesini kurtaracağını vadetti. Oğlu boğulunca Nûh (a.s.) Rabbine nida ederek **“Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin va'din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.”**²⁵⁹ dedi. Allah Teâlâ ona, oğlunun amelinin sâlih olmamasından dolayı ailesinden olmadığını, bu yüzden iman ve sâlih amelle onunla beraber olan ve kurtulan müminler arasında olmaya uygun olmadığını bildirdi.

Nûh (a.s.) Allah'tan, mümin olmasa da oğlunu kurtarmasını istedi. Müfessirler bunun hakkında şöyle demişlerdir:

*“Nûh'un, (a.s.) oğlu münafıktı ve Nûh (a.s.) mümin olduğunu düşünüyor ve küfrünü bilmiyordu.²⁶⁰ Ya da küfrünü biliyordu ama baba şefkati ağır bastı ve dehşetli olayları görünce imanı kabul edeceğini ve Allah'ın kurtuluş vaat ettiği ailesiyle hayatta kalanlar arasında olacağını düşündü. Bu yüzden onu hidâyete teşvik etmek ve iman etmesini istemek mânasında **“Ey oğlum! Bizimle beraber bin.”** dedi. Küfürlerine uyararak **“Kâfirlerle olma!”** ifadesi de onun bu sözünü teyit etmektedir.”²⁶¹*

Nûh (a.s.), onu, geminin dışında, kâfirlerle birlikte olmaktan sakındırdı. Yoksa onlarla birlikte helâk olacaktı. Onlarla beraberliği, onların dini üzere olmak anlamına da gelebilir. Nûh'un oğlunun kâfir olmadığı, babasıyla birlikte olmayı reddettiği ve tufan ile helâk olmayı inkâr ettiği, bu yüzden mürted olduğu da bu hususta yapılan yorumlar arasındadır.²⁶²

Başka bir yoruma göre oğlu, kâfirler topluluğuna meylettiği için peygamber ve müminlerle beraber olmayı ve gemiye binmeyi reddetmiştir. Bu görüşe göre büyük günahlardan olan kâfirlerle birlikteliği, peygamber ve müminlerle beraber olmayı bıraktığı için helâk olmuştur. Abdüsettâr Fethullah Saîd şöyle demektedir:

*“Burada iki önemli topluluk vardır; **“Bizimle beraber bin”**âyetinde bahsedilen Nûh (a.s.) ve müminler, **“Kâfirlerle birlikte olma”**derken bahsedilen*

---

²⁵⁹ Hûd, 11/45.

²⁶⁰ Çoğu müfessir bu görüştedir. Bkz. Mâtürîdî, a.g.e., VI, 136; Râzî, a.g.e., XVII, 351; Kurtubî, a.g.e., XI, 123; Âlûsî, a.g.e., VI, 257.

²⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Râzî, a.g.e., XVII, 351.

²⁶² Bkz. İbn Âşûr, a.g.e., XII, 75.

câhiliye tâğutları ve onların tâbileri. Oğlu, helâk olanlarla birlikte helâk oldu. Çünkü muhakkiklerin tercih ettiği görüş olan, Nûh'un (a.s.) oğlunun müslüman olması görüşüne göre müminlere ve onların imamı Nûh (a.s.) ile birlikte olmayı reddetmiştir. Ya da kâfir olduğu görüşüne göre her ikisini de reddettiği için helâk oldu."²⁶³

3.1.2.3. Hûd (a.s.) ile Olan Beraberlik

Hûd (a.s.), Âd kavmine gönderilen bir peygamberdir. Âd, bir adamın ismi olup daha sonra ona bağlanan kavmin adı olmuştur.²⁶⁴ Ummân ve Yemen'e bağlı Hadramevt arasındaki kum tepelerine yerleşen bu kavim, Nûh'un (a.s.) kavminden sonra yaşamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hûd'un (a.s.) kıssasının anlatıldığı âyetlerden birinde şöyle buyurulmaktadır: **Hatırlayın ki, Allah sizi Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibariyle daha güçlü kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz.**"²⁶⁵

Onlar, çok güçlü, çok büyük kuvvet, mal, bahçe, pınar, evlat, ekin ve meyve sahibi idiler. Bununla birlikte Allah'tan başkasına ibadet ediyorlardı. Allah da onlara aralarından bir kişiyi elçi, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdi. Bu peygamber, onları sadece Allah'a çağırды, O'na muhalefet etmeleri halinde azabı konusunda onları uyardı. Allah onlara kavim ve nesep itibariyle onların kardeşi ve en şerefli olan Hûd'u (a.s.) gönderdi. Hûd (a.s.) onları sadece Allah'a ibadet etmeye, putlara tapmaktan vazgeçmeye ve zulmü bırakmaya çağırды. Onlar ise bunu reddettiler, onu yalanladılar, zulmettiler, yeryüzünde bozgunculuk yaptılar. Allah da köklerini kesen bir rüzgâr ile onları helâk etti.²⁶⁶

Hûd (a.s.) kavmini İslâm'a döndürmek ve onların üzerindeki câhiliyeyi kaldırmak için onları Nûh'un (a.s.) kavmini çağırдыğı şeye çağırды. Allah'ın davetinden yüz çeviren kavminin ileri gelenleri arasında yardımcıları vardı. Bu

²⁶³ Bkz. Abdüssettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, s. 146.

²⁶⁴ Kurtubî, **a.g.e.**, XI, 141.

²⁶⁵ A'râf, 7/69.

²⁶⁶ Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, VI, 152; Reşid Rızâ, **a.g.e.**, VIII, 441; Abdülkerim Zeydân, **a.g.e.**, I, 171.

yüzden müminlerin beraberliği, bir farz ve zorunluluk halini aldı. Kâfirler de ona ve onunla beraber iman edenlere karşı çıktılar. Allah Teâlâ da onları,

﴿وَأَمَّا عَادُ فَأَهْلَكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَمَایِنَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ﴾

“Âd kavmine gelince onlar da uğultulu ve dondurucu şiddetli bir rüzgarla helâk edildi. Allah onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine mûsâllat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün. Şimdi onlardan geri kalan bir şey görüyor musun?”²⁶⁷ âyetinde ifade edildiği üzere helâk etti.

Allah Teâlâ, helâktan kurtulan Hûd (a.s.) ile tâbileri hakkında da şöyle buyurmuştur: “Helâk emrimiz gelince, Hûd’u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtardık.”²⁶⁸

Allah’ın azabı, Âd kavmini helâk için geldiğinde Allah, Hûd’u (a.s.) ve ona inananları rahmetiyle kurtardı. Çünkü sâlih amelleri olsa bile yüce Allah’ın merhameti dışında kimse kurtulamaz. Nitekim başta Sahîh-i Buhârî olmak üzere pek çok hadis kitaplarında rivayet edilen bir hadîs-i şerife göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Hiçbirinizin ameli onu kurtarmayacaktır.” Bunun üzerine “*Seni de mi ey Allah’ın rasûlü?*” diye sorduklarında Rasûlullah (s.a.v.), “Evet, beni de ancak (Allah) merhametiyle kurtarabilir.” dedi.²⁶⁹

Yukarıda zikrettiğimiz âyetlerde müminlerin Hûd’la (a.s.) beraberliği, onunla birlikte olanlara Allah’ın rahmetiyle muamelede bulunduğu, onları dünyada ve âhirette kurtarmakla Allah’ın üzerlerinde bir lütfu ve minneti olduğu belirtilmiştir. Allah’ın Hûd (a.s.) ile olanları iman ve beraberlikle nitelemesinde bu ikisinin, onların kurtuluş sebebi olduğuna bir işaret vardır.

²⁶⁷ el-Hâkka, 69/6-8.

²⁶⁸ Hûd, 11/58.

²⁶⁹ Buhârî, *Rakâik*, 18; Müslim, *Sıfatül-Kıyamet*, 17.

3.1.2.4. Sâlih (a.s.) ile Olan Beraberlik

Sâlih (a.s.) Semûd kavmine gönderilmiştir. Semûd kavmi, İbrâhim'den (a.s.) önce gelen Arap kabilelerinden biri olup ataları Semûd'un adını almıştır. Yerleşim yerleri Hicaz ile Şam arasında bir yer olan Hicr'deydi. Bu bölge, bugün de "Sâlih'in şehirleri" olarak bilinmektedir. Peygamber (s.a.v.), hicretin dokuzuncu yılında Tebük gazvesi yolunda onların diyarından geçmiştir.

Sâlih (a.s.) onların peygamberi olup onlardan biriydi. Onun nesli Nûh'a (a.s.) dayanmaktadır. Diğer taraftan Semûd kabilesine "ikinci Âd" da denir. Âd kabilesine de "ilk Âd" denilmektedir. Onların peygamberi Hûd (a.s.) idi. İki kavim arasında yaklaşık yüz yıl vardır.²⁷⁰

Allah Teâlâ, Semûd'a Sâlih'i (a.s.) elçi olarak gönderdi. Sâlih, (a.s.) onlara sadece Allah'a ibadet etmeyi, tapmakta oldukları putlara tapmaktan vazgeçmeyi emretti. Ancak sadece birkaçı iman etti. Allah, Sâlih (a.s.) için mûcize olarak bir deve yarattı. Sâlih (a.s.) deveye dokunmamalarını, yoksa azaba uğrayacaklarını söyledi. Fakat onlar, deveyi inatla ve zulümle öldürdüler. Allah da onları günahlarıyla yok etti ve Sâlih'i (a.s.) ve ona iman edenleri kurtardı.²⁷¹

Sâlih (a.s.) da diğer peygamberlerin sürekli olarak yaptıkları "iman" ve "beraberlik" talebi yolunda gitmiştir. Diğer bir ifadeyle kavmini yeni bir ümmet kurmaya çağırmıştır. Çünkü kavmi câhiliye ve şirk içindeydi ve ilâhî vahiyden sapmışlardı. Bu yüzden daveti içinde peygamberine bağlı olan mümin bir topluluk kurması gerekiyordu. Kur'ân-ı Kerîm'de, bu beraberlikten ve bunun sonucundan bahsedilerek şöyle buyrulmaktadır:

﴿قَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَحْنُ بَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمَنْ خَرَىٰ يَوْمَئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ

الْعَزِيزُ﴾

²⁷⁰ Bkz. Tantâvî, Muhammed Seyyid, **et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'âni'l Kerîm**, Dâru Nehdati Mısır li't-tibâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', Kâhire, 1997, X, 335. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Abdülkerim Zeydân, **a.g.e.**, I, 183.

²⁷¹ Bkz. Begâvî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd, **Me'âlimü't-Tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân**, tahk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Dâru tayyibe li'n-neşr ve't-tevzî', 1997, VI/169.

“(Helâk) emrimiz geldiğinde Sâlih’i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²⁷²

Ama kavmi, Sâlih’e ve onunla beraber iman edenlere düşmanlık ederek **“Onlar, "Sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık.”**²⁷³ dediler ve böylece kâfir ve mümin olmak üzere iki gruba ayrıldılar.

Her iki grup, birbiriyle mücadele etmeye başladı ve kendisinin hak üzere olduğunu söyledi. İnkarcılar, Sâlih’le (a.s.) alay ettiler ve kendilerini tehdit ettiği azabı getirmesini istediler. Bunun üzerine Sâlih (a.s.), inkâr eden gruba şöyle dedi:

﴿قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

“Ey insanlar! Şifa ve rahmet yerine bela ve azap konusunda acele etmeyin. Küfrünüzden dolayı Allah’tan tövbe ve af dilereniz. Umulur ki bu dünyada merhamet görürsünüz ve azap görmezsiniz.”²⁷⁴

Ancak hakkı ve kurtulma vesilesi olan bu nasihatleri kabul etmek yerine, *“Sizin ve yanınızdakilerden dolayı uğursuzluğa uğradık.”* dediler. Bunu da sadece güçlerini bölmek için söylediler. Bir görüşe göre o sırada yağmur kesilmiş ve kıtlık meydana gelmişti. Bu yüzden *“Bu zarar ve sıkıntı, sadece senin ve yanındaki arkadaşlarının uğursuzluğu yüzünden bize geldi.”* dediler. Sâlih (a.s.) da onlara şöyle dedi: *“Size iyilik ve kötülük olarak gelmişse Allah’ın emriyle gelmiştir ve kaderinizde vardır.”* İbn Abbas (r.a.) söz konusu ifadeyi *“Allah katından size gelen uğursuzluk, küfrünüz sebebiyle gelmiştir.”* şeklinde açıklamıştır.²⁷⁵

Böylelikle peygamberlerle birlikte olmanın bu dünyada azaptan kurtuluş sebebi olduğunu ve aynı zamanda peygamberleri yalanlayan ve ilâhî mesaja karşı çıkanlara karşılık onlara iman edenlerin ve onlarla birlikte olanların, fedakârlık yapmaları gerektiğini görüyoruz.

²⁷² Hüd, 11/66.

²⁷³ en-Neml, 27/47.

²⁷⁴ en-Neml, 27/46.

²⁷⁵ Bkz. Begâvî, a.g.e., VI, 169; Hâzin, a.g.e., III, 349.

3.1.2.5. Şuayb (a.s.) ile Olan Beraberlik

Şuayb (a.s.) Arap peygamberlerden biridir.²⁷⁶ Allah onu Medyen'e gönderdi. Medyen hem kabile hem de şehir adı olup Hicaz'a giderken “**Ma'an**” yakınlarında yer almaktadır. Bir görüşe göre bu kabile, İbrâhim'in (a.s.) oğlu Medyen'in soyundan gelmektedir. Onların “Eyke Ashabi” oldukları kesindir.²⁷⁷ Şuayb'a (a.s.) kavmine yaptığı güzel vaazlardan dolayı “Peygamberlerin vaizi” denilmektedir.

Şuayb'ın (a.s.) kavmi kâfir olup toplumda maddî ve mânevî bozulma yaygındı. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapıyor, insanların mallarını hile ve aldatma yoluyla eksiltiyorlardı.²⁷⁸ Şuayb (a.s.) onları sadece Allah'a ibadet etmeye çağırıyor ve içlerinde yayılmış olan kötülüklerden nehyetti. Fakat küfür ve inatla onu yalanladılar. Şuayb (a.s.) onlarla mücadele etti ve onlara nasihat etti fakat nasihat ve mücadelesi sonuç vermedi. İnkarcılar alay ederek Allah'ın gökten bir ateş topu göndermesini isteyerek onu taciz ettiler. Allah Teâlâ da azaplarını istedikleri türden verdi. Yedi gün boyunca çok şiddetli bir sığağa maruz kaldılar ve buna karşı ellerinden hiçbir şey gelmedi. Sonra kendilerine, gölgelenebilecekleri bir bulut geldiğinde sıcaktan dolayı hemen gölgesine sığındılar. Bulutun altına toplandıklarında yüce Allah onlara ateşten bir kıvılcım ve büyük bir alev gönderdi. Onların ruhunu alan korkunç sarsıntı ve büyük bir çılgılık işittiler.²⁷⁹

Şuayb (a.s.), selefi olan diğer peygamberler gibi, kavmini sadece Allah'a ibadet etmeye, Allah'a inanan ve maddî ve mânevî bozgunculuk gibi Allah'ın haram kıldığı şeyleri terk eden yeni bir ümmet inşa etmeye çağırıyor. Bunun üzerine kavmi, ona inananlar ile onu ve çağrısını inkâr edenler olmak üzere ikiye bölündü. Kavminin önde gelenleri, Şuayb (a.s.) ile ona iman edenlere düşmanlık ettiler. Çünkü Allah'ın hükmüne boyun eğmek istemediler ve “*Şerefli olmayanlar Şuayb'ın arkasından gidiyor.*” dediler.

²⁷⁶ Bkz. Reşid Rızâ, **a.g.e.**, VIII, 466.

²⁷⁷ İbn Kesîr, **a.g.e.**, VI, 159.

²⁷⁸ Bkz. Kurtubî, **a.g.e.**, IX, 282.

²⁷⁹ Bkz. İbn Kesîr, **a.g.e.**, VI, 161; Abdülkerim Zeydân, **a.g.e.**, I, 237-238.

Allah, inananların Şuayb (a.s.) ile birlikteliğini, kavmin mütekebbir liderlerinin, onu ve müminleri tehdit etmesinden önce zikretmiştir. Onlar bu beraberliği hissettiklerinden dolayı şöyle dediler:

﴿لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مَلَّتِنَا﴾

“Ey Şuayb! Andolsun, ya kesinlikle bizim dinimize dönersiniz ya da mutlaka seni ve seninle birlikte inananları memleketimizden çıkarırız.”²⁸⁰

Bu durum, peygamberlerin beraberliğinin, şartlar ne olursa olsun, hatta inananların sayısı ve zulme direnme imkanları az olsa bile fedakârlık yapmayı gerektirdiğini göstermektedir. Bu halde bile inananlar peygamberleriyle beraber olmaktan vazgeçmediler. Bunun neticesinde de kurtuldular ve Allah onunla kıymetlerini yükseltti.

Daha sonra Şuayb’ın (a.s.) ve onunla birlikte olanların, kavmin inkârı neticesinde gönderilen çılgıktan kurtuluşu anlatılırken bu beraberlikten söz edilerek şöyle buyurulmuştur:

﴿وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا﴾

“(Azap) emrimiz gelince, Şu’ayb’ı ve onunla birlikte iman edenleri, katımızdan bir rahmetle kurtardık.”²⁸¹

3.1.2.6. İbrâhim (a.s.) ile Olan Beraberlik

Peygamberlerin babası İbrâhim (a.s.), Nûh’tan sonra ülü’l-azm peygamberlerin ikincisidir. Irak’ta doğmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de zikredildiği üzere babası Âzer’dir.²⁸² İbrâhim’in (a.s.) aralarında dünyaya geldiği kavmi, yıldızlara ve putlara tapıyordu. İbrâhim (a.s.), kavmini Allah’a şirk koşmaları ve putlara tapmaları nedeniyle ayıpladı, babası ve kavmiyle bu konuda mücadele etti. Sonra Allah’tan başka şeylere ibadet etmelerinin bâtıl olduğuna dikkat çekmek istedi. Bâtıl amellerini anlamaları için bayram günlerinde, en büyükleri dışında bütün putlarını kırdı. Ancak

²⁸⁰ el-A’râf, 7/88.

²⁸¹ Hûd, 11/94.

²⁸² Bkz. el-En’âm, 6/73.

onlar, küfür ve hezeyanlarından geri adım atmadılar. Bilakis onu ateşe atarak öldürmeye karar verdiler. Bunu da yaptılar ama Allah Teâlâ onu kurtardı.²⁸³

İbrâhim (a.s.) daha sonra Kenanlılar'ın ülkesi olan Filistin'e gitti ve oraya yerleşti. Sonra Mısır'a gitti fakat bir süre sonra Filistin'e geri döndü. Allah Teâlâ, İbrâhim'i (a.s.), kendisini çok sevdiği, razı olduğu ve sevdiği amelleri yaptığı için dostu olarak seçti. Hillet (dostluk), sevginin en yüksek makamı olup sadece İbrâhim'e (a.s.) verilmiştir.²⁸⁴

İbrâhim (a.s.), putlara tapan bir topluluğa gönderilmiştir. Körcâhiliyeye karşı ona tam bağlılığın gösterilmesi için ona inanmak ve onunla beraber olmak gerekir. Kur'ân müminlerin İbrâhim'le beraberliğini en güzel ifadeyle zikretmiş, kıyamet gününe kadar müminler için onları ve Allah'ın dostu İbrâhim'i örnek göstermiştir. Nitekim Mümtehine sûresinde yer alan bir âyette şöyle buyurulmaktadır:

﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَاءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنْتَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾

“İbrâhim’de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine, “Biz sizden ve Allah’ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir.” demişlerdi. Yalnız İbrâhim’in, babasına, “Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah’tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez.” sözü başka. Onlar şöyle dediler: “Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır.”²⁸⁵

Kurtubî sözü geçen âyeti şöyle açıklamıştır:

Ey müminler! İbrâhim’de ve onunla birlikte bulunan müminlerde sizin için güzel bir liderlik ve size faydalı örnek vardır. Çünkü size hanif olarak İbrâhim’in dinine tâbi olmanız emredilmiştir. İbrâhim ve onunla beraber olan müminler, müşrik

²⁸³ Bkz. el-Enbiyâ, 21/51-71.

²⁸⁴ Bkz. Abdülkerim Zeydân, a.g.e., I/191-192.

²⁸⁵ el-Mümtehine, 60/4.

kavimlerinden ve Allah'ı bırakıp taptıklarından uzak olduklarını söylemiş, "Sizi tanımıyoruz. Sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir." demişlerdi. Sadece Allah'a iman ederseniz, düşmanlık ve nefret sona erecek, şefkat ve bağlılığa dönüşecektir. Ey müminler! İbrâhim'in (a.s.) babasına dua etmesi dışında, iman etme ve birleme hususunda ve bunun gereklerini yerine getirme konusunda İbrâhim ve onunla beraber olanlarda sizin için iyi bir örnek vardır. İbrâhim'in babasına dua etmesi, takip edilecek bir sünnet değil, babasının Allah'a iman ettiğine dair vaadinden kaynaklanıyordu. Babası iman etmeden ve inat ederek öldüğünde, babasının Allah'ı inkâr ve düşmanlık etmeye devam ettiği hususu, İbrâhim (a.s.) için zahir oldu. O da bundan beri olduğunu söyledi ve ona dua etmeyi bıraktı. Ey müminler! Allah'a çağırıp O'na tevekkül ettiklerinde, O'na döndüklerinde, acz ve kusurlarını itiraf ettiklerinde İbrâhim (a.s.) ve beraberindekilerde, sizin için güzel bir örnek vardır. Onlar şöyle demişlerdi: "Ey Rabbimiz! Sana tevekkül ettik." Yani bize faydalı olacak şeyleri celbetme ve zararlı olanları defetme hususunda sana dayandık ve güvendik.²⁸⁶

Allah, müminlerin İbrâhim (a.s.) ile olan birlikteliklerini, peygamberlerle sâdik birlikteliğe örnek olarak zikretmiştir. Allah Teâlâ, müminlerin sadece kendisine ibadet etmeleri, kendisine ve Rasûlü'ne bağlı kalmaları için onları örnek göstermiştir.

3.1.2.7. Mûsâ (a.s.) ve Hârûn (a.s.) ile Olan Beraberlik

Mısır Firavun'u, Mısır topraklarında kibirlenmiş, zorbalık yapmış, zulümde ileri gitmiş ve hizmeti için Mısır halkını sınıflara ayırmıştı. Yusuf (a.s.) zamanında Kenan'dan oraya göçen İsrâiloğulları zayıflamıştı. Firavun, sayılarını azaltmak ve onları zayıflatmak için onlara işkence edip oğullarını öldürüyor, kadınlarını hayatta tutuyordu. İlâhlık ve rablik iddiasında bulunuyor ve insanları köleleştiriyordu.²⁸⁷ Ona yardım eden ve istediğini uygulayan vezirleri, yardımcıları ve askerleri vardı. Azgınlık ediyor ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlardı. Zâlim bir kavim idiler. Bu yüzden Allah Teâlâ, sadece kendisine ibadet etmeye davet etmesi ve

²⁸⁶ Bkz. Kurtubî, **a.g.e.**, X, 401.

²⁸⁷ Bkz. Zemahşerî, **a.g.e.**, III, 391-392.

İsrâiloğulları'nı serbest bırakıp eziyet etmemesi için Mûsâ'yı (a.s.) Firavun'a ve kavmine gönderdi.²⁸⁸

Mûsâ'nın (a.s.) davetinin başlangıcından itibaren, beraberlik çok açıktı. Allah Teâlâ, Mûsâ'yı (a.s.) Firavun'a ve kavmine gönderdiğinde, ondan sadece Allah'a ibadet etmesini, şeriatine uyacak ve bununla Firavun'un ve kavminin beraberliğinden ayrılacak yeni bir müslüman ümmet inşa etmek için İsrâiloğulları'nı kölelikten azat etmesini ve onları kendisiyle göndermesini istedi. Allah, Mûsâ (a.s.) ve Hârûn'a (a.s.) seslendiğinde Firavun'dan istediği şeyin kaynağını belirterek şöyle dedi:

﴿فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بَيِّنَاتٍ مِّن رَّبِّكَ وَالسَّلَامُ

عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ﴾

“Ona gidin ve şöyle deyin: “Şüphesiz biz Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını (serbest bırak ve) bizimle gönder. Onlara işkence etme. Sana Rabbinin katından bir mûcize getirdik. Selam, doğru yola uyanlara olsun.”²⁸⁹

Bu âyette Mûsâ (a.s.) ve Hârûn'un (a.s.) Firavun'dan sadece İsrâiloğulları'nın serbest bırakılması talebi zikredilmiştir. Tâhir b. Âşûr bunu şu şekilde açıklıyor:

Bu da Mûsâ'nın (a.s.) İsrâiloğulları'nı kurtararak kendilerine uygun, bağımsızlık ve iktidarlarını tesis edecek şeriatı yayarak bağımsız bir ümmet oluşturmak için gönderildiğini, Kıptilere şeriatı tebliğ için gönderilmediğini göstermektedir. Bununla birlikte Mûsâ (a.s.), Firavun ve kavmini, tevhide davet etti. Çünkü aralarındaki kötülüğü değiştirmesi gerekiyordu. Ayrıca onun tevhidi kabul etmesi, İsrâiloğulları'nın serbest bırakılması talebine olumlu cevap vermesinin bir yoluyla.²⁹⁰

Bu beraberlik, tâbi olma ve müslüman bir ümmet oluşturma beraberliğidir. Mûsâ (a.s.) ve Hârûn'un (a.s.) Firavun'a yaptıkları davet, iki şeyi içeriyordu: Allah'a ve O'nun birliğine inanma daveti ile İsrâiloğulları'nın kölelikten kurtarılması, onlara işkence edilmemesi ve onları şehir ve diğer şeylerin inşasında dayanamayacakları zor

²⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkerim Zeydân, **a.g.e.**, I, 303-305.

²⁸⁹ Tâhâ, 20/47.

²⁹⁰ İbn Âşûr, **a.g.e.**, XVI, 229.

işlerde çalıştırılmaması talebi.²⁹¹ Bu durum, Mûsâ'nın (a.s.) Firavun'a yaptığı davette açıkça görülmektedir. Aynı şekilde Firavun'un, Mûsâ'nın (a.s.) davetini kibir ve zorbalıkla reddetmesinde de bu durum görülmektedir. Allah, içinde oldukları halden dönmeleri ve iman etmeleri için azap olarak onlara tufan, çekirge, ürün güvesi (haşerât), kurbağalar ve kan gönderdi.²⁹² Onlara azap gelince de şöyle dediler:

﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِن كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ

وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ تَبِيَّ إِسْرَائِيلَ﴾

“Üzerlerine azap çökünce, “Ey Mûsâ! Rabbinin sana verdiği söz uyarınca bizim için dua et. Eğer azabı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve İsrailoğulları'nı seninle birlikte elbette göndereceğiz.” dediler.”²⁹³

Allah onlardan azabı kaldırıncaya yeniden küfür, zulüm ve zorbalığa geri döndüler ve **“Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın.”²⁹⁴** dediler. Bu şekilde müminlerin iki özelliği olan beraberlik ve imanı bir arada zikrettiler. Bu beraberlik, öneminden dolayı tekrar edilmiştir. Allah Teâlâ, bu beraberliği, Mûsâ (a.s.) ve beraberindeki İsrâiloğulları'nın kendi keremi ile kurtuluşunu anlatırken zikretmekte ve **“Mûsâ ve beraberindekilerin hepsini kurtardık.”²⁹⁵** demektedir.

3.1.2.8. Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) ile Olan Beraberlik

Dâvûd ve Süleyman (a.s.), Ya'kûb b. İshak b. İbrâhim'in (a.s.) zürriyetinden gelmektedir. Allah onları Mûsâ'dan (a.s.) uzun bir zaman sonra İsrâiloğulları'na gönderdi ve onlarda hükümdarlık ve peygamberliği birleştirdi. Dâvûd (a.s.), İsrâiloğulları'nın kralı Talût'un ölümünden sonra kral oldu.²⁹⁶ Süleyman, krallık ve peygamberliği babası Dâvûd'dan (a.s.) miras aldı. Bu durum Neml sûresinin 16. âyetinde şöyle anlatılmaktadır: **“Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve, “Ey insanlar,**

²⁹¹ Bkz. Kurtubî, a.g.e., XIV, 69.

²⁹² el-A'râf, 7/133.

²⁹³ el-A'râf, 7/134.

²⁹⁴ el-Mü'min, 40/25.

²⁹⁵ eş-Şuarâ, 36/65.

²⁹⁶ Bkz. İbn Kesîr, a.g.e., I, 669.

bize kuş dili öğretildi ve bize herşey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur” dedi.”²⁹⁷

Kurtubî, söz konusu âyetin tefsirinde şu açıklamada bulunmuştur:

Allah, Dâvûd’a verdiği hikmet ve peygamberlikten dolayı çocukları arasından Süleyman’ı seçti ve lütfundan ona, kendisinden sonra kimsenin sahip olamayacağı bir mülk ihsan etti. İbn Atıyye şöyle demiştir: “Dâvûd (a.s.), İsrâiloğulları’ndan olup kral idi. Hz. Süleyman, babasının ölümünden sonra onun hükümdarlığı ve peygamberliği miras aldı. Bu yüzden ona miras denildi.”²⁹⁸ Mukâtil de şöyle demiştir: “Süleyman (a.s.), Dâvûd’dan (a.s.) daha büyük bir kraldı ve ondan daha iyi hüküm veriyordu.” Başka âlimler ise hiçbir peygamberin onun mülkünün ulaştığı noktaya ulaşamadığını, çünkü Allah Teâlâ’nın insanları, cinleri, kuşları ve hayvanları onun emrine verdiğini, hiç kimseye vermediğini ona ihsan ettiğini, babasından hükümdarlık ve nübüvveti miras aldığını söylemişlerdir.²⁹⁹

Bu nedenle müminlerin, en başından yani Dâvûd (a.s.) ve Süleyman’ın (a.s.) peygamberlikleri zamanında onlarla beraber oldukları söylenebilir. Kur’ân-ı Kerîm, Dâvûd’la beraberliği, önceki beraberliklerden daha geniş olarak zikretmiştir. Bu beraberlik, beşer dışındaki mahlûkât ile olan, dağların ve kuşların, Allah’ı tesbih ve ona yönelmede onunla beraber olmasıdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَآلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ﴾

“Andolsun, Dâvûd’a tarafımızdan bir lütuf verdik. "Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tesbih edin” dedik.”³⁰⁰

İbn Kesîr âyetin tefsirinde şöyle diyor:

“Allah Teâlâ, kulu ve rasûlü Dâvûd’a (a.s.) apaçık fazlundan verdiği nimetleri haber vermektedir. Allah onda hükümdarlık ve peygamberliği birleştirmiş, sayısı çok donanımlı askerler vermiştir. Bunun yanında çok güzel bir ses vermiştir ki zikrettiğinde yüce dağlar, gökte uçmakta olan havadaki kuşlar onunla birlikte tesbih

²⁹⁷ en-Neml, 27/16.

²⁹⁸ İbn Atıyye, a.g.e., IV, 253.

²⁹⁹ Bkz. Kurtubî, a.g.e., XVI, 113; İbn Kesîr, a.g.e., VI, 182.

³⁰⁰ Sebe’, 34/10.

eder, çeşitli dillerle ona cevap verirdi. Sahîh'te geçen bir rivayete göre Allah'ın Rasûlü (s.a.v), geceleyin Kur'ân okuyan Ebu Mûsâ el-Eş'arî'nin sesini işittiğinde **“Buna, Âl-i Dâvûd’un mizmarlarından biri verilmiştir.”**³⁰¹ demiştir.³⁰²

Bu beraberlikte dağların ve kuşların Dâvûd (a.s.) ile birlikte Allah'ı tesbih ve hamd ettiği ifade edilmektedir. Burada kasıt, onların Allah Teâlâ'yı övmek ve yüceltmek hususunda Allah'ın bildiği bir şekilde onunla beraberlikti. Çünkü O'nu hamd ve tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat biz onun tesbihini anlayamayız.³⁰³

Süleyman'ın (a.s.) beraberliği ise Sebe Kraliçesi Belkıs'ın Süleyman'ın (a.s.) davetine teslim olup müslüman ve ona tâbi olması kıssasında geçmektedir. Sebe melikesi güçlüydü, büyük bir ordusu, geniş bir mülkü ve büyük bir gücü, müreffeh bir devleti vardı. Bu nedenle Süleyman (a.s.), onları İslâm'a davet ettiğinde onunla beraber olmaktan kaçınmaları bekleniyordu. Süleyman (a.s.), Sebe Kraliçesi'ni İslâm'ı kabul etmeye, sadece Allah'a ibadet etmeye ve Allah'ın dininde ona tâbi olmaya çağırdı.³⁰⁴ O ve halkı kâfirdi. Bu yüzden Belkıs, Süleyman'ın (a.s.) davetini kabul etmek veya reddetmek hususunda halkına danıştı. Sonunda onunla savaşmamaya karar verdiler. Belkıs Süleyman'ın yanına geldiğinde bazı mucizelere şahit oldu, müslüman olarak davetini kabul etti³⁰⁵ ve:

﴿قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

“Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmetmiştim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.”³⁰⁶ dedi.

Sebe Kraliçesi, müslüman olup Süleyman'ın yanında olduğunu, yani onun takipçisi olduğunu, dininde ve hükmünde ona tâbi olduğunu ilan etti. Bu kelimedede, dinin bütün mânalarını toplayarak daha sonra Süleyman'dan (a.s.) şeriat ve ahkâmı

³⁰¹ Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 31; Müslim, *Salatü'l-Müsâfirîn*, 34.

³⁰² İbn Kesîr, *a.g.e.*, VI, 497.

³⁰³ “Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. Her şey O'nu hamd ile tesbih eder. Ancak, siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, hafîm'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır.” (el-İsrâ, 17/44) âyetine işaret etmektedir.

³⁰⁴ en-Neml, 27/ 24.

³⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Âşûr, *a.g.e.*, XIX, 275-277.

³⁰⁶ en-Neml, 27/44.

öğrenmeye kastetti.³⁰⁷ Bu nedenle sadece müslüman olduğunu ilân etmekle kalmadı, aynı zamanda Süleyman (a.s.) ile beraberliğini belirtmesi için onu beraberlik ile birlikte zikretti. Bu beraberlik, tâbi olma beraberliğidir.

3.1.2.9. İsa (a.s.) ile Olan Beraberlik

Kur’ân-ı Kerîm’de İsa’nın (a.s.) tâbileri, “**ma’iyyet-beraberlik**” kelimesi yerine beraberliğin taşıdığı anlamlarından biri sayılan “**havâri/ensâr**”³⁰⁸ lafzıyla zikredilmiştir. İsrâiloğulları’ndan bir topluluk, ona iman etmiş, onu destekleyip yardım etmiş ve onunla indirilen nura uymuşlardı. Âl-i İmrân sûresinin 52. âyetinde bu durumdan şöyle bahsedilmektedir:

﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ

وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾

“İsa onların inkarlarını sezince, “Allah yolunda yardımcıları kim?” dedi. Havariler, “Biziz Allah yolunun yardımcıları. Allah’a iman ettik. Şahit ol, biz müslümanlarız” dediler.”³⁰⁹ Sonra Havâriiler **“Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber’e uyduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz.”** diye dua ettiler.³¹⁰

Hâzin söz konusu âyetin açıklamasında şöyle diyor:

Havâriiler, İsa’nın müslüman olduklarına şahitlik etmesinden sonra şöyle dediler: “Rabbimiz! İsa’ya (a.s.) indirdiğin kitabına iman ettik ve ona tâbi olduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz.” Yani senin Peygamberlerine sıdk ile şahitlik yapan, emrine ve nehyine uyan bizlerin isimlerini onların isimleriyle beraber yaz, onlara ikram ettiğin şeylerde bizi onların arasına kat ve onlarla beraber kıl.” Bu da Havarilerin, aralarında olmak istedikleri şâhitlerin, daha fazla iyiliğe mazhar olmalarını gerektirmektedir. Bu nedenle İbn Abbas (r.a.), “Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz.” âyeti hakkında şöyle demiştir: “Yani

³⁰⁷ İbn Âşûr, a.g.e., XIX, 277.

³⁰⁸ Müfessirler, bu topluluğun neden havâriiler olarak adlandırıldığı hususunda ihtilaf etmişlerdir. En doğru mâna, “havâri” kelimesinin “yardım eden” anlamında olmasıdır. Bkz. İbn Kesir, a.g.e., II, 46.

³⁰⁹ Âl-i İmrân, 3/52.

³¹⁰ Âl-i İmrân, 3/53.

*Muhammed (s.a.v.) ve ümmeti ile birlikte eyle. Çünkü bu fazilet onlara has kılınmıştır. Onlar, tebliğde peygamberlere şahit olmuşlardır.” Bir görüşe göre şahitler, peygamberler demektir. Çünkü her peygamber, ümmetinin şahididir.*³¹¹

3.1.2.10. Muhammed (s.a.v.) ile Olan Beraberlik

Kur’ân-ı Kerîm’de müminlerin Peygamber efendimiz Muhammed (s.a.v.) ile birlikteliği çok detaylı bir şekilde zikredilmiştir. Çünkü o, peygamberlerin sonuncusu, daveti de ilâhî davetlerin özüdür. Önceki peygamberlerin beraberliği, Rasûlullah’ı (s.a.v.) ve müminleri teselli etmek ve takviye etmek için zikredilmiştir.³¹²

Müminlerin Muhammed (s.a.v.) ile beraberliğini mutlak ve mukayyet olmak üzere iki şekilde anlamak mümkündür.

Müminlerin onunla beraberliği, din ve tebliğ meselelerinde onun yanında olmaları anlamına gelir. Bu beraberlik, müminlerin sadece Allah’a ibadet ve müşriklerin karşısında dik duran müslüman bir toplum ve ümmet inşa etmeleri için gereklidir. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) şirkin toplumu sardığı ve ilâhî metottan uzaklaşdığı bir zamanda gönderilmiştir. Müşrikler, Peygamber’in (s.a.v.) davetini kabul etmediler, insanların onun çağrısını kabul etmelerini ve müslüman bir toplum inşa etmesini önlemek için karşı çıktılar. Kur’ân-ı Kerîm bu beraberliği bir ilâhî teklif olarak zikretmiş ve peygamberin yanında olan kişileri övmüştür. Dolayısıyla bu beraberlik teklif ve övgü makamında olan bir beraberliktir.

a) Teklif makamında beraberlik

Yüce Allah, Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte olanlardan bahsetmiş ve onları ilâhî daveti taşımaya ortak yapmıştır. Bu beraberlik, **“Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar.”**³¹³ âyetinde olduğu gibi genel olarak davette beraberliktir. Yani bunun mânası; “Ey Muhammed! Sen ve seninle beraber olanlar, istikamet, itikat, amel ve Kur’ân-ı Kerîm’in ibadet ve

³¹¹ Bkz. Hâzin, **a.g.e.**, I, 250. Mefhûmî tercüme yapılarak alıntı yapılmıştır.

³¹² Bkz. Abdüssettâr Fethullah Saîd, **a.g.e.**, s. 151.

³¹³ Hûd, 11/112.

muamelat konularındaki emirlerinin yolundan ayrılmayın ve buna devam edin.”³¹⁴
demektir.

b) Övgü ve yüceltme makamında zikredilmiş beraberlik

Allah Teâlâ, İslâm'ın çağrısını taşımada Peygamber (s.a.v.) ile birlikte olanları övmüş, onunla beraber olduklarını zikrettikten sonra faziletlerini şöyle sıralamıştır:

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سَوْفِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾

“Muhammed, Allah’ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde halinde, Allah’tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat’ta ve İncil’de anlatılan durumlarıdır.”³¹⁵

Allah Teâlâ, hak dini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidâyet ve İslâm diniyle gönderdiğini belirttikten sonra Peygamber’in yani Muhammed (s.a.v.) ile kendilerine gönderildiği kişilerin durumunu zikretmiştir. Onları, kendilerinden sonrakiler için örnek olacak çok güzel ifadelerle övmüştür. Onlar, bu hasletlerle diğer insanları idare etmiş, devletleri fethetmiş ve dünyanın dizginini ele geçirmişlerdir. Bu hasletlerin zikredilmesi, Rasûlullah’ın (s.a.v.) ashabını övmek amacını taşımaktadır. Onunla beraber olmaları ise “*Sizinle beraberim.*” âyetinde olduğu gibi itaat ve destekte tam beraberliktir. Ashabıyla, ilk olarak Hudeybiye’deki sahabiler kastedilmiş olsa da sadece onlar değil, bütün ashabı kastedilmiştir. Onlar, Allah’a söz verdikleri hususta sâdik olmakla tarif edilmişlerdir.³¹⁶

Müminlerin Peygamber (s.a.v.) ile teklif ve övgü makamındaki beraberliklerinin yanı sıra bir de özel durumlardaki beraberlikleri söz konusudur.

³¹⁴ Bkz. Vehbe ez-Zuhaylî, a.g.e., II/1079.

³¹⁵ el-Feth, 48/29.

³¹⁶ Bkz. İbn Âşûr, a.g.e., XXVI, 203.

c) Özel durumlarda beraberlik

Peygamber’le (s.a.v.) özel beraberlik, dinî meseleler ile ilgili olup müminlerin ibadet veya hicret ve cihad hususunda onunla beraber olmalarıdır. Peygamberimiz’le (s.a.v.) hususî beraberlik, bazen öneminden dolayı, bazen de bu beraberliğin bazı hükümlerini açıklamak amacıyla zikredilmiştir.

Peygamber (s.a.v.) ile olan beraberlik, davet, hicret ve cihat konularında zikredilmektedir. Örneğin, namazdaki beraberlik, korku namazı ve kılınış şekli anlatılırken zikredilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ﴾

“(Ey Muhammed!) Cephede sen de onların (müminlerin) arasında bulunup da onlara namaz kıldırдыңın vakit, içlerinden bir kısmı seninle beraber namaza dursun. Silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secdeye vardıklarında (bir rekat kıldıklarında) arkanıza (düşman karşısına) geçsinler. Sonra o namaz kılmamış olan diğer kısım gelsin, seninle beraber kılınsınlar ve ihtiyatlı bulunsunlar, silahlarını yanlarına alsınlar.”³¹⁷

Hicret ve cihadda Peygamber (s.a.v.) ile beraberlik, en yüce beraberliklerden birisidir. Hz. Ebû Bekir (r.a.) kendisiyle birlikte hicret etmiş, ondan önce ve sonra ashabı hicret etmiştir. Allah Teâlâ, öneminin yanı sıra iman, tâbi olmak, yardım ve destek vermekle Hz. Peygamber (s.a.v.) ile beraber oldukları için onları bu vasıfla anmıştır. İman edip hicret edenlerden sonra iman edip hicret edenler ve onlarla beraber cihad edenler de iman ve tâbi olmada onlara katılmışlardır.³¹⁸ Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ﴾

“Daha sonra iman edip hicret eden ve sizinle birlikte cihad edenlere gelince, işte onlar da sizdendir.”³¹⁹

³¹⁷ en-Nisâ, 4/102.

³¹⁸ Bkz. Kurtubî, a.g.e., X, 89.

³¹⁹ el-Enfâl, 8/75.

Peygamber efendimizle (s.a.v.) olan beraberlikler arasında en fazla zikredilen, düşmanla savaşmada beraberliktir. Çünkü savaş meydanı, samimî bir beraberliği, kararlılığı ve kişilerin birbirine tam anlamıyla kenetlenmesini gerektirir. Gerçek olmayan beraberliğin bir faydası yoktur. Münafıkların yalan beraberliği de burada ortaya çıkar. Bu yüzden Allah Teâlâ, münafıkların beraberliğini yerdikten ve yalanlarını ortaya çıkardıktan sonra cihadda kendisiyle birlikte olan sâdık müminleri övmüş ve onlara hayır ve necât vaat etmiştir. Nitekim âyette şöyle buyurulmaktadır:

﴿لَكِنَّ الرَّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ

الْمُقْلِحُونَ﴾

“Fakat peygamber ve beraberindeki müminler, mallarıyla, canlarıyla cihat ettiler. Bütün hayırlar işte bunlarındır. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”³²⁰

Kararlılık, sadakat ve metanet gerektiren cihadın yüceliğinden ve savaşta gevşeklik ve hıyanetin büyük kayıplara ve vahim sonuçlara sebep olmasından dolayı Cenab-ı Hakk, Hz. Peygamber’e (s.a.v.), Tebuk Savaşı’nda kendisini yüz üstü bırakan münafıklara bu büyük meselede kendisiyle savaşa çıkmamalarını söylemesini emretmiş, onları bu beraberlikten mahrum bırakarak cezalandırmıştır. İlgili âyette şöyle buyurulmuştur:

﴿فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا

إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوْلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ﴾

“Eğer (bundan böyle) Allah seni onlardan bir zümrenin yanına döndürür de, onlar (sefere) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: "Artık siz benimle birlikte ebediyyen çıkmayacak ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız. Çünkü siz baştan yerinizde oturup kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalan (kadın ve çocuk)larla birlikte oturun.”³²¹

³²⁰ et-Tevbe, 9/88.

³²¹ et-Tevbe, 9/83.

3.1.2.11. Peygamberlerle Beraberliğin Edeþ ve Hükümleri

Allah Teâlâ, peygamberle birlikte olan müminlerin durumlarını düzenlemek ve onlarla olan ilişkilerinde uymaları riayet etmeleri için bu beraberliğin bazı hükümlerini, edeplerini ve kurallarını açıklamıştır. Örneğin, Nûr sûresinin 62. âyetinde,

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذَنَ لِمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرُ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

“Müminler ancak Allah’a ve peygamberine inanan, onunla beraber toplumu ilgilendiren bir iş üzerindeyken ondan izin almadan çekip gitmeyen kimselerdir. Senden izin isteyenler var ya, işte onlar Allah’a ve Rasûlüne iman eden kimselerdir. O halde bazı işlerini görmek için senden izin isterlerse, içlerinden dilediğine izin ver ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Süphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”³²²

Yani Allah’a ve Rasûlü’ne tam mânasıyla iman eden sâdık müminler, katılmalarını gerektiren ortak bir meselede Rasûlullah ile birlikte olduklarında, ayrılmak veya gitmek için ondan izin almadıkça ondan ayrılmamakta ve uzaklaşmamaktadırlar. Çünkü bu izin isteme, imanlarının güçlü oluşunun ve onların peygamberlerine karşı olan güzel edeplerinin delilidir. Sonra Allah Teâlâ, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hitaben âyetin sonunda şöyle buyurmuştur: **“Onlar için Allah’tan af dile.”**Çünkü izin istemek, güçlü bir mazeret olsa bile, dünyalık bir işi, âhiret işinin önüne geçirmek gibi bir kusur barındırmaktadır.³²³

Bu âyet, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hususî beraberliğini, hüküm ve edeplerini içermekte, ashaba peygamberleri ve önemli konularda ülü’l-emr ile beraberliğin edeplerini öğretmektedir. Ayrıca müminlere, hayır ve iyilik önderleriyle beraberliklerinde nasıl davranacaklarını öğretmektedir. Bu beraberlik, belirli bir metoda bağlı kalmayı gerektirmekte ve ondan ayrılmaya izin vermemektedir. Hatta zorunlu hallerde kişisel konularla ilgilenmek için liderden izin alınmalıdır.

³²² en-Nûr, 24/62.

³²³ Bkz. Âlûsî, a.g.e., IX, 413; Tantâvî, a.g.e., X, 159.

Peygamber ve sâlih kimselerle beraberlik Allah'ın bir lütfudur. Peygamberle (s.a.v.) beraberlik, sadece bu dünyada müslüman bir toplum inşa etmek için şer'î bir vazife olması açısından zikredilmemiştir. Bunun yanında Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmenin mükâfatı olarak zikredilmiştir. Yani,

﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ

وَحَسَنٌ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾

“Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.”³²⁴ âyetinde ifade edildiği gibi bu dünyadaki beraberliklerinin mükâfatı da zikredilmiştir. Onlar, aynı yerde ve cennette onlarla birliktedirler. Onları görmekten ve onlarla birlikte olmaktan lezzet alacaklardır. Derece olarak eşit değiller çünkü birbirlerinden farklıdırlar. Fakat dünyada tâbi oldukları ve uydukları için birbirlerini ziyaret ederler.³²⁵

Müfessirler, bu âyetin, Rasûlullah'ı (s.a.v.) çok sevmeleri sebebiyle âhirette onu görememekten korktukları için hüznülenen bazı sahâbîler hakkında indirildiğini belirtmektedirler. Saîd b. Cübeyr'den (r.a.) rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

*Ensâr'dan bir adam, üzüntülü bir şekilde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldi. Allah'ın Rasûlü (s.a.v.), “Ey falanca! Niye üzgünsün?” diye sordu. Adam, “Ey Allah'ın nebisi! Düşündüğüm bir şeyden dolayı.” dedi. Peygamber efendimiz (s.a.v.), “Nedir o?” diye sorduğunda adam şöyle dedi: “Sana gelip gidiyoruz yüzüne bakıyor ve seninle oturuyoruz. Yarın diğer peygamberlerin yanına alındığında sana nasıl ulaşacağız?” Rasûlullah (s.a.v.) bir süre cevap vermedi. Sonra Cebrâil ona şu âyeti getirdi: “**Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle***

³²⁴ en-Nisâ, 4/69.

³²⁵ Bkz. Kurtubî, a.g.e., VII, 449; İbn Kesîr, a.g.e., II, 353.

birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.³²⁶ *Peygamber (s.a.v.) de ona birisini gönderdi ve müjdeyi verdi.*³²⁷

Bu âyet, müminlerin cennette peygamberler, siddıklar, şehitler ve sâlihlerle birlikteliklerinin, bu dünyada onlarla olan beraberlikleri ve onlara olan sevgileri nedeniyle Allah'tan gelen bir sonuç ve mükâfat olduğunu göstermektedir. Çünkü sevgili ile buluşmak, Allah'ın en büyük nimetlerinden biri olup hiçbir şeyin ona denk gelmediği bir tatlılıktır. Bu, Allah'ın dilediğine bahşettiği bir lüftüdür. Bu, sâdik müminin bu dünyada gerçek müminlerle birlikte olmayı ve âhirette peygamberler, siddıklar, şehitler ve sâlihlerle haşr olmayı temenni ettikleri son noktadır. Onlar ne güzel arkadaşlardır.

İşte ne kadar fedakârlık yapmaları gerekirse gereksin dünya ve âhirette Peygamber (s.a.v.) ile birlikte olmak ashabının dileği idi. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte olmak için vatanlarını, mallarını ve akrabalarını feda ettiler. Âhirette onunla birlikte olmayı da diliyorlardı. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) tarafından nakledildiğine göre; bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek "*Ey Allah'ın Rasûlü! Bir topluluğu seven fakat onlara yetişemeyen biri hakkında ne buyurursunuz?*" dedi. Peygamber (s.a.v.) de: "***Kişi, sevdiği ile beraberdir.***" cevabını verdi.³²⁸

Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre; bir gün bir adam, Peygamber efendimize (s.a.v.) gelerek kıyametin ne zaman kopacağını sordu. Peygamber (s.a.v.), "***Kıyamet için ne hazırladın?***" buyurdu. O adam, "*Hiçbir şey. Ancak ben Allah ve Rasûlü'nü seviyorum.*" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), "***Sen sevdiğinle beraber olacaksın.***" buyurdu. Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle dedi: "Hiçbir şey bizi Allâh'ın Nebîsi'nin "***Sen sevdiğinle beraberisin.***" sözü kadar sevindirmemiştir. İşte ben de Allâh'ı, O'nun Rasûlü'nü, Ebû Bekir'i ve Ömer'i seviyorum ve her ne kadar onların yaptıkları amelleri yapamadıysam da onlarla beraber olmayı umuyorum."³²⁹

³²⁶ en-Nisâ, 4/69.

³²⁷ Taberî, **a.g.e.**, VII, 213. Âyetin sebab-i nüzulü hakkında sahâbeden çok sayıda rivayet vardır. Hepsi bu mâna etrafında dönmektedir.

³²⁸ Buhârî, *Edeb*, 96; Müslim, *el-Birr*, 50.

³²⁹ Buhârî, *Ashâbü'n-Nebî*, 6; Müslim, *Birr*, 50.

3.1.3. Müminlerin Birbirleriyle Olan Beraberliği

Övülen ve emredilen beraberlik türlerinden biri de sâdik ve sâlih müminlerle beraberliktir. Sâlih müminlerle beraberlik, Kur'ân-ı Kerîm'de iki şekilde geçmektedir. Birincisi; Kur'ân-ı Kerîm'de müminlerle ve sâlihlerle mutlak beraberlik, mümin için şer'î ve şerefli bir görev olarak gelmektedir. Müslümanın akidesi, müminlerin yanında olmasını gerektirir. Mümin, inancının eksiksiz olması ve görevlerini doğru bir şekilde yerine getirmesi için, sâdik müminlerle ve müslüman toplumla kalp ve bedenle birlikte olmalıdır. Beden olarak müminlerle beraber olamasa bile kalp, duygu, itikat, fikir ve bağlılıkla onlarla beraber olmalıdır. Kur'ân'da birçok âyette, bu mâna açıklanmaktadır. Örneğin bir âyet-i kerîmede Allah Teâlâ, müminlere sâdik olmalarını ve sâdiklarla beraber olmalarını emrederek şöyle buyurmuştur: **“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.”**³³⁰

Muhammed Reşid Rıza âyetin tefsirinde şöyle demektedir:

*Ey iman edenler! Elinizden geldiğince Allah'ın emrettiği şeylere uyararak, yasakladığı ve mutlak olarak haram kıldığı şeyleri terk ederek Allah'ın azabından korkun. Günahlarını itiraf etmeyen ve yeminle destekleyen münafıklarla değil, sâdiklarla beraber olun. Ya da İbn Mes'ûd'un (r.a.) kıraatine göre “onlardan olun.” (Bu ifade bir tefsir de olabilir.) ... Abdullah b. Ömer (r.a.), “sâdiklarla beraber olun.” ifadesini, “Hazret-i Muhammed (s.a.v.) ve ashabı ile birlikte olun.” şeklinde tefsir etmiştir. Said b. Cübeyr ve Dahhâk ise “Ebû Bekir ve Ömer ile birlikte olun.” diye tefsir etmişlerdir. İbn Abbas ve Ebû Ca'fer ise “Ali ile birlikte olun.” diye tefsir etmiştir. Doğrusu, bunun genel olduğudur.*³³¹

Bu beraberlik, sâlihlerin dileğidir. Nitekim Hz. İsa'nın (a.s.) destekçileri, **“Rabbimiz! Senin indirdiğine iman ettik ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenlerle beraber yaz.”**³³² diyerek Allah'a dua etmişlerdir.³³³

³³⁰ et-Tevbe, 9/119.

³³¹ Bkz. Reşid Rıza, a.g.e., XI, 58.

³³² Âl-i İmrân, 3/53.

³³³ Benzeri Muhammed'in (s.a.v) davetini kabul edip İslâm'a giren Hristiyanların vasfı hakkında da gelmiştir. Allah Teâlâ onların diliyle şöyle buyurmuştur: **“Ey Rabbimiz! İnandık. Artık bizi şahitlerle (Muhammed'in ümmeti) ile beraber yaz” derler.**”el- Mâide, 5/83.

Onlar şöyle diyorlar: “İsimlerimizi, hakikate şahitlik eden, tevhidi kabul eden, peygamberini tasdik eden, emir ve yasaklarına uyanların isimleriyle beraber yaz. Bizi, lütfundan onlara ikram ettiğin şeylerde onlarla beraber kıl. Bizi onların safına kat. Seni inkâr eden, yolundan yüz çeviren, emir ve yasaklarına muhalefet edenlerden eyleme.” Allah Teâlâ, bununla kullarına, yollarından gitmeleri ve metodlarını takip edip onların ulaştığı ikram derecelerine ulaşmaları için sözlerinden ve fiillerinden razı olduklarının yolunu tarif etmektedir.³³⁴

Bu beraberlik, ibadet veya dini bir konuda müminlerin birbirleriyle olan beraberlikleridir. Dua, hac ve diğer birçok ibadet, müminler tarafından cemaatle eda edilir. Namaz, İslâm’daki en büyük ibadetlerden biridir ve müminlerin istenen beraberlikleri ve arzu edilen kardeşliklerinin güçlenmesi için cemaatle eda edilmesi istenmiştir. Allah, müminlere hitaben şöyle buyurmuştur:“**Namazı kılın, zekatı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin.**”³³⁵

3.1.4. Peygamberlerin ve Müminlerin Beraberliğinin Özeti ve Eğitime Katkısı

Peygamberlerle beraberlik, onlara iman etmek, onlarla beraber tebliğde bulunmak, onlara yardım etmek, onları desteklemek, dinlerine, şeriatlerine ve sünnetlerine yardım etmek demektir.

Peygamberlerle beraberlik, ilâhi bir emir, tebliğ vazifesi ve toplumsal bir gerekliliktir. Bu, peygamberlerin tebliğdeki sünnetlerinden biridir. Her peygamber, kavminden kendisine iman etmesini ve tebliğde onunla birlikte olmasını istemiştir.

Peygamberlerle beraberlik, dünya ve âhirette kurtuluş sebebidir. Allah’ın ceza olarak inkârcıları yok ettiği umumî azaptan kurtuluş, ancak peygamberlerle beraberlikle mümkündür. Bu, Allah’ın mahlûkatındaki sünnetlerinden birisidir. Allah, peygamberleri yalanladıkları için helâk ettiği her kavimde, elçilerini ve onlara iman edenleri kurtardığını zikretmektedir.

³³⁴ Bkz. Taberî, a.g.e., V, 445.

³³⁵ el-Bakara, 2/43.

Nûh (a.s.) hakkında şöyle buyurulmuştur:

“Derken kavmi onu yalanladı. Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk.”³³⁶

Hûd (a.s.) hakkında şöyle buyurulmuştur:

﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ﴾

“Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayan ve iman etmemiş olanların ise kökünü kestik.”³³⁷

Sâlih (a.s.) hakkında şöyle buyurulmuştur:

﴿فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِن خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ

الْعَزِيزُ﴾

“(Helâk) emrimiz geldiğinde Salih’i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”³³⁸

Şuayb (a.s.) hakkında şöyle buyurulmuştur:

﴿وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي

دِيَارِهِمْ جَاتِمِينَ﴾

“(Azap) emrimiz gelince, Şuayb’ı ve onunla birlikte iman edenleri, katımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri ise o korkunç (uğultulu) ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.”³³⁹

Mûsâ (a.s.) hakkında şöyle buyurulmuştur:

﴿وَأَنجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ﴾

³³⁶ el-A`râf, 7/64.

³³⁷ el-A`râf, 7/72.

³³⁸ Hûd, 11/66.

³³⁹ Hûd, 11/94.

“Mûsâ’yı ve beraberindekilerin hepsini kurtardık. Sonra ötekileri suda boğduk.”³⁴⁰

Peygamberler, onları ve yanlarındaki müminleri kurtarması için Allah’a dua etmişlerdir. Örneğin Nûh’un (a.s.) ağzından şöyle denilmektedir:

﴿فَافْتَحُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾

“Artık onlarla benim aramda sen hükmet. Beni ve benimle birlikte olan müminleri kurtar.”³⁴¹

Peygamberlerin beraberliğini terk etmek, gerçeklerin ortaya çıkacağı kıyamet gününde utanç, üzüntü ve pişmanlıktır. Yüce Allah’ın dediği gibi peygamberlerin beraberliğini, yollarını ve sünnetlerini terk eden kimse bunları yaşayacaktır. Nitekim âyette, **“O gün zâlim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırp şöyle diyecektir: “Ne olurdu ben de peygamberle beraber aynı yolu tutsaydım!”³⁴²**buyurulmaktadır.

Peygamberler ve onların yolunda gidenlerle beraberlik, küfür, zulüm, tuğyân ve fesat karşısında sabır, sonucu Allah’tan bekleme, cihat ve fedâkarlık gerektirir. Çünkü zâlimler ve hevalarına uyanlar, peygamberler ve onlarla birlikte olanlara karşı çıkmaktadırlar.

Müminlerin yanında olmak ve onlarla beraber olmak şer’î bir hükümdür. Gerçek mümin her zaman müminlerin yanında olup müslüman topluma asla ihanet etmez ve düşmanlarıyla beraber müslümanların aleyhine iş çevirmez.

Müttakîler, sabredenler ve iyilik yapanlar ile beraber olmak, dünya ve âhiretin saadeti olur. Onların beraberliğini terk etmek ise hüsrandır.

---

³⁴⁰ eş-Şuarâ, 26/65-66.

³⁴¹ eş-Şuarâ, 26/118.

³⁴² el-Furkân, 25/27.

3.2. KULLARIN ARASINDAKİ YASAKLANAN VE YERİLEN BERABERLİK

Kur'ân-ı Kerîm'de yerilen ve yasaklanan beraberlik, kâfirler, zâlimler ve münafıklarla olan beraberliktir. Bir müslümanın hayat koşullarında gayrimüslimlerin ve İslâm düşmanlarının yanında olması câiz değildir. Müminlerle beraberliğinde de sâdik olmalıdır. Allah Teâlâ, müttaki kullarına, bu tür beraberlikten kaçınmalarını emretmektedir. Çünkü bu, dünyada ve âhirette hüsrân sebebidir. Yerilen beraberliği, kâfirlerle, zâlimlerle ve münafıklarla beraberlik şeklinde üç açıdan ele almak mümkündür.

3.2.1. Kâfirlerle Beraberlik

Müminin kâfirle beraberliği yerilmiş ve yasaklanmıştır. Bu yasağa, Nûh'un (a.s.), kendisine iman edenlerle gemiye bindiğinde oğluna, **“Yavruçuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcularla birlikte olma!”**³⁴³ şeklinde seslenmesi örnek verilebilir. Bunun anlamı; "iman, ittiba ve gemiye binmekle bizimle ol, imanlarında ve peygambere düşmanlıklarında kâfirlerin yanında olma, yoksa onlarla birlikte helâk olursun,!" demektir.³⁴⁴

Allah Teâlâ, Hazret-i Muhammed'i (s.a.v.) ve ümmetini, Allah hakkında bâtil ve iftira atmada müşriklerle beraber olmaktan sakındırmıştır. Bu, kâfirlerin, Allah'ın kullarına helâl kıldığı bazı tayyibâtı haram kılmaları ve bu haramlığı Allah'a nisbet etmelerinden önce zikredilmiştir. Helâl ve haram kılmak, ulûhiyetin özelliklerinden biridir ve sadece Allah'a mahsustur. Hiç kimse, Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını da haram kılamaz ve kılma hakkı yoktur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

﴿قُلْ هَلْ أَهْلًا شُهَدَاءُكُمْ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ﴾

“De ki: “Haydi, Allah şunu haram kıldı” diye tanıklık yapacak şahitlerinizi getirin. Onlar şahitlik etseler de sen onlarla beraber şahitlik etme.”³⁴⁵

Taberî, bu âyetin tefsirinde şöyle demektedir:

³⁴³ Hûd, 11/42.

³⁴⁴ Konu "Nûh (a.s.) ile Olan Beraberlik" başlığın altında izah edildi

³⁴⁵ el-En'âm, 6/150.

“Eğer onlar, kendilerinin yasakladığı şeyi Allah’ın yasakladığını iddia eden şahitlerle gelirlerse **onlarla beraber şahitlik etme**. Çünkü onlar, Allah’a attıkları iftira hususunda yaptıkları şahitlikte yalancılar ve yalancı şahitlerdir. Allah Teâlâ, bu âyetle Peygamberine (s.a.v.) hitap ediyordu. Bununla birlikte kastedilen, onun ashabı ve müminlerdir.”³⁴⁶

Yani, "şahitliklerinde onlara teslim olma ve inanma. Çünkü eğer onlara inanırsan, onlarla birlikte şahitlik yapmış olur ve onlardan biri gibi olursun."³⁴⁷ Allah Teâlâ, onlara, eğer şahitlik ederlerse, şahitliklerinin bâtil olacağını ve kabul edilmeyeceğini, çünkü hevalarından bunu söylediklerini haber vermiştir.

Kâfirlerin birbirleriyle olan beraberlikleri de cennet ehlinin cehennemdekilere, cehenneme girme sebebini sormalarının zikredildiği yerde yerilmiştir. Kâfirler şöyle demektedirler: “**Bâtıla dalanlarla birlikte biz de dalardık.**”³⁴⁸

Cehennemde kâfirler, yalanlarında bâtil ehli ile beraber olduklarını ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) işi hususunda bâtıla dalanlarla birlikte kendilerinin de bâtıla daldığını itiraf ederler. Bâtil, o kâfirlerin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) kâhin, deli, şair ve sihirbaz demeleridir. “*Yani yalanlayanlarla beraber yalanlıyorduk.*” Katâde de şöyle demiştir: “*Sapıtan bir kimse her sapıtığında onunla beraber sapıttık.*”³⁴⁹

Onlara, bu azabın dört şeyden dolayı olduğunu söylediler: Namaz kılan müminlerle beraber değillerdi. Çünkü farz olduğuna inanmıyorlardı. Allah’tan mükafat almak için fakirleri doyurmuyorlardı ve onlara iyilik yapmıyorlardı. Hazret-i Muhammed’in (s.a.v.) işi ve daveti konusunda bâtıla dalanlarla birlikte bâtıla dalıyorlardı ve ceza gününe inanmıyorlardı.³⁵⁰

İşte bu âyetlerde açıkça ve diğer âyetlerde dolaylı olarak kâfirlerle beraber olma nehyedilmiştir. Yani Allah Teâlâ, kâfirleri onaylamayı, inançlarını ve bâtil

³⁴⁶ Bkz. Taberî, **a.g.e.**, IX, 654-655.

³⁴⁷ Bkz. Zemahşerî, **a.g.e.**, II, 77.

³⁴⁸ el-Müddessir, 74/45.

³⁴⁹ Kurtubî, **a.g.e.**, XXI, 398.

³⁵⁰ Bkz. Meragî, Ahmed b. Mustafa, **Tefsîru'l-Meragî**, Şeriketü ve matba'atu Mustafa el-Babî el-Halebî ve evlâduhu, Kahire, 1946, II, 140.

amellerini desteklemeyi yasaklamış ve yermiştir. Kâfirlerle beraberliğin nehyedilmesi, onların zulüm ve diğer kınanması gereken özelliklerine nazarıdır.

3.2.2. Zâlimlerle Beraber Olma

Yerilen ve yasaklanan beraberlik türlerinden biri de zâlimlerle beraberliktir. Allah Teâlâ, kullarını, zâlimlerle beraber olmaktan ve meclislerinde onlarla birlikte oturmaktan sakındırmıştır. Çünkü zulüm, Allah'ın nefret ettiği en çirkin ve en şenîf sıfatlardan biridir. Zâlimlerle beraber oturma yasağı ve bunun kötülenmesi, müşriklerin ve ateş ashabının sıfatlarının anlatıldığı üç âyette açıkça geçmektedir. Allah Teâlâ bunlardan birinde şöyle buyurmaktadır:

﴿وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ

الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

“Âyetlerimiz hakkında dedikoduya dalanları gördüğün vakit başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüz çevir, uzaklaş. Şayet şeytan sana unutturursa hatırladıktan sonra (kalk), o zâlimler grubu ile beraber oturma.”³⁵¹

Yüce Allah Peygamberine hitap ederken ümmetini de buna dahil etmektedir. Âyetin mânası, “Eğer müşriklerin âyetlerimizle alay ettiklerini, Kur’ân’a ve davete karşı geldiklerini görürsen, onlardan yüz çevir, onlara sırtını dön, onların yanından kalk ve başka bir şey konuşuncaya dek onlarla oturma. Eğer şeytan, âyetlerimizle alay etmeleri durumunda onlarla oturma yasağımızı ve onlardan yüz çevirme emrimizi sana unutturduysa, hatırladığında yanlarından kalk ve hatırladıktan sonra zâlimler topluluğu ile oturma!” şeklinde olup burada zikredilen “zulümlerinin” kelimesinin anlamı budur.³⁵²

Berberliğin ıstılah anlamlarından biri de tasvip ve destektir. Bu nedenle müminlerin kâfirler, münafıklar ve zâlimler ile beraber olmaları haramdır. Eğer beraberlik, sözlük anlamıyla kullanılıyorsa müminin bir sebepten dolayı onlarla aynı

³⁵¹ el-En’âm, 4/68.

³⁵² Taberî, a.g.e., IX, 313.

yerde olması ya da ıslah ve nasihat için onlarla oturması, herhangi bir boyutta yasak kapsamına girmez. Nitekim bir âyette,

﴿وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذَكَرُوا لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

“Allah’a karşı gelmekten sakınanlara, onların hesabından bir şey (sorumluluk) yoktur. Fakat üzerlerine düşen bir hatırlatmadır. Belki sakınırlar.”³⁵³ buyurulmuştur.

Sa’dî bu konuda şöyle diyor:

*“Bu nehiy ve tahrim, onlarla birlikte oturan ve Allah’ın gazabından korkmayanlar içindir. Bu kişiler, onların haram söz ve fiillerine ortak olmakta veya onlara ve inkârlarına karşı sessiz kalmaktadır. Eğer Allah’tan sakınarak onlara iyiliği emreder, onlardan çıkan kötülük ve sözden sakındırırsa şer ortadan kalkar ya da hafifleşir. Bunda ise hiçbir sakınca ya da günah yoktur.”*³⁵⁴

3.2.3. Münafıkların Beraberlik İddiaları

Allah Teâlâ, pek çok âyette münafıklarla beraberliği yermiş, ondan sakındırmış, onlarla beraberlik hususunda Rasûlü (s.a.v.) ve müminleri uyarılmış, hakikatini ortaya çıkarmış ve ayrıntılı olarak açıklamıştır. Ayrıca onların beraberliği, müminler için en tehlikeli beraberliklerdendir. Bu tür beraberlik, sakındırma, yerme ya da hakikatini anlatma gibi şekillerde çoğu âyetlerde açıkça zikredilmiştir.³⁵⁵

Allah Teâlâ Bakara sûresinde sâdık müminlerin iman etme, namaz kılma, zekât verme gibi vasıflarını açıkladıktan, kâfirlerin durumlarını ve sıfatlarını beyan ettikten sonra münafıkların yalancı beraberliğini açıklamıştır. AllahTeâlâ, münafıklardan ve onların iğrenç sıfatlarından bahsetmiş ardından şöyle buyurmuştur:

﴿وَإِذَا لَفُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ﴾

³⁵³ el-En’âm, 6/69.

³⁵⁴ Sa’dî, a.g.e., s. 260.

³⁵⁵ Bkz. el-Mâide, 5/53; en-Nisâ, 4/72, 140, 141; et-Tevbe, 9/42, 46, 83, 86, 87, 93; Ânkebût, 29/10; el-Hadîd 14; el-Haşr, 59/11, 12.

“İman edenlerle karşılaştıkları zaman, "İnandık" derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, "Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz" derler.”³⁵⁶

İşte münafıkların her zaman ve her yerde müminlerle hali budur. Müfessirler, âyette geçen münafık şeytanların kim olduğu ile ilgili farklı görüşler zikretmişlerdir. Bazıları onların kâfirlerin liderleri olduğunu söylerken bir kısmı ise yahudiler ve diğerlerinin arkadaşları olduklarını söylemiştir.³⁵⁷ Reşid Rıza, âyette geçen sıfatların ve hükümlerin sadece âyetin indiği asırdaki münafıklara değil, gelecek dönemlerin tüm münafıklarına yönelik olduğunu kaydetmiştir.³⁵⁸

Münafıklar, kâfirlerin dostluğu ve müslümanların arkadaşlığını birleştirmek istemişlerdir. Müslümanların yanına gittiklerinde “Biz, sizinleyiz.” deyip kendileri gibi olan kâfirlerin yanına gittiklerinde ise onlara bağlılık ve samimiyet göstermişlerdir. Her ne kadar bu iki şeyi birleştirmek istemişlerse de ikisinden de mahrum kalmışlardır.³⁵⁹

Münafıkların müminlerle beraberliği hakkında inen âyetlerin çoğu, düşmanla yüzleşmede münafıkların müminleri yüz üstü bırakmaları ve hıyanet etmelerinden bahseder. Münafıklar, müşriklerle ve yahudilerle işbirliği yaptılar, Rasûlullah (s.a.v.) ve müminlere tuzak kurdular. Âyetler, Rasûlullah (s.a.v.) ile müminleri, onların beraberliklerine itimat etmemeleri hususunda uyarmak için münafıkların beraberliğinin sahte olduğunu belirtmektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾

“Onlar sizi gözetleyip duran kimselerdir. Eğer Allah tarafından size bir fetih (zafer) nasip olursa, "Biz sizinle beraber değil miydik?" derler. Şayet kâfirlerin (zaferden) bir payı olursa, "Size üstünlük sağlayıp sizi müminlerden

³⁵⁶ el-Bakara, 2/14.

³⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kesîr, a.g.e., I, 183.

³⁵⁸ Bkz. Reşid Rızâ, a.g.e., 1, 137.

³⁵⁹ Kuşeyrî, a.g.e., I, 64.

korumadık mı?" derler. Allah, kıyamet günü aranızda hükmünü verecektir. Allah, müminlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir."³⁶⁰

Bu âyet, münafıklar hakkında inmiştir ve mânası şu şekildedir: Başınıza gelecek iyilik ve kötülüğü beklerler. **Eğer Allah tarafından size bir fetih (zafer) nasip olursa**, yani düşmanlarınıza karşı bir fetih ve onlardan aldığınız bir ganimet olursa, münafıklar **"Biz sizinle beraber değil miydik?"**, yani olay ve fetihle sizinle beraber değil miydik? Bize ganimetten pay verin, derler. Bir görüşe göre bu ifade, *"Dininiz üzere ve cihadda sizinle beraber değil miydik? Bize de ganimetten pay verin."* demektir. **Şayet kâfirlerin (zaferden) bir payı olursa**, yani müslümanlara karşı bir üstünlük ve galibiyet olursa münafıklar, kâfirlere *"Sizi yenebilir, savaşta üstünüzden gelebilir ve esir alabilirdik. Fakat bunu yapmadık."* derler. Bir görüşe göre bu, *"Görüşünüzde galip gelip sizi müminlerden engellemedik mi?"* demektir. Yani namaz kılmanızı ve dinlerine girmenizi engelledik, anlamındadır. Diğer bir görüşe göre ise *"Müminlerin haberlerini ve sırlarını size haber vererek onların size galip gelmelerini engellemedik mi? O yüzden onlardan aldığınız şeylerden bize de pay verin."* demektir. Münafıkların maksadı kâfirleri minnet altında bırakmaktır.³⁶¹

İşte münafıkların durumu budur. Onların, Rasûlullah (s.a.v.) ile müminlerle beraberliğinden ve bunun ifşasından bahseden pek çok âyette buna değinilmektedir. Allah Teâlâ, münafıkların beraberliklerinin sahte olduğunu ve müslümanlar ile kâfirler arasında gidip geldiklerini ortaya koymaktadır. Onlar, gazvelere katılmamak için sürekli olarak bahaneler aramışlardır. Tevbe sûresinde bu hususla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur:

﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾

"Onlar eğer savaşa çıkmak isteselerdi, elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların harekete geçmelerini istemedi de onları geri bıraktı ve onlara, "Oturun oturan acizlerle beraber" denildi."³⁶²

³⁶⁰ en-Nisâ, 4/141.

³⁶¹ Bkz. Hâzin, a.g.e., I, 439.

³⁶² et-Tevbe, 9/46.

Bu âyet, Tebük Gazvesi sırasında nâzil oldu. Âyet, Rasûlullah'a (s.a.v.) bahaneler sunarak gazveye katılmayan münafıklar hakkındadır. Çeşitli bahanelerle gazveye katılmayan bazı sahabiler ise tevbe ettiler. Allah da onların tevbesini kabul etti. Âyet, münafıkların Hz. Peygamber'i (s.a.v.) aldatmaya çalışmalar ve tevbe etmemeleri üzerine indi. Buna rağmen ganimetlerden pay almak istediler. Bu hüküm, geri kalmalarından dolayı onlara bir cezaydı.³⁶³ Peygamberimizi (s.a.v.) ve onunla birlikte olan müslümanları yüz üstü bırakıp aldatanlar, gazvelere katılmaya lâyük değillerdir ve katılmaları uygun değildir. Buna göre mâna şu şekilde olmaktadır:

Öyleyse ey Muhammed! Nifak hali üzere iken çıkmak isteyenlere de ki: "Benimle ne bir gazveye de ne bir sefere çıkacaksınız. Benimle beraber düşmanla savaşamayacaksınız. Çünkü Tebük Gazvesine katılmamaya razı oldunuz. Öyle ise geride kalan kadın ve çocuklarla veya hastalarla oturun." İbn Abbas, "Öziürsüz olarak geride kalanlarla oturun." demiştir.³⁶⁴ Bir görüşe göre "Bozuk olan kimselerle oturun." şeklindedir. Bu da gazvelerde yüz üstü bırakanlarla beraber olmanın câiz olmadığını göstermektedir.³⁶⁵

Münafıklar, gazvelere katılıp müminlerle birlikte düşmanla savaşırken bile Rasûlullah (s.a.v.) ve müminlere karşı dürüst değildiler ve Yüce Allah'ın buyurduğu gibi müslümanlar arasında dedikodu ve casusluk ile fitne yaydılar:

﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ لَوْ خَرَجُوا

فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا أُضْعَفُوا جَلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ﴾

"Onlar eğer savaşa çıkmak isteselerdi, elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların harekete geçmelerini istemedi de onları geri bıraktı ve onlara, "Oturun oturan acizlerle beraber" denildi. Eğer onlar da sizin içinizde (sefere) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkılarını olmayacak ve sizi fitneye düşürmek için aranızda koşuşturacaklardı. Aranızda onları dinleyecek kişiler de vardı. Allah zâlimleri hakkıyla bilendir."³⁶⁶

³⁶³ Bkz. Kurtubî, a.g.e., X, 319; İbn Kesîr, a.g.e., IV, 192.

³⁶⁴ Bkz. Hâzin, a.g.e., II, 391.

³⁶⁵ Bkz. Kurtubî, a.g.e., X, 319.

³⁶⁶ et-Tevbe, 9/46-47.

Allah Teâlâ'nın onları, Rasûlü'yle (s.a.v.) ve müminlerle beraber savaşa katılmaktan alıkoyması, nifaklarını, İslâm'ı ve müminleri aldatmalarını, onlarla çıksalar bile hiçbir faydaları olmadığı gibi zararları olacağını bilmesinden kaynaklanmaktadır.³⁶⁷

Kur'ân-ı Kerîm, münafıklara, müminlerle olan beraberliklerinin doğru olması, âhirette kendilerine fayda vermesi ve müminlere vaat ettiği nimetlere ulaşabilmeleri için,

﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ

الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾

“Ancak tövbe edenler, durumlarını düzeltenler, Allah’ın kitabına sarılanlar ve dinlerini Allah’a has kılanlar müstesnadır. Bunlar müminlerle beraberdirler. Allah müminlere büyük bir mükafat verecektir.”³⁶⁸ âyetinde belirttiği gibi nifaklarından tövbe edip durumlarını düzeltmelerini, Allah’ın kitabına sarılmalarını, dinlerini Allah’a has kılmalarını, kâfirlere sadakati bırakmalarını ve dinde samimî olmalarını şart koşmuştur.

Allah, münafıkların özelliklerini zikredip onlara cehennemi vaat ettikten ve nifaklarından dolayı âhirette cehennem alt tabakalarında olacaklarını söyledikten sonra gerçekten mümin olmaları ve bu dünyada ve âhirette müminlerle beraber olmaları için onlara tövbe kapısını açmış ve beraberliğin şartlarını açıklamıştır. Buna göre sâdık iman fazileti ve bundan doğan büyük ecir ve mükâfat hususunda onlarla beraber olmalıdırlar.³⁶⁹ Yüce Allah, müminlerin, Rasûlullah (s.a.v.) ile alay etmeleri durumunda münafıklar, kâfirler ve günahkârlarla oturmalarını yasaklamıştır. Çünkü onlar, Allah ve Rasûlü ile alay ettiklerinde onlarla oturlarsa onlar gibi olacaklar ve onlar gibi küfre düşeceklerdir.

³⁶⁷ Taberî, a.g.e., XI, 482.

³⁶⁸ en-Nisâ, 4/146.

³⁶⁹ Tantâvî, a.g.e., III/362.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'de beraberlik maddî ve mânevî anlamıyla geçmektedir. Bu beraberlik arkadaşlık, yakınlık, bilme, destek olma ve tabi olma mânalarına gelmektedir. Beraberlik Allah'a nisbet edildiği zaman arkadaşlık ve yakınlık olarak değil, Allah Teâlâ'ya layık olacak şekilde tefsir edilmektedir.

Müfessirler Allah'ın kul ile beraberliğinin zâtı ile değil, sıfatları ile olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Allah Teâlâ ilmi, kudreti, yardımı ve desteği ile kullarıyla beraberdir.

Allah'ın kullarının tamamına şâmil olan umûmî beraberliği O'nun mahlûkâtı bilmesi, onları kuşatıp kontrol etmesi anlamına gelmektedir. Allah'ın kullarının bir kısmına yönelik olan husûsî beraberliği ise kuluna yardım etmesi, destek vermesi, onu koruması ve muvaffak kılması demektir. Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın hususî beraberliğinin elde edilmesi için çeşitli şartlar ve özellikler zikredilmiştir. Buna göre kul, Allah Teâlâ'ya iman ettikten sonra O'nun hususî beraberliğini hak etmek için takva, sabır ve ihsan gibi vasıflara sahip olmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm, samimî mümin bir kulun her şeyden önce Allah ile beraber olması gerektiğini haber vermektedir. Kul, Allah'ın kendisini gözettiğini ve bildiğini hissetmeli, her durumda O'na itaat etmeli, O'nu razı edecek şeyleri yapmalı ve razı olmadığı şeylerden kaçınmalıdır. Bunun neticesinde Allah yardımı, desteği, koruma ve gözetmesiyle kul ile beraber olacaktır.

Kulun Allah ile beraberliği ise iki mânada kullanılmıştır. Kul Allah'ı anmalı, O'nun gözetimi altında olduğunu hissetmeli ve ibadetler ile O'na yaklaşmalıdır. İşte bu, inananlardan istenen ve övülen beraberliğin mânasıdır. Kulun, Allah'ın yanında başka şeylere ibadet etmesi ve O'na şirk koşması anlamında zikredilen beraberlik ise yerilmiş ve yasaklanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm bu mânayı şiddetle reddetmiştir.

Kul, peygamberlerin çağrılarında onlara katılmak, yardım etmek, onları savunmak, onlarla beraber cihad etmek ve sünnetlerini ihyâ etmek sûretiyle onlarla beraber olmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan peygamber kıssalarında, peygamberlere uyanlardan söz edilirken onların peygamberlere iman etmelerinden ve onlarla beraber olmalarından bahsedilmektedir. Bu şekilde peygamberlere uyanların, peygamberlere inanmaları, irşad ve tebliğleri ile düşmanla cihadlarında onlarla beraber olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bunun sonucunda câhiliye toplumlarından müslüman bir ümmet oluşacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm mümine, hak üzere olan doğru müminlerle beraber olmayı emretmekte; Allah'a ve elçisine düşmanlık eden kâfirler, zâlimler ve münafıklarla beraber olmaktan sakındırmaktadır.

Zikredilen âyetlere göre sâdik müminlerin beraberliği, dünya ve âhîret mutluluğuna sebeptir. Zâlimler ve münafıklarla beraber olmak ise her iki dünyada da bedbahtlık ve mutsuzluğun sebebidir.

Kişi dünyada ve âhîrette sevdiği kimseyle beraberdir. Dolayısıyla insan ya Allah, O'nun dostları ve sadık müminlerle ya da şeytan ve yardımcıları ile beraber olup onlarla birlikte çalışmakta ve onları razı etmeye gayret etmektedir.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm

- Abdüssettâr Fethullah Sa'îd, **el-Medhel ile't-tefsîri'l-mevdûî**, Daru't-Tevzî' ve'n-Neşr el-İslâmiyye, Kâhire, 1411.
- Abdulkerîm Zeydân, **el-Müstefâd min kasası'l-Kur'ân li'd-da've ve'd-du'ât**, Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, Beyrût, 1998.
- Abdullah Nâsîh Ulvân, **Terbiyetü'l-evlâd fi'l-İslâm**, Daru's-Selâm, 21. bs., Mısır, 1412/1992.
- Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, **Musnedi Ahmed b. Hanbel**, thk. Şuayb el-Arna'ut vd., Müessesetü'r-Risâle, 1. bs. Beyrut, 1419/1999.
- Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmud bin Abdillâh el-Hüseynî, **Ruhu'l- meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l- Azîmi ve's- seb'i'l- mesânî**, Dâru'l- Kütubi'l- İlmiyye, Beyrut, 1415.
- Begâvî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd, **Me'âlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Dâru tayyibe li'n-neşr ve't-tevzî', 1997.
- Beyhakî, **el-Câmi'u li Şu'abi'l-îmân**, thk. Muhtar Ahmed en-Nedevî, Mektebetü'r-Rüşd, 1. bs., Riyad, 1423/2003.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, **el-Esmâu ve's-sıfât**, thk. Abdullah b. Muhammed el-Haşidî, Mektebetü's-Sevadî, 1. bs. Kâhire, ty..
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Sa'îd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, **Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl**. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997.

- Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen b. Ebîbekir, **Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyât ve's-süver**, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kâhire, ty..
- Bursevî, İsmâîl Hakkı b. Mustafâ el-İstanbûlî el-Halvetî, **Ruhu'l-beyân**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, t.y..
- Buhârî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm, el-Buhârî, **el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih, (Sahih-i Buhârî)**, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır, Daru Tavkî'n-Necat, 1. bs., Beyrut, 1422/2002.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf, **et-Ta'rîfât**, thk. Muhammed Sıddîk Minşâvî, Dârü'l-Fadîle, Kâhire, 2004.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî, **es-Sunen**, thk. Şu'ayb el-Arna'ut, vd., Daru'r-Risâle el-Âlamiyye, 1. bs., Dimaşk Süriye, 1430/2009.
- Ebüssuûd el-İmâdî, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, **İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm**, thk. Abdu'l-Kadîr Ahmed Ata, Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse, Riyâd, ty..
- Ebû Hayyân, el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân, **el-Bahrü'l-muhîf**, thk. Âdil Abdulmevcûd vd., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak dini Kur'an dili**, Fetih Matbaası- Yenda yayın, İstanbul, ty..
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî, **Tehzîbü'l-luga**, thk. Muhammed İvad Mur'ib, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, 2001.
- Gazzalî, Ebû Hâmid, Muhamme b. Muhammed, **İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn**, Darü'l-Ma'rife, Beyrût, 1982.
- Hâzin, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, **Lübâbü't-te'vîl fî me'âni't-tenzîl**, thk. Muhammed Ali Şâhin, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1994.

Hamevî, Yâkût **Mu‘cemü’l-üdebâ**, thk. Dr. İhsan Abbas, Darü’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut, 1993.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Atıyye el-Endelüsî, **el-Muharrerü’l-vecîz fî tefsîri’l-kitâbi’l-‘Azîz**, thk. er-Rahhâle Fârûk vd., Vizâratü’l-Evkâf fi’ş-Şûni’l-İslâmiyye, 2. bs., Katar, 2008.

İbn Cüzey, Ebü’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî, **et-Teshîl li-‘ulûmi’t-tenzîl**, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

İbn Kayyim, el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekir b. Eyyûb ez-Züra‘ed-Dımaşkî el-Hanbelî, **Medâricü’s-sâlikîn beyne menâzili “İyyâke na‘büdü ve iyyâke neste‘în”**, thk. Muhammed el-Mu’tasım Billah el-Bağdâdî, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, 3. bs., Beyrut, 1996.

İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed-Dımaşkî, **Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘Azîm**, thk. Sâmi Muhammed Selâme, Dâru Tayyibe, 2. bs., 1999.

İbn Manzûr, Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, **Lisânü’l-Arab**, Dâru Sâdır, 3. bs., Beyrût, 1993.

İbn Receb el-Hanbelî, Ebü’l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân el-Henbeli el-Bağdâdî ed-Dımaşkî, **Câmi’u’l-‘ulûm ve’l-hikem fî şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi’i’l-kelim**, thk. Şuayb el-Arna’ût, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 2001.

İlhan Kutluer, "İlim" **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**.

Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkî, **Mehâsinü’t-te’vîl**, thk. Muhammed Bâsil, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1997.

Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdillâh, **Keşfü’z-Zunûn ‘an esâmi’l-Kütüb ve’l-fünûn**, Mektebetü’l-Müsennâ, Bağdat, 1941.

Kefevî, Ebü’l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî, **el-Külliyât**, thk. Adnân Dervîş, Müessesetü’r-Risâle Nâşirûn, 2. bs., Beyrût, 1998.

- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an**, thk. Abdullah Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik, **Letâifü'l-işârât**, thk. İbrâhîm el-Besyûnî, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 3. bs., Mısır, 2000.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî, **Te'vîlâtü ehli's-sünne**, thk. Mecdî Baslûm, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 2005.
- Mübârekfûrî, Safiyyüryahman **el-Rahikü'l-mehtûm**, Darü's-Selam, Riyad, t.y..
- Merkezü Tefsîr li-Dirâseti'l-Kur'âniyye, **Muvsûatü't-Tefsiri'l-mevzû'î li-l-Kur'âni'l-Kerîm**, Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye, Riyad, 1. bs., 1440/2019.
- Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyye, **el-Mu'cemü'l-vasît**, Mektebetü's-Şürük ed-Devliyye, 4. bs., Mısır, 1425.
- Mecma'u'l-Buhûsi'l-İlmiyye bi'l-Ezher, **et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'âni'l-kerîm**, el-Hey'etü'l-âmme li-şu'ûni'l-Metabi'i'l-Emîriyye, Kâhire, 1973-1993.
- Muslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nîşâburî, **el-Câmiü's-Sahîh**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Daru İhya-i'l-Kutub'i-l-Arabiyye-İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâhu, Daru'l-Kutub-i'l-İlmiyye yayımı, 1. bs., Beyrut, 1412/1991.
- Muhammed Fuâd Abdülbâkî, **el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kâhire, 1945.
- Muhammed Reşid Rızâ, **Tefsirü'l-Kur'âni'l-hakîm: Tefsirü'l-Menâr**, Darü'l-Menâr, 2. bs., Kâhire, 1947.
- Muhammed Mahmûd el-Hicâzî, **et-Tefsîru'l-vâdih**, Dârü'l-Cîli'l-Cedîd, Beyrût, 1993.
- Muhammed b. Muhammed Ebî Şehbe, **es-Siretü'n-nebeviyye fî dav'i'l-Kur'ân ve's-sünne**, Dârü'l-Kalem, 2. bs., Dımaşk, 1412/1992.

- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, **Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân**, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Darü'l-Kalem-ed-Dârü's-Şâmiyye, 4. bs., Dimaşk-Beyrût, 2009.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyin b. Alî et-Teymî, **Mefâtihu'l-gayb**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1981.
- Sa'dî, Ebü Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillâh b. Nâsır es-Sa'dî, **Teyşürü'l-Kerîmi'r-Rahmân fî tefsîri kelâmi'l-Mennân**, thk. Abdurrahman b. Mualla el-Luveyhik, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 2000.
- Sâre b. Abdulmuhsin b. el-Celevî Âs-Su'ûd, **el-Müslimü'l-muâsır beyne'l-ma'yyet-i ve'l-Mes'ûliyyet**, Mektebetü'l-Melik Fehd li't-tibâ'a, 1. bs., Riyâd, 1419/1998.
- Sâlih b. Abdulaziz b. Muhammed Âli Şeyh vd., **et-Tefsîru'l-müyesser**, Mecma'u'l-Melik Fehd li-Tibâ'ati'l-Mushafi's-Şerîf, 2. bs., Medine, 1430/2009.
- Sâlih b. Abdullah b. Humeyd vd., **Nadratü'n-na'im fî mekârimi ahlâki'r-Rasûli'l-kerîm**, el-Vesîle li'n-neşr ve't-tevzî', 1. bs., Cidde, 1418/1998.
- Seyyid Kutub, **Fî zilâli'l-Kur'ân**, Dârü's-Şurûk, 32. bs., Kâhire, 2003.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî **Tefsîrü'l-Kur'ân**, thk. Yâsir b. İbrâhim ve Ganîm b. Abbas b. Ganîm, Dârü'l-Vatan, Riyâd, 1997.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, **el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Merkezü'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, Mecma'u'l-Melik Fehd li-Tibâ'ati'l-Mushafi's-Şerîf, Medine, 1426.
- Süyûtî, Abdurrahmân **ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr**, Dârü'l-Fikr, Beyrût, t.y..
- Şenkîti, Murâbit b. Muhammed b. Müslim b. el-Müctebâ **el-Visâta beyne'l-lâhi ve halkihi 'an ehli's-sünne ve'l-cemâ'a ve muhâlifihim**, Dârü'l-Fadîle, Riyâd, 2003.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî, **Câmi' u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr li't-tiba'a, Kâhire, 2001.
- Taberânî, Abû'l-Kasım, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, "**el-Mu'cemü's-sağîr**", thk. Muhammed Şekür Mahmud Hac, el-Mektebü'l-İslamî, 1.bs. Umman Beyrüt, 1985.
- Tâhir İbn Âşûr, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, **et-Taḥrîr ve't-tenvîr: Tahrîru'l-ma'na's-sedîd ve tenvîru'l-akli'l-cedîd min tefsîri'l-Kitâbi'l-Mecîd**, ed-Dârü't-Tûnusiyye li'n-neşr, Tunus, 1984.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid, **et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'ân-i'l kerîm**, Dâru Nehdati Mısr li't-tibâ'a ve'n-neşr ve't-tevzî', Kâhire, 1997.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Timizî, **el-Câmi' u's-sahîh** (Sunen-i Trimizî), thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Mustafâ Bâb el-Helebî, 2. bs. Mısır, 1395/1975.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, **el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl**, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. bs., Beyrut, 1407.
- Zerkânî, Muhammed Abdul'azim, **Menâhîlu'l-ırfân fî ulûmi'l-Kur'an**, thk. Fevvez Ahmed Zemarli, Daru'l-Kuttâbu'l-Arabî, 1. bs., Beyrut, 1995.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh **el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl, Dâru't-Türâs, Kâhire, t.y..
- Ziriklî, Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî, **el-A'lâm**, Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. bs., Beyrüt-Lübân, 2002.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafâ, **et-Tefsîru'l-vasît**, Dârü'l-Fikr, Dımaşk, 2001.